SØLLERØD BOGEN

1952

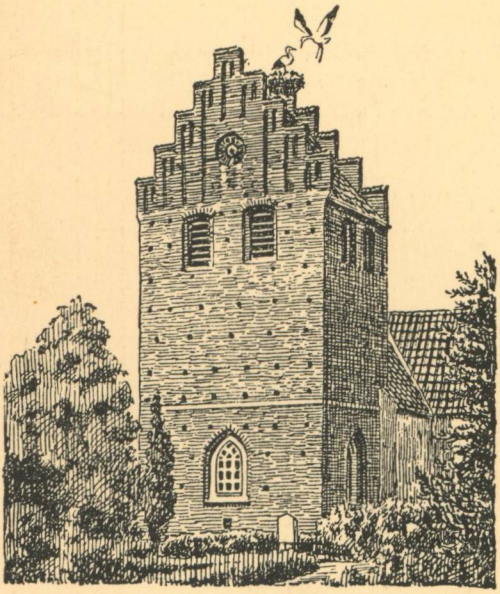

UDGIVET AF
Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune

INDHOLDSFORTEGNELSE TIL SØLLERØDBOGEN 1942—52

1942. Side

Eiler Nystrøm: Rundskue i Søllerød Kommune 9
Gunnar Knudsen: Gamle Stednavne i Søllerød Kommune 29
Erik Fischer: Søllerødlandskaber og -bygninger i Billedkunsten ... 49
Kirkerne i Søllerød Kommune.
Victor Hermansen: Søllerød Kirke 65
Hans Bjarne: Holte Kirke 79
A. P. Rasmussen: Vedbæk Kirke 83
A. P. Rasmussen: Nærum Kirke 85

1943.

V. Nordmann: De geologiske Forhold i Søllerød Kommune 9
Mogens Knudsen: Litterære Minder fra Søllerød Egnen 39
Mogens Lebech: Krigens Følger for Søllerød Kommune 68

1944.

A. Howard Grøn: Skovudskiftningen i Søllerød Sogn, specielt Trørød Hegn 11
Hans Bjarne: Om Bøller og om Bøllemosen ved Skodsborg 31
A. Avnholt: Oldtidsminder og Oldtidsfund i Søllerød Kommune ... 41
Therkel Mathiassen: Udgravningerne paa Bopladsen ved Vedbæk Boldbaner 1944 73
A. Avnholt: En Hustomt under Vedbæk Strandvej 75
E. Bodenhoff: Søllerød Sø og Omgivelser for 90 Aar siden 80
Hans Bjarne: Rester fra Dronninggaards Storhedstid restaureres ... 86

1945:

A. Howard Grøn: Kartografiske Træk af Geels Skovs Historie 1763—1927 9
Hans Bjarne: Genforeningsstenen i Søllerød Kommune og dens Historie 28
A. Avnholt: Oldtidsminder og Oldtidsfund i Søllerød Kommune (Slutning) 38
Hans Bjarne: Ejendommen »Koefoedsminde« og dens Ejere 72
Hans Ellekilde: Hanne Nielsen, Danmarks dygtigste Bondekone 86

1946.

Hans Ellekilde: Hans Bjarne, Mindeord 9
Therkel Mathiassen: En Boplads fra ældre Stenalder ved Vedbæk Boldbaner 19

SØLLERØD BOGEN

1952

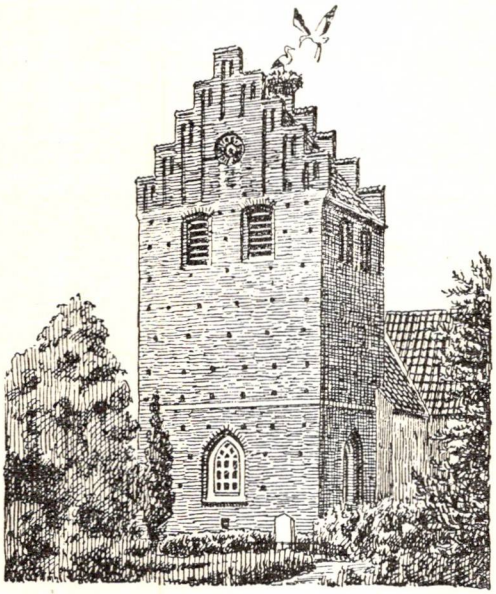

UDGIVET AF
Historisk-topografisk Selskab for Søllerød Kommune

I KOMMISSION HOS BOGHANDLER MOGENS FUNCH
HOLTE 1952

SELSKABETS BESTYRELSE

Hans Ellekilde, Arkivar, mag. art. (Formand).

Erling Hoffmeyer, Overbibliotekar (Kasserer og Sekretær).

H. P. Andersen, Redaktør, Nyvang.

G. S. Jørgensen, Civilingeniør, Holte.

A. C. Louw, Direktør, Rudersdal.

P. Michelsen, kgl. Hofjuvelér, Skodsborg.

Viggo Sten Møller, Arkitekt, København.

U. Schou, Assistent, Holte.

Erik Øigaard, Landsretssagfører, Vedbæk.

FORRETNINGS- OG REDAKTIONSUDVALG

H. Ellekilde, E. Hoffmeyer, G. S. Jørgensen, A. C. Louw.

SELSKABETS KONTOR

Søllerød Kommunebibliotek, Nærum. (Tlf. Nærum 486).

DENNE AARGANG UDGØR

5. BIND I 2. RÆKKE

OMSLAGSTEGNING AF P. HOLM
CLICHÉER: WENDT & JENSENS REPRODUKTIONSANSTALT
TRYK: CHR. CHRISTENSENS BOGTRYKKERI
KØBENHAVN

MEDDELELSE TIL SELSKABETS MEDLEMMER

Hermed har »Historisk topografisk Selskab for Søllerød Kommune« den Ære og Glæde at tilsende sine Medlemmer Søllerødbogen 1952. Den indeholder, som vi lovede i sidste Meddelelse, de to store Afhandlinger 1) *Svend Andersen:* »Sjældne Planter i Søllerødegnen — før og nu« og 2) *Hans Ellekilde:* »Nærum, Guden Njords Hjem«. Den første Afhandling er efter Direktør Svend Andersens altfor tidlige Død redigeret og korrigeret af hans Ven, Professor *Carl Adolf Jørgensen,* Lyngby, der har tilvejebragt Billedstoffet, hvorfor jeg herved bringer Professor Jørgensen Selskabets bedste Tak.

I den nye Aarbog for 1953, der skulde udkomme i Efteraaret 1953, venter vi at bringe en større Afhandling af Arkivar *Hans Ellekilde:* »Søllerød Sogn 1682«, skrevet paa Grundlag af Søllerød Sogns Markbog i Rigsarkivet, der er en Beskrivelse af alle opdyrkede Jorder, som dengang hørte under Søllerød Sogns Byer, Søllerød, Nærum, Skodsborg, Vedbæk, Trørød, Gl. Holte og Øverød samt Dronninggaard med Navne paa alle Sognets Fæstebønder og Husmænd 1682 og med Navne paa alle de Agre, hvori de enkelte Byvange med deres forskellige Aase var inddelt. Vi venter desuden at bringe nogle mindre Afhandlinger, en Studie om de religiøse Tilstande i Søllerød Sogn 1730 ved Forstander *Elle-Jensen,* et Causeri om Indtryk fra Vedbæk o. 1920 af Tandlæge *Svend Blæsbjerg,* Skodsborg, og nogle Barndomserindringer fra Vaserne ved fhv. Kustode ved det Kongelige Bibliothek *L. P. Petersen.* Vi haaber ogsaa at kunne afslutte Række II, Aargang 1948—53 med et lignende Stedregister og Personregister, som vi allerede har udgivet for første Rækkes Vedkommende. Det sidste afhænger dog af, om vi kan faa den fornødne yderligere Støtte fra Søllerød Kommunalbestyrelse.

Paa Selskabets Vegne takker jeg Kommunalbestyrelsen for den Velvillie, det ogsaa i indeværende Aar har vist os ved at

bevilge Selskabet et Tilskud paa 1000 Kr. Vi beder Medlemmerne at virke for at skaffe nye Medlemmer til vort Selskab. Kunde ikke hvert Medlem paatage sig den Opgave at skaffe Selskabet eet nyt Medlem fra vore Sogne? Vi skulde nødig blive nødt til at slutte vor Virksomhed med Aargang 1953, sidste Aargang i anden Række, 1948—53.

P. S. V.

Hans Ellekilde,
Formand.

Frodig Sumpvegetation ved Bredden af Skovrød Dam i Rude Skov.

SJÆLDNE PLANTER I SØLLERØDEGNEN – FØR OG NU

Af Direktør Svend Andersen.

Ingen Egn i Danmark er fra ældre Tid mere kendt i naturhistorisk Henseende end Egnen mellem Furesø og Øresund, Landskabet om Mølleaaens nedre Dalstrøg med tilhørende Søer og tilgrænsende Bakkedrag, Skove og Moser. Af dette Landskab udgør Søllerød-Egnen, hvis man begrænser den til Kommunen af samme Navn, den nordlige Halvdel. Kommunegrænser er imidlertid sjælden egnet som naturhistoriske Skillelinier; i det efterfølgende vil vi derfor se bort fra disse og lade Skildringen omfatte ogsaa Dele af Lyngby-Taarbæk Kommune S. for Mølleaaen, navnlig Omraadet omkring Brede-Nymølle og en Del af Dyrehaven S. for Mølleaaen; endvidere vil vi medtage den til Birkerød Kommune hørende Rude Skov, der af de fleste naturligt regnes med til Holte-Søllerød-Egnen, og en Del af Bistrup Mose, der ligger i Birkerød Kom-

mune. De to sidste Lokaliteter hører ikke alene til andre Kommuner, men ogsaa til et andet Herred og Amt.

Det er ikke Tanken her at sammenstille en Lokalflora for Egnen, en *Flora Søllerødensis* for at latinisere Begrebet med Hentydning til den nedenfor omtalte Frederiksdal-Flora. Med sine mere end 900 Arter af højere Planter (Græsser, Halvgræsser, andre Blomsterplanter og Bregner) kunde en saadan Flora maaske nok have Interesse for adskillige, men den vilde være for speciel for de fleste, og den vilde kræve altfor megen Trykplads alene til den blotte Planteliste med Fundangivelser for de sjældnere Arter. Vi vil i Stedet for give Udsnit af Plantelisterne for en Række af de interessanteste Omraader og skildre Træk af Flora og Vegetation i en Egn, der har rummet meget og endnu rummer noget af botanisk Interesse, og vi vil dele dette Stof i før og nu, i de fundne, men atter svundne Herligheder, som de store Gamle mødte i deres Forsken i disse Strøg, og de ofte uanselige Rester af den oprindelige Flora sammen med en af Kultur og anden Infektion præget Plantevækst, man nu nødvendigvis maa finde i et storkøbenhavnsk Randsogn med stærk Tilflytning og Bebyggelse. De floristiske Modsætninger mellem disse to Tidsrum er store, ja ofte saa store, at man med et stille Suk maa beklage det tabte, saa meget mere, som dette tabte ikke blot gælder denne Egn, men store Dele af Nordøst-Sjælland i det hele taget, og for den Sags Skyld enhver Egn, til hvilken Opkultivering og menneskelig Virksomhedstrang rækker.

Skildringen af en Egns Vegetationsforhold er i en vis Forstand en geografisk Opgave. Den burde derfor indledes med en topografisk Redegørelse for Egnens Højdeforhold, dens Vandløb, Søer, Skove, Beboelse etc., først og fremmest dog en Skildring af dens Overfladeforhold og geologiske Overfladeaflejringer, al den Stund disse dog rummer Betingelserne for Vegetationsdækkets Sammensætning og Trivsel. Vi vil dog gaa let henover dette, da Arbejder om Egnens Geologi tidligere er fremkommet i en Form, der har været tilgængelige for Læserne af denne Aarbog; endvidere vilde vi kun kunne hente vor Oplysning herom fra andres Arbejder. Og dog vilde en lille kvartærgeologisk Højsang passende kunne indlede en botanisk Karakteristik af netop denne Egn: Istidslandskabet

med Søer i fortidige Tunneldale; Fastlandstiden, da Øresund ikke eksisterede, men Planterne havde uhindret Indvandringsret fra den skandinaviske Halvø til Danmark, en Ret der efter Nutidens Flora at dømme synes ringe udnyttet og faldt bort med Øresundets Dannelse i den efterfølgende atlantiske Periode. Den »gyngende Landevej«, Øresundet, der nu danner Landegrænse mellem Skaane og Danmark, synes derfor i botanisk Henseende at skille, selv om den skaanske Flora i mange Hovedtræk er nær beslægtet med vor. En Forudsætning for en geognostisk-geologisk Beskrivelse af vort Omraade maatte i hvert Fald være, at det endnu bar sit oprindelige Plantedække nogenlunde uforstyrret, men da dette i saa ringe Grad er Tilfældet, vil Sammenspillet mellem Jordbundsforhold og Flora i den Grad være udvisket eller forkvaklet, at man ikke med Fordel kan søge efter det.

Lad os derfor blive ved den botaniske Side, som Opgaven jo ogsaa lyder, og se, hvad vi kan faa ud af den. Agerbrug, Forstvæsen og Havekultur maa derhos søge sig andre Monografer, vi vil alene holde os til den vilde, unyttige Flora ved Alfarvej.

Om Egnens Udforskning og dennes Mænd.

Søllerød-Egnens Beliggenhed nær ved København i Forbindelse med dens naturmæssige Afveksling har gjort den til Hovedgenstand for den naturhistoriske Forskning igennem Tiderne, men dog især i de ældste Tider, inden Trafikmidlernes Udvikling gjorde Afstandene til et Timespørgsmaal. Det er saaledes helt naturligt, at man i Studiet af denne Egns botaniske Udforskning møder de fleste af de store Navne lige fra Linné-Perioden og op til vore Dage. Selv om *P. Kylling* i sin »Viridarium Danicum« (1688) nævner en og anden Plante fra vor Egn, foreligger der intet om hans personlige Tilknytning dertil. Anderledes med *Otto Friederich Müller,* der i en Aarrække boede paa Frederiksdal som Huslærer hos Grev Schulin og sammen med ham foretog adskillige Udenlandsrejser. Han er ganske vist mere kendt som Zoolog end som Botaniker, men skabte sig dog Anseelse ved sine Arbejder om Svampe og andre lavere Planter. Paa Limnologiens, den lavere Ferskvandsfaunas, Omraade skabte han sig et Forskernavn, der

endnu straaler med usvækket Glans. I sit store Værk om Ferskvandsfaunaen har vor anden store Limnolog, *C. Wesenberg-Lund,* der i udstrakt Grad har benyttet netop Furesøomraadet til sine Studier over lavere Dyr og Plantevækst, i et Forord sat sin store Forgænger et smukt Minde. Müllers vigtigste Indsats paa det Omraade, vi her beskæftiger os med, var imidlertid Udgivelsen af *Flora Fridrichsdalina* (1767), den første Lokalflora, der er udkommet her i Landet, for saa vidt som den hovedsagelig omhandler Planter fra et ret snævert Omraade omkring Frederiksdal og Lyngby-Bagsværd Søerne, men dog ogsaa ind imellem medtager Planter fra andre Landsdele, naar de var Forfatteren bekendt. For selve vor Skildring af Søllerød-Egnen er Müllers Flora uden Betydning, da den næsten ingen Planter omtaler fra vort Omraade; fra den saa nær liggende Dronninggaard nævnes blot 12—14 Arter, hvoraf flere (f. Eks. *Pulmonaria angustifolia* og *Elymus*) maa anses forkerte. De højere Planter var ikke Müllers egentlige Felt, og Bogens betydeligste Afsnit er utvivlsomt de lavere Planter, hvor meget nyt blev fremdraget og skabte sin Forfatter Anerkendelse af Linné og andre af Tidens store, med hvem Müller stod i Forbindelse.

Med *J. W. Hornemanns* »Dansk Oeconomisk Plantelære« (3 Udgaver: 1796, 1806, 1821) udkommer den første egentlige Landsflora (bortset fra Billedværket *Flora Danica*, som allerede i mange Aar havde været under Udgivelse), og omtrent samtidig *C. G. Rafn* »Danmarks og Holsteens Flora« (1796—1800). I disse betydelige Værker møder vi nu i stigende Mængde Navnene paa de Lokaliteter for Fund af sjældnere Planter fra Egnen, som nu næsten har klassisk-botanisk Klang: Dronninggaard, Furesøen, Brede, Ørholm, Rudehegn etc. Det samme er Tilfældet med *C. F. Schumacher* »Den kjøbenhavnske Flora« (dansk Udgave 1804, latinsk et Par Aar tidligere), som rækker o. 6 Mil ud fra Hovedstaden. En Del senere kommer endnu en Københavns-Flora, nemlig *Salomon Drejer* »*Flora excursoria Hafniensis*« (1838). Siden da er forøvrigt ingen Lokalflora for Hovedstaden udkommet. Men Søllerød-Egnen var blevet botanisk opdaget, og Undersøgelsen gik nu sin Gang.

Vi kan her ret bekvemt springe frem til 1872, da Seminarielærer *Hans Mortensen* i Jonstrup udgav sin »Nordøstsjællands

Flora« (i Botanisk Tidsskrifts Bd. 5). Dette Arbejde er det vigtigste Kildeskrift for den floristiske Forskning i Nordøstsjælland og omfatter saaledes ogsaa vor Egn. Den rummer, foruden talrige Fund gjort af Forfatteren selv og hans samtidige, en Sammenstilling af alt indtil da offentliggjort om Nordsjællands Flora og en Mængde til hans Raadighed stillede

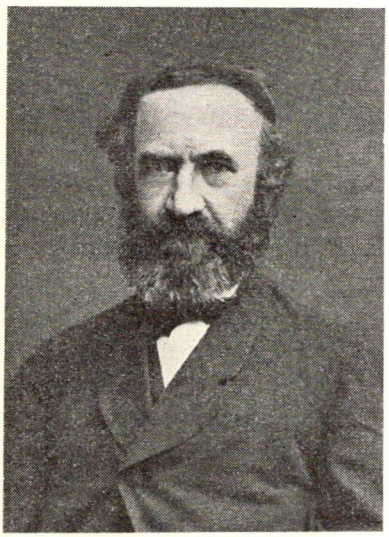

Seminarielærer Hans Mortensen, Jonstrup, Forfatter til »Nordøstsjællands Flora«.

Lærer N. E. Petersen, Søllerød, en ivrig og kyndig Botaniker.

nedskrevne Oplysninger om samme, saa at man som i et Kaleidoskop kan se den ældre Forsknings Mænd møde frem med deres Bidrag af Oplysninger til dette Samlearbejde af høj Rang. Foruden Plantelisten indeholder Floraen ogsaa et kortere Afsnit om Jordbundsforhold og om Vegetationens almindelige Karakter; den giver ogsaa en Liste over de vigtigste Kilder for benyttet Materiale, men den giver ikke nogen historisk Oplysning om de Mænd, der har undersøgt Omraadet. I hvilken Udstrækning de personligt har færdedes i Egnen, kan alene, med et vist Forbehold, udledes af de talrige Fundangivelser for mange sjældne Arter med Vedtegning af Navnet paa den, fra hvem Oplysningen om Fundet stammer. Men

at alle de nævnte ældre Botanikere, fra Hornemann til Drejer, har færdedes flittigt ogsaa eller netop i vor Egn, er der ikke Grund til at tvivle om.

Hans Mortensen levede i en Guldaldertid for den floristiske Forskning i Landet, samarbejdende med de senere saa bekendte Forfattere af Haandbøger i Danmarks Flora, Professorerne *Joh. Lange* og *E. Rostrup*. Hver eneste Side i »Nordøstsjællands Flora« bærer Vidnesbyrd om disse Mænds flittige Forsken, og hver eneste Lokalitet ogsaa i vort Omraade vidner om nye Fund gjort af dem eller af »gamle Mortensen« selv. Ikke saa faa nybeskrevne Former er grundet paa Fund indenfor Søllerød-Egnen; de to nævnte Professorer var Systematikere af høj Rang, Joh. Lange mest paa de højere Planters Omraade, E. Rostrup især paa Svampenes. Men begge havde den beskrivende Botanikers skarpe Blik for Forskellighederne hos Planterne og for de varierende Formers Udsving fra Normaltypen. Floristiken, dette blot at finde og kende Planterne i Naturen og have et fuldstændigt Overblik over Arter og Former, kunde i sig selv synes en ret primitiv Gren af det botaniske Studium (som mange Botanikere ogsaa i vor Tid mener at kunne springe over og gaa direkte til et eller andet Specialomraade), men for Systematikeren er det uomgængeligt, som det vil være det for Plantegeografen. »Nordøstsjællands Flora« udkom i den floristisk mest gunstige af alle Tider, og den bærer i den Grad Bud derom, at jeg til forberedende Brug for dette Arbejde har kunnet uddrage en Liste paa omtrent 300 Arter, om hvilke der findes Fundangivelser fra det beskedne Omraade paa omkring en Kvadratmil, som behandles i Enkeltheder nedenfor. Brede Bakker og Rude Skov (i forskellige Navnevariationer) bliver for lange Tider de hyppigst forekommende Lokalitetsnavne i dansk Botanik, saaledes som Frederiksdal havde været det fra Müllers Tid, og som Møens Klint maaske er det i vore Dage.

I »Nordøstsjællands Flora« møder man ofte et Findernavn, der er knyttet direkte til Stedet for vor Skildring, nemlig Lærer og Organist i Søllerød *N. E. Petersen,* der har givet Oplysning til Bogen om mange sjældne Planter fra Søllerød og nærmeste Omegn. Det synes uomtvisteligt, at Lærer Petersen har haft et endogsaa usædvanligt skarpt Blik for Iagttagelse af

En Kreds af Botanikere, samlet 19. Maj 1895 for at fejre Hans Mortensens 70-Aars Dag. I første Række fra venstre: Professor E. Rostrup (Rostrups Flora), Professor V. A. Poulsen, Farmaceuternes Botaniklærer gennem mange Aar, Professor E. Warming; i anden Række fra venstre: Jacob Hartz, Professor Johan Lange (Langes Haandbog i den danske Flora), Hans Mortensen, Museumsinspektør S. Rützou; i Baggrunden fra venstre: Botanisk Gartner Th. Friederichsen, Botanisk Have (forrest), Adjunkt Jonathan Lange, Professor juris Jul. Lassen, kyndig Botaniker og mangeaarig Regensprovst, H. Ottesen, Professor C. Raunkiær (Raunkiærs Flora), Professor C. Grønlund, Professor F. Kølpin Ravn, Apoteker S. Wiinstedt.

sin Egn, og at han har bidraget paa en væsentlig Maade til Undersøgelsen af den. Han har ikke alene staaet i nær Forbindelse med H. Mortensen, men ogsaa med Prof. Joh. Lange, i hvis senere udkommende Haandbog i den danske Flora (se f. Eks. IV. Udg. 1886—88) mange af Lærer Petersens Fund er anført, ligesom han selv staar opført blandt de Botanikere, der har leveret Lange Bidrag til Bogen. Om end Petersens Oplysninger til »Nordøstsjællands Flora« synes noget snævert stavnsbundet til hans Hjemegn, har han dog gjort interessante Fund andet Steds i Landet; i Lange IV staar han saaledes opført som Finder af en af de sjældneste Planter i den danske Flora, nemlig Alpe-Melbærriset (*Arctostaphylos alpina*) fra Dejbjerg Lyng ved Ringkøbing, det eneste Sted i Landet, hvor denne lille arktiske Lyngbusk hidtil har været fundet. Har været, ja desværre, thi skønt fredet blev den for en Snes Aar siden udryddet ved Skrælning af Lyngtørv.

Siden Udsendelsen af »Nordøstsjællands Flora« og Lange IV er Egnen vel stadig blevet besøgt og undersøgt af de fleste Botanikere fra Hovedstaden, og en Del nyt er vel ogsaa Tid efter anden fundet, men meget nyt er ikke blevet offentliggjort. I Ekskursionsberetninger fra Dansk botanisk Forening findes nok en Del Nyfund eller Genfund af sjældnere Arter omtalt, men det er, som om en vis Ængstelse for at gentage en hel Del i »Nordøstsjællands Flora« offentliggjort Materiale har gjort Beretningerne ret tomme for Enkeltheder om højere Planter. Men man møder stadig de ledende Botanikeres Navne i Finderlisten fra Søllerød-Egnen: *Eug. Warming, C. H. Ostenfeld, L. Kolderup Rosenvinge, C. Raunkiær, A. Oppermann* for først at nævne en Del af Professorerne; endvidere *O. Gelert,* Apoteker *Alfred Benzon, S. Rützou* o. e. a., hvorved vi vel har ført Listen over de vigtigste floristisk indstillede Botanikere op imod vor Tid.

Lad os her springe et Par Slægtled tilbage og omtale to af de for Perioden omkring Midten af det 19. Aarhundrede berømteste danske Naturforskere, hvis Navne har Forbindelse med Egnen paa en mere særskilt Maade. Først og fremmest vor store Moseforsker, Prof. *Japetus Steenstrup,* der netop i Søllerød-Egnen foretog sine Undersøgelser over Skovmosernes Aflejringer af Plantedele. Hans berømteste Arbejde i denne Hen-

Fladhoved-Brøndsel (Bidens radiatus) i Skovrød Dam i Rude Skov.

seende: »Geognostisk-geologisk Undersøgelse af Skovmoserne Vidnesdam og Lillemose i det nordlige Sjælland« (1841) er baseret paa Undersøgelse af to smaa Moser i Holte-Egnen. Han har heri klarlagt Hovedlinierne for vore vigtigste Skovtræers Indvandringsfølge i Landet. Lillemose er, hvad ikke mange i Dag er klar over, den lille Sø bag Rudersdals Kro; Vidnesdam bærer endnu sit Navn og ligger øst for Rudeskov lidt nord for Højbjerg. Begge ligger saaledes i Dag udenfor Skov, men maa være dannet i et større sammenhængende Skovomraade; paa Undersøgelsens Tidspunkt var de ved at blive udgravet for Tørv.

Den anden Naturforsker, vi skal nævne, bærer et ligesaa bekendt Navn, nemlig Professor *Anders Sandøe Ørsted.* Blandt

hans talrige botaniske Skrifter, hvoraf en hel Del vedrører Central-Amerikas Plantevækst, finder vi to berørende vort Omraade. Det ene handler om Vegetationens Fordeling i Øresundet, »*De regionibus marinis etc.*« (1844), det andet omhandler Opstilling og Beskrivelse af en ny Art Brøndsel, Fladhoved-B. (*Bidens platycephalus* Ørsted), fra en Mose ved Rudersdal, maaske netop fra den nys omtalte Lillemose, hvad vi dog ikke har undersøgt. Et mindre Arbejde herom findes i Vidensk. Medd. 1862, 312—19, med 2 Tavler. Ørsteds Navn maatte dog senere vige for Thuillier's lidt ældre Navn *B. radiatus,* som endnu anvendes. Planten forekommer endnu i vort Omraade, sparsom og sporadisk, f. Eks. i Rude Skov og i Furesø-Moserne. En Original-Lokalitet for en første Gang beskrevet Art vilde have været et Point mere til denne Egn, og Tilløbet var der altsaa i det Ørsted'ske Tilfælde.

Moserne i Rude Skov er i det hele klassiske Lokaliteter for Moseforskningen i Danmark. Allerede forud for Jap. Steenstrup havde *J. H. C. Dau* som et Led i praktisk-økonomiske Undersøgelser af Tørven som Brændsel skrevet sin (paa Tysk affattede) »Bericht über die Torfmoore Seelands« (1829), der bl. a. omhandler Moser i Rudehegn. Desuden har *C. Th. Vaupell,* hvis mest kendte Værk »De danske Skove« udkom i 1863, i 1851 udgivet en Afhandling »De nordsjællandske Skovmoser«, der kan betragtes som en mere detailleret Videreførelse af den »botanisk-mikroskopiske Undersøgelse af de Plantedele, som danne Tørven, og af de Levninger af Fortidens Skove, der ere bevarede i nogle sjællandske Skovmoser«, som Jap. Steenstrup en halv Snes Aar tidligere havde indledet. Ogsaa i vort Aarhundrede er Moseundersøgelserne i Rude Skov blevet fortsat. »Femsølyng« blev gennem *N. Hartz'* og »Sækkedam« gennem *Knud Jessens* Undersøgelser klassiske Lokaliteter for Moseforskningen, og »Warmings Mose« blev i Forbindelse dermed opkaldt efter den kendte Botaniker.

Naar den plantemæssige Udforskning af Søllerød-Egnen i Tiden efter 1900 forekommer en saa fattig og tom i Forhold til tidligere Slægtleds rige Høst af Plantefund, har dette Forhold flere og let forklarlige Aarsager. Den første, og en meget væsentlig, maa søges i den enorme Udryddelse af iøjnefaldende eller særprægede Planter, som i vore Dage foregaar i

en Egn, der ligger Storbyen saa nær, og som efterhaanden er stærkt bebygget. Hver eneste Dag i hele Vækstperioden plukker eller blot afriver, ofte opgraver, tilfældige Besøgende eller Beboerne selv »Blomster« af enhver Art. Botaniserende Hold af Skoleelever, naturhistoriske Studerende, farmaceutiske Disciple, naturdyrkende Spejdere og andre indsamler Vækster i hundredevis, helst saa mange forskellige som muligt, alt i Uddannelsens, Oplysningens, Kulturens hellige og ukrænkelige Navn. Undertiden halvt industrielt afskrælles Skovmosernes Mospuder til Anvendelse til Garnering af Blomsterpotter o. l., og de lavklædte Grene afskæres til Tørbuketter for Vinteren o. m. a., blot for at nævne Eksempler, der tjener til en Forringelse af Plantevæksten. Men ogsaa andre Led i Landskabets Omformning virker i samme Retning: Forstvæsenets rationelle Udnyttelse af Skovene og deres Arealer kan nævnes. Ingen Skovmose faar Lov at ligge unyttet hen; den udgrøftes og tilplantes. Rude Skovs oprindeligt rige Hedemoser er paa denne Maade gaaet til Grunde. Overdrevsarealer tilplantes med Naaletræer eller Birk, Skrænter med Vildkrat ligesaa, og de sidste Tilholdssteder for selvgroet Plantevækst gøres til »Anemoneland« eller klædes (hvis mager Morbund) af Græsset Bølget Bunke (*Deschampsia flexuosa*). Hvem aner i Dag, at den sydøstlige Del af Geels Skov, fra »Gryderne« østefter mod Ørholmgaard, for mindre end 100 Aar siden laa hen som et Overdrev, »Ørholm Fælled«, bevokset med talrige af Nordsjællands smukke og sjældne Bakkeplanter, hvoraf de fleste i Dag maa søges forgæves? I Dag, hvor en skummel og botanisk uinteressant, men økonomisk nyttig og saare værdifuld Granskov dækker det meste. Det mest forbløffende i vor Tid er, at i det hele nogen interessant Plante med et lidt paafaldende Udseende har kunnet undgaa Efterstræbelse og Ødelæggelse.

Vi ser paa dette Forhold som paa Kendsgerninger, uden Lidenskab. Men maaske det dog kan være paa sin Plads at trække Linien skarpt op for dem, der ikke gør sig Sagen helt klar. De største Omformere af, altsaa i en vis Udstrækning Ødelæggere af, det oprindelige danske Landskab, herunder ogsaa al oprindelig Plantevækst, er i Kraft af Udviklingen det danske Landbrug, Statsskovvæsenet og Hedeselskabet.

Opfræsning af Overdrev, kalkholdige Enge, Hedearealer, Afvanding af Skov- og Tørvemoser eller af vaade, side Engdrag, Regulering af idylliske, uberegnelige Vandløb til Striber af planteløse Kanaler, Sænkning af Søers Vandstand, Rydning af Skovhaver, Beplantning af hver eneste vindomsust Bakketop og tusinde andre Ting tjener dertil. Af og til kommer saa Naturfredningsforeningen og redder en Stump Land eller et Strandoverdrev, der i Demokratiets Navn aabnes for Publikum til Teltslagning og Parkering. Og den botaniske Ødelæggelse er komplet, selv om Udsigten til Skyerne og Vandet end er i Behold.

Denne uomgængelige, landskabsmæssige Omformning, som foran er nævnt, har bevirket Floraens stærke Tilbagegang i vor Egn, en Tilbagegang, der endnu er i rivende Udvikling. Men samtidig med Tilbagegangen af den selvgroede Flora er der, især i de sidste Par Slægtled, tilført Egnen en helt ny Plantegruppe af indslæbte, indførte eller forvildede Ukrudtsplanter, Infektionsfloraen kan man kalde den. Et Surrogat, en mager Erstatning. Men ved en Skildring af i Dag maa vi ogsaa omtale den, da den er gaaet med ind i Billedet. Af saa meget af det sjældne findes der i Dag saa lidt, om overhovedet noget. Selv adskillige af de Planter, vi selv gennem 25 Aars Ophold i denne Egn har set, genset eller paa anden Maade stedfæstet, er i Dag ikke mere at finde paa Stedet, maaske ikke i Egnen. Modsætningen mellem før og nu møder os paa hver eneste botanisk Plet i denne Egn. Vi synger ikke Klagesange derover, giver tværtimod de Arter, der antages forsvundne paa den omtalte Lokalitet, som Udmærkelse en Stjerne; de bidrager og har bidraget til at gøre vor Egn rigere for vor Opfattelse, selv om Udviklingen har gjort dem til Historie.

Om Plantevækstens vigtigste Grupper.

Et Kort over Egnen viser dens Skovrigdom, især naar ogsaa de omkring Søllerød Kommune liggende Skove Dyrehaven, Folehaven og Rude Skov medregnes. Skovene kan passende opdeles i en vestlig og en østlig Gruppe. Den vestlige omfatter da Furesøens Randskove omkring Næsseslottet og Frederikslunds Skov; endvidere de næsten sammenstødende

Udsnit af Videnskabernes Selskabs Kort over Nordøstsjælland fra 1768, visende Skovenes og Overdrevenes daværende Beliggenhed.

Geels Skov, Ravneholms Skov og Søllerød Kirkeskov; den østlige omfatter Jægersborg Hegn og Trørød Hegn. Det næsten skovtomme Midtomraade rummer kun den uanselige Kohave-Skov ved Gl. Holte, men flankeres nord for Kommunegrænsen af Rude Skov, den største af Omraadets Skove, imod Vest og Folehaven imod Øst.

Skovvegetationen bliver af denne Grund et fremtrædende Element i Omraadets spontane Flora. Skovene bestaar for en overvejende Del af Bøg, men en Del Arealer er dog tilplantet med Gran. Mest fremtrædende er Indblandingen af Naaleskov i Rude Skov, der for en stor Del staar paa en magrere Bund end de øvrige af Omraadets Skove. Den ikke skovklædte Del af Egnen opfyldes af Agerland eller optages, især i nyere Tid, af Bebyggelse med tilhørende Veje, Jernbaner osv.

Hedevegetationen maa tidligere have været et dominerende Træk i hele Søllerød-Egnens Plantedække, men den skimtes nu kun svagt i et vist Islæt af Hedeplanter i hele Omraadets Flora, anes gennem Skovenes Morbundspletter, ses noget stærkere i de endnu kendelige smaa Moserester i Skovene og i afløbsløse Lavninger, men den kan først og fremmest udlæses af den ældre Floras mange typiske Hede- og Hedemoseplanter, hvoraf mange i Dag er forsvundet. Rude Skovs i ældre Tid rige Hedemoser er forlængst omformet til Ukendelighed; kun i Bøllemosen ved Skodsborg og i en lille (indhegnet) Mose syd for Søllerød er Hedemosepræget endnu delvis bevaret og minder om en svundet Tidsalder. Mange smaa søfyldte Lavninger er opstaaet ved Udgravning af Tørv, et Forhold, der gælder store Dele af Nordøstsjælland. Mange af disse Smaamoser har antagelig i sin Tid været præget af Hedeplanter, men de har tilhørt og maa være dannet i en fugtigere Periode end vor, da de ikke viser nogen Regenerationsevne som Tørvemoser, men bevarer Søpræget og bærer en oftest enkel og interesseløs Sump-Randvegetation.

Moserne iøvrigt er ikke mange, men de er væsentlig større af Udstrækning, og de har en anden Natur. Langs Furesøens Østkyst finder vi Moserne ved det gamle Dronninggaard (Næsseslottet), Frederikslunds og Bistrup Mose. De er lavt-

liggende, vandrige Star-Moser uden ringeste Hedepræg, men med en rigt udviklet Sumpstaudeflora, hvori Arter af Star (*Carex*) ofte dominerer, gennemgaaende med omkring en Snes Arter. Ovre mod Øst er den tidligere ret store Maglemose ved Vedbæk næsten helt opdyrket; det samme gælder ogsaa Trørød Mose, der i hvert Fald har rummet adskilligt af Interesse, men som nu er stærkt forstyrret. Egentlige Engdrag findes ikke; nævnes skal dog den lille tørveholdige, mod Mølleaaen skraanende, Skoveng ved Raadvad, der sammen med Mølleaadalens smalle Engstribe mellem Brede og Ørholm giver Floraen et Tilskud af Engplanter; ogsaa disse to Lokaliteter præges af Star-Arter i rig Mængde.

For Søerne kommer kun Bredfloraen i Betragtning. Furesøens østlige Bugt, Store Kalv, der har mere grundt Vand end den øvrige Del af Søen, har ganske vist en forholdsvis rig Bundflora, og Oplysning herom kan med Fordel hentes hos C. Wesenberg-Lund i hans »Furesøstudier« (1917). De mindre Søer Vejle Sø og Søllerød Sø er uden større botanisk Interesse. Det samme gælder, som allerede antydet, de ret mange sølignende smaa Vande, der er opstaaet ved Udgravning af tidligere Tørveaflejringer. De er ofte for dybe, Vandet undertiden ogsaa for rigt paa Humussyre til, at en Plantevækst har kunnet udvikle sig udenfor Bredzonen. De to smaa oprindelige Søer i Rude Skov, Agersø og Løgsø, rummer et Par Hedeplanter , der ellers ikke kendes fra Egnen. Vandplantefloraen er følgelig rigest udviklet langs Furesøen og i Søens Afløb Mølleaaen med dens mange opstemmede Fabriksdamme, som vi i denne Skildring dog blot tager med fra Folevad-Brede til Strandmøllen. Ved stedvis Regulering af Aaløbet og ved Indvirkning paa Vandet fra de mange Fabrikker langs Aaen er vistnok en ikke ringe Del af Vandplantevegetationen blevet hæmmet eller gaaet tabt. Det samme gælder ogsaa de til Aaen direkte stødende Arealer, men desuagtet er Mølleaaens Dalstrøg endnu i Dag, skønt kun en svag Afglans af fordum, et af Omraadets botanisk mest interessante Strøg.

Den rige nordsjællandske Bakkeflora, med dens Islæt af sydøstlige, kontinentale, varmekære Arter, hvis Koloni nord for Mølleaaen paa »Ørholm Fælled« gik tabt, har haft sin

ypperste Station for hele denne Del af Nordøstsjælland lidt syd for Mølleaaen i det sandige Strøg fra Brede-Folevad til Ørholm-Nymølle, kun svage Spor af denne Flora er igen i de skovklædte Strimler langs Mølleaaen og i de tilplantede Bakkesider indenfor. Men vi vil vende tilbage dertil. I selve Søllerød Kommune findes intet Sted nogen Lokalitet, der bærer denne Plantegruppe; kun i faa Eksemplarer kan en eller anden bortsprængt Udpost for den mødes ved et Skovbryn eller ved en Grøftekant, paa Vej mod Udslettelsen, saaledes i Geels Skovs sydlige Del eller langs Mølleaaens Nordside.

Ej heller Kalkbundsfloraen er til Stede. Karakteriseret ved sin Orchidéflora og mange andre interessante Arter virker denne Flora altid særlig tiltrækkende, og den kunde næppe i vor Egn have holdt sig fri af den Efterstræbelse, der ovenfor er omtalt. Blot i et lille Restparti af Maglemose op imod Trørød Hegn, nu stærkt forstyrret, kunde enkelte Planter tyde paa Kalkholdighed i Bunden. Her voksede for en Del Aar siden Sump-Hullæbe (*Epipactis palustris*), Engblomme (*Trollius europaeus*), Ris-Dueurt (*Epilobium obscurum*), Kær-Storkenæb (*Geranium palustre*), Bredbladet Kæruld (*Eriophorum latifolium*); i Nærheden langs Skovkanten Gul Anemone (*Anemone ranunculoides*) og Fladkravet Kodriver (*Primula elatior*). Angivelsen af to ældre Plantefund fra »Søllerød« kunde ligeledes tyde paa, at der i Nærheden af denne By har været en Kalkbundsplet i en eller anden Skrænt, der antagelig nu vil være opdyrket. Det drejer sig om den lille mørkt purpurrøde Bakke-Gøgeurt (**Orchis ustulatus*) og om Nøgleblomstret Klokke (**Campanula glomerata*), begge to næsten sikre Kalkbunds-Indikatorer. Maaske kan disse Planter have staaet paa Skrænten mod Søllerød Sø, før Bebyggelse og Udvidelse af Kirkegaarden tog dette Omraade i Brug.

Sandjorderne er lidet udprægede; kun i et Strøg mellem Mølleaaen og Nærum og i Bakkedraget op imod Høje Sandbjerg træder Sandjordspræget noget frem i Floraen. Arter som Gul Okseøje (*Chrysanthemum segetum*), Arter af Museurt (*Filago*) og nogle Smaagræsser som Dværgbunke (*Aira*), Væselhale (*Vulpia*) og Sandskæg (*Corynephorus*) hører hertil.

Græsklædte Overdrev af nogen Udstrækning findes ikke,

medmindre vi under vor Skildring medtager selve Dyrehaven syd for Mølleaaen. I saa Fald vil Eremitagesletten være et smukt Eksempel at medtage under denne Kategori. Dens ret enstonige, faaartede Græsbundsflora er typisk for Græsoverdrevet, men interessant er her det Indslag af Hedeplanter, der er isprængt denne Flora saavel paa højere Bund som i Lavningernes og de smaa Vandhullers Bredflora. Af saadanne Arter skal nævnes Svømmende Sumpskærm (*Helosciadum inundatum*), Vandportulak (*Peplis portula*), Hare-Star (*Carex leporina*), Bakke-Gøgelilje (*Platanthera bifolia*), Liggende Potentil (*Potentilla anglica*) og Kattefod (*Antennaria dioeca*).

Markukrudtsfloraen er ikke synderlig særpræget. Nogle faa Steder kan træffes enkelte af de Arter, hvis Forekomst plejer at være knyttet til de sydlige Dele af Landet. I Omegnen af vor egen Bopæl ved Holte, hvor Bunden bestaar af sandblandet Moræneler med ret store Sten indlejret, har vi paa det mod Syd skraanende Terræn op mod Rudersdal i Tidens Løb fundet en Del af disse Planter, som forøvrigt næsten alle er ret sjældne i Nordsjælland. Det gælder Arter som Væselhale (*Vulpia*), Grøn Skærmaks (*Setaria viridis*), Fingeraks eller Fingerhirse (*Digitaria ischaëmum*), Liden Torskemund (*Linaria minor*), Løvemund (*Antirrhinum Orontium*), Ager-Galtetand (*Stachys arvensis*), et Par smaa Ærenpris-Arter (*Veronica opaca, V. polita*), Gyldenlak-Hjørneklap (*Erysimum cheiranthoides*), Kronløs Firling (*Sagina apetala*), samt alle tre danske Arter Vaarsalat (*Valerianella locusta, V. dentata* og *V. rimosa*). Den sidstnævnte Art hører til vort Lands sjældneste Markukrudtsplanter.

Ruderatfloraen, den omkring Byer og Boliger optrædende Ukrudtsflora, er, hvis man fra den udskiller den i nyeste Tid gennem Græsudsæd, Trafik, Havekultur og andre tilfældige Agenturer tilførte Indblandingsflora, som vi betegner som Infektionsfloraen, ikke paafaldende rig. Med Vejsidernes Regulering, Hegns og Gærders Rydning og den hele almindelige Frisering af Landskabet i en villabebygget Egn gaar denne ældre Flora her som overalt i Landet tilbage i Mængde.

Som en sidste Gruppe af Vildfloraen vil vi da omtale Infektionsfloraen, som i denne Egn er paafaldende rig paa Ar-

ter, hvad der netop hænger sammen med dens nære Beliggenhed ved Storbyen, dens stærke Grad af Kultur og Bebyggelse. Mange af dens Arter vil hastigt forsvinde paa ny, ja mange opnaar kun en enkelt Vækstperiode, før de gaar til og kræver nyt tilført Frø for atter at dukke frem. Men en Del af Mennesker uforsætligt tilførte Planter holder sig og breder sig, ja synes stedvis ligefrem at erobre Landet paa den oprindelige Plantevæksts Bekostning. Langs Jernbaner og Vejsider og paa andre Steder, hvor man lader kunstigt tilsaaede Græsarealer henligge i en Del Aar, fremtræder dette nye Indslæbningselement med sin særlige Gruppe af indførte Græsformer, og med Græsfrøet fulgte Ukrudtsarter. Især var for et Slægtled eller mere siden saadant fremmed Græsfrø, der importeredes til denne Brug, fyldt med Urenheder af andet Frø, hvorimod Frøet i vore Dage er næsten helt fri for saadan Indblanding. I vor Egn er Nærumbanens Skrænter et godt Eksempel paa et Areal, tilsaaet oprindelig med fremmed, urent Græsfrø; dens mange solvendte Gennemskæringer og Dæmningssider giver ogsaa egnede Voksepladser for en videre Udvikling af en saadan Blandingsfloras ofte fra sydligere, varmere Egne stammende Former og Arter. Nord- og Kystbanen, der under Passage gennem vort Omraade for en stor Del gaar gennem Skov, hvor Varmekaarene er ringere, har ikke nogen tilsvarende Græsflora præget af indblandede, fremmede Former; i hvert Fald er den kun stedvis kendelig, som f. Eks. paa Nordbanen fra Holte Station til Frederikslunds Skov. Der er næppe nogen Anledning til at tvivle om, at de oprindeligt er tilsaaet med lige saa urent Græsfrø som Nærumbanen, da de som Baner er ældre end hin, men den første Fremmedflora er antagelig de fleste Steder forsvundet ved Udvidelser af Banerne eller ved Sporomlægning og Regulering af Siderne. Ogsaa som Udsæd langs Veje anvendes fremmed Græsfrø, men da de fleste Veje er reguleret eller omlagt i nyere Tid, giver Anvendelsen af ældre, urent Græsfrø sig ikke stærkt til Kende; som Eksempler kan nævnes Strandvejen op over Skodsborg Bakke mod Nord og Vejen fra Brede Fabrik efter Lundtofte. Paa lignende Maade kan som Eksempler paa Græsarealer udenfor Vej og Sti nævnes Omraadet om Ridebanen i Malmmosen ved Dron-

ninggaard og et mindre Omraade i Frederikslunds Skov. Velkendt er det iøvrigt, at Græsarealerne i mange større Parker i forrige Aarhundrede er blevet tilsaaet med en særlig Blanding af »Parkgræs«, overalt næsten ens i Sammensætning og rummende bestemte Ledeplanter (*Poa Chaixii, Luzula luzuloides* etc.), hvoraf de to nævnte findes i Egnen, i hvert Fald udenfor Parker. En tredie Art, der henregnes til Gruppen, nemlig Aksbærende Rapuntsel (*Rapunculus spicatum*), er sandsynligvis paa denne Maade kommet til Sorgenfri- og Dronninggaard-Parkerne, da den ikke er oprindeligt vildtvoksende øst for Storebælt.

Endnu langt flere »Infektionsplanter« end Græsfloraens kommer dog efterhaanden ind i en kulturpaavirket Egn, uden at man er i Stand til i ret mange Tilfælde at udfinde Maade og Middel for deres Tilkomst. Paa sandige, udyrkede Pletter, paa hvilende Græsmarker, hvor Jorden ikke er for svær, paa Byggegrunde og andre Tomter, hvor Konkurrencen fra den hjemmehørende Plantevækst ofte er mindre end andetsteds, faar saadanne ubudne og ofte uønskede Gæster Lejlighed til at sætte sig fast, ofte ogsaa til at brede sig. Undertiden kan disse rene Ukrudtsarter optræde saadanne Steder sammen med forvildede Sirplanter, som henkastet med Haveaffald i Løbet af nogle Aar danner halvvilde Bestande, der kan være ret iøjnefaldende. Men ogsaa i Haverne selv, i Gartnerier og paa anden Kulturjord møder man disse Immigranter, undertiden i generende Mængde. Som Eksempler paa saadanne fremmede skal nævnes den smaablomstrede Springfrø eller Balsamin (*Impatiens parviflora*), der talrige Steder i Nordøstsjælland breder sig hordevis paa muldet, halvskygget Bund, især langs Vejkanter i og ved Skove og større Haver, men ogsaa i Skovbunden selv, hvor den ved sin livlige Frøspredning og Selvsaaning og ved sin hurtige Vækst fortrænger den oprindelige Vegetation; den blev fundet ved Sjæl Sø i 1861 og er saaledes ikke 100 Aar gammel i Nordsjælland. Ogsaa den lille Skivekamille (*Matricaria suaveolens*) har paa omtrent 100 Aar bredt sig overalt i Landet og er almindelig ogsaa i vort Omraade uden dog at opnaa den generende Hyppighedsgrad, som den har paa Tomter om selve København; den holder sig mere til Kulturjord,

Gader, Vejrande, Stationspladser o. l. Steder. Blandt Vandplanterne er Vandpest (*Helodea canadensis*) kendt for sin massevise Optræden i Vandløb, Søer og Damme, især hvor Vandet ikke er for dybt (som f. Eks. i Gentofte Sø); den er almindelig i hele Egnen og er ligesom Skivekamillen og de to følgende Arter indført fra Nordamerika i det sidste Aarhundrede. De to smaa Kurveblomster, Kortstraale (*Galinsoga parviflora* og *G. quadriradiata*) kan paa et Par Aar brede sig voldsomt i uplejede Køkkenhaver, i Gartnerier o. l. og er, især for den sidstnævnte Arts Vedkommende, næsten ikke til at luge ud af Mistbænke, da dens tætte Rodnet tager en stor Klump Jord med sig, hvis den trækkes op. Disse Planter hører til Kulturlandets farligste Immigranter, og de kan ikke udryddes, hvor de har faaet Indpas; paa en Rejse til Italien i Efteraaret saa jeg dem ned igennem Tyskland i millionvis garnere næsten alt Kulturland (sammen med anden amerikansk Planteinvasion, hvis Oprindelse dog sikkert er ældre end sidste Krig), ja helt op i Norditaliens Alpedale mødte jeg dem indtil 1400 m Højde. Kontinenterne udveksler Immigranter, til liden Glæde for Parterne!

Regner man efter Antallet af fundne Plantearter, kan omtrent en Fjerdedel af Søllerød-Egnens Flora med Rimelighed henregnes til Infektionsfloraen. Man kan saaledes ligesaa lidt forbigaa den ved en Skildring af Plantevæksten, som man kunde undlade at omtale Tilflytterne blandt Beboerne, hvis man vilde skildre Befolkningen. Men, set fra de oprindelige Beboeres Side har mange af disse tilfældige Gæster, der ofte kun viser sig en kort Tid eller en enkelt Gang og derefter forsvinder, ikke tilnærmelsesvis samme Valør som de fastboende, hvilket for Planternes Vedkommende, som vi alene her har med at gøre, ubetinget erkendes.

Strandplanter er ikke omtalt, for de findes ikke. Kysten langs Øresund har i hele sin Længde, fra Strandmøllen og et Stykke syd derfor til op imod Smidstrup, en smal, næsten vegetationsløs, Forstrand for Foden af en lav, stedvis nedroderet og i Isvintre afslidt Skrænt, der de fleste Steder er organisk indordnet under Villahaven ovenfor, cementeret for Foden eller pælebeskyttet og overalt udvisket i sine oprindelige Træk, om den har haft saadanne. Kun et Faatal til Strand-

floraen hørende Planter kan derfor træffes, saa faa, at de ikke eksisterer som noget selvstændigt Element den Dag i Dag.

Træk af Floraen paa de vigtigste Lokaliteter.

Ved Beskrivelsen af en Lokalitets Flora kan man enten fremhæve de i størst Mængde forekommende, altsaa for en ydre Betragtning dominerende Arter, eller man kan se bort fra disse og omtale de sjældne og for Stedet ejendommeligere Arter, der ofte vil vise sig at optræde blot i ringe Antal. Den første Fremgangsmaade bygger paa Udseendet, den sidste paa Karakteren. Vi vælger den sidste Form, saa meget mere, som det i det hele taget maa udkræve en vis Fond af botanisk Kundskab og Interesse at studere Artslisterne for de nedenfor nævnte Lokaliteter med Udbytte, da et saa stort Tal af Planter nævnes, at en nærmere Beskrivelse af den enkelte Art er uoverkommelig. Og endda er blot en Del af de fra hvert Sted kendte Planter medtaget. Med en sidste Udgave af Rostrups Flora (hvorefter Navnene i dette Arbejde er anvendt) eller for de mere botanisk trænede en Raunkiærs Flora, kan dog enhver gennem Opslag paa det danske eller latinske Slægtsnavn i Registeret finde frem til de angivne Arter. Gennem Studiet af Lokalitetslisterne vil den, der gaar frem paa denne Maade, kunne erhverve sig et Overblik over hele sin Hjemegns karakteristiske Del af Floraen. Selv om man maa søge længe efter adskillige Planter, der ikke er afmærket med Stjerne, vil man altid finde adskilligt af det omtalte, og for den enkelte Lokalitet giver Listerne en god Underretning om, hvad der kan ventes fundet, saa man i givet Fald kan rette sin Søgen derimod.

Ubiquisterne, d. v. s. de allestedsnærværende Planter, vil vi da se bort fra. De fleste af dem er udbredte over det meste af Landet og er derfor uden Værdi i den plantemæssige Karakteristik, men vil naturligvis ofte lettest falde i Øjnene ved deres fremtrædende Mængde. Hundegræs, Alm. Hvene, Hvid Anemone, Bellis o. l. af de mindst 400 af Landets almindeligste Vækster betragter vi derfor som noget os uvedkommende. Om Mangel paa Stof vil der alligevel ikke blive Tale, thi naar vi slutter vor Gennemgang af Plantelisterne, vil mere

end 450 Arter være omtalt fra dette Omraade, en Del deraf ret naturligt fra mere end een Lokalitet. Det latinske Arts- (undertiden kun Slægts-)navn vil som Regel blive tilføjet, hvor Planten første Gang nævnes. Vi undlader endda at nævne de fleste af Ruderat- og Infektionsfloraens Arter; de ikke omtalte andrager mindst 150. En komplet Liste over alle Plantefund i Søllerød-Egnen vilde paa denne Maade komme op over 950 Arter, maaske mere, hvis man, som Skik er, medtager de vigtigste paa »Vildbund« akklimatiserede Have- og andre Kulturflygtninge. Det vil være uhensigtsmæssigt i et Arbejde som dette at tynge Teksten ved at henvise til Kilde for ældre Fund, Finders Navn o. l. Til de vigtigste Skrifter for ældre Oplysninger er henvist foran; bortset fra Ekskursionsberetninger og lignende mindre, mere spredte Meddelelser i naturhistoriske Tidsskrifter, som vi løseligt har gennemgaaet, findes intet nyere Arbejde af nogen Betydning, der giver nogen videre Oplysninger om Egnens Flora. Et Par af Forfatterens egne Smaaarbejder kan vi have Lov til i denne Forbindelse at se bort fra. Nævnes skal dog et lille trykt Arbejde, som netop skildrer Egnen om Mølleaaen fra Sorgenfri til Ørholm, men som det har været saare vanskeligt at finde frem til. Det hedder »En botanisk Udflugt«, er skrevet af Havebrugscand. *Andr. Madsen* og udsendt som Særtryk af »Lyngby Elevers Aarsskrift«, Kongens Lyngby 1912. De deri omtalte Planter er fortrinsvis de mere almindelige, og Forfatteren tilsigter ikke at give nogen blot tilnærmelsesvis komplet Planteliste, men omtaler indimellem en Del indslæbte Planter, givende Data for deres første Fund i Egnen eller i Landet. En Del af de fra Brede Bakke kendte sjældnere Arter nævnes, men hans Liste føjer blot een Art (**Salvia verticillata*) til, hvad der findes omtalt andetsteds. Men det er en god og hyggelig Skildring af en slig »botanisk Udflugt«, en af de mest udbytterige, man kan gøre i det her behandlede Omraade — og lidt udenfor dets vilkaarligt afsatte Grænse.

1. Rude Skov, Rudersdal. Da de ældre Angivelser bruger disse Navne i Flæng (ofte som Ruderhegn eller med Stedangivelser indenfor eller grænsende til Skovomraadet), vil vi behandle det som en Helhed. Lokaliteten er den vigtigste

for Angivelse af Hedevegetationen og dens Arter, saaledes som Brede Bakker bliver det for Bakkefloraen. Mange af Oplysningerne stammer fra Hornemann og Drejer, en Del dog ogsaa fra Joh. Lange, optaget i de respektive Forfatteres Skrifter og samlet i »Nordøstsjællands Flora«. Vi forsøger for Oversigtens Skyld, at fordele Planterne i Grupper. Mange sjældnere Bregner og andre Karsporeplanter har været fundet i og om Skoven: Kongebregne (**Osmunda*), Kambregne (**Blechnum*), genfundet 1926 og 1941, nu vistnok forsvundet, de to smaa Stengærde-Bregner Rundfinnet Radeløv (**Asplenium Trichomanes*) og Nordisk R. (**A. septentrionale*), alle Arter af Mangeløv, navnlig fremhæves Butfinnet M. (**Dryopteris cristata*), Bjærg-M. (**D. Oreopteris*), de to Arter Egebregne (*D. Linneana, D. phegopteris*), Maanerude (**Botrychium lunaria*), Slangetunge (*Ophioglossum*), Bægerbregne (*Cystopteris*). Fire Arter Ulvefod er angivet: Alm., Femradet, Otteradet og Liden U. (**Lycopodium clavatum*, **annotinum*, **Selago* og **inundatum*), antagelig alle forsvundet; af Padderokker skal blot nævnes Skavgræs og Lund-P. (*Equisetum hiemale, E. pratense*), begge endnu at finde.

Mindst Halvdelen af de nævnte Planter maa henregnes til Hedefloraen, for saa vidt som de fortrinsvis er knyttet til hedeagtig Bund. De fleste af dem er nu forsvundet, hvad der ogsaa gælder adskilligt flere, af hvilke vi nævner: Blomstersiv (**Scheuchzeria*), Ene (**Juniperus*) som vildtvoksende, den smukke Guldblomme eller Volverlej (**Arnica montana*), som opimod vor Tid har vokset ved Østerlide, Bredbægret Ensian (**Gentiana campestris*), Skov-Troldurt (**Pedicularis silvatica*), Gul Stenbræk (**Saxifraga Hirculus*), der er angivet fra Dumpedals Mølle af Hornemann, og som er en af de meget faa danske Planter, vi ikke har set endnu. Vi anfører endvidere Langbladet Soldug (**Drosera anglica*) og Storlæbet Blærerod (**Utricularia intermedia*), to smaa insekt-»fortærende« Planter, den første angivet fra »Jul Sø«; desuden Hvid Næbfrø (**Rhyncospora alba*), Vandportulak (**Peplis portula*) og Krans-Konval (**Polygonatum verticillatum*); den sidstnævnte hører dog ikke til Hedeplanterne.

Men trods Savnet af mange i ældre Tid fundne Hedeplanter møder man endnu, om end trængt stærkt tilbage, og ad-

skillige kun optræder i ringe Mængde, en Række af Hedens Smaabuske og Urter, saaledes Hedelyng (*Calluna*), Rævling (*Empetrum*), Blaabær, Mose-Bølle og Tyttebær (*Vaccinium Myrtillus, V. uliginosum* og *V. vitis idaea*), Tranebær (*Oxycoccus quadripetalus*); endog den i Nordsjælland sjældne Klokkelyng (*Erica tetralix*) har holdt sig ved en af de smaa Søer indtil vore Dage. I Agersø og Løgsø kan med Held træffes lidt Strandbo (*Litorella*) og Haar-Tusindblad (*Myriophyllum alterniflorum*); den sidste staar dog lettere at skue i Smededammen paa Frilandsmuseet. Af og til kan man finde Skovstjerne (*Trientalis*) med de smaa hvide Syvtalsblomster, Snylterod (*Monotropa*), Lyng-Snerre (*Galium saxatile*), Katteskæg (*Nardus stricta*), Liggende Perikon (*Hypericum humifusum*), Vild Calla eller Kær-Mysse (*Calla palustris*) og Traad-Siv (*Juncus filiformis*). Af Slægten Vintergrøn er repræsenteret Liden, Ensidig og Enblomstret Vintergrøn (*Pyrola minor, secunda, *uniflora*), den sidste nu tvivlsom. Af den lille nordiske *Linnaea borealis*, opkaldt efter Linné, findes maaske endnu en enkelt lille, fredet Gruppe paa et bortgemt Sted i Skoven. Star-Floraen i Sumpe og ved Søbredder er ret interessant; af den godt halve Snes Arter skal dog blot nævnes Dynd-Star (*Carex limosa*). Ogsaa Græsserne gaar vi let henover; de to store Rørhvene-Arter (*Calamagrostis canescens* og *C. Epigeios*) er ret hyppige og danner Hybrider; Stortoppet Rapgræs (*Poa palustris*) er almindelig i Sumpene, og en indslæbt Art af samme Slægt, Sudetisk R. (*P. Chaixii*), kan træffes spredt i Skoven op imod og ved Ebberødgaard. Ogsaa dens jævnlige Ledsager Bleg Frytle (*Luzula luzuloides* eller *albida*) findes et Par Steder.

I de tidvis tørlagte Damme har enkelte saakaldte »meteoriske« Planter optraadt og kan med Held genfindes. Af saadanne meget sjældne Arter skal anføres Fladhoved-Brøndsel (*Bidens radiatus*) sammen med dens almindeligere Slægtninge, Fladaks (*Cyperus fuscus*), Fladaks-Star (*Carex cyperoides*) og Norsk Potentil (*Potentilla norvegica*). Mindre »meteoriske« og hyppigere optrædende er en Del Pileurter og Skræppe-Arter (*Polygonum minus, nodosum, dumetorum*; *Rumex maritimus, paluster* og *»maximus«*, hvilket sidste Navn dækker over en Bastard mellem to af de store Arter);

Skovrød Dam i Rude Skov, en kendt Lokalitet for »meteoriske« Planter!

Skov- og Roset-Springklap (*Cardamine flexuosa, C. hirsuta*), Græsset Gul Rævehale (*Alopecurus aequalis*) og endnu meget mere. De allerede omtalte 65—70 Arter maa være tilstrækkeligt til at vise Rude Skov som en overmaade interessant botanisk Plet, om end adskilligt af det nævnte nu kun findes i Bøger og som, naar man færdes i Skoven for at søge det, kun anes i Suset fra de hvileløse Graner.

2. *Geels Skov m. v.* Geels Skov er ikke alene langt mindre i Udstrækning end Rude Skov, men den rummer ej heller den landskabelige Afveksling med Søer og »Damme«, der bidrager til at gøre sidstnævnte Skovs Flora rigere og mere afvekslende. Selv om Morbunden vel træder i Dagen i Dele af Skoven, er Hedefloraen næsten helt borte; til Gengæld faar Geels Skov et Indslag af Bakkeplanter, der ganske vist kun er de sidste svage Rester af en rigere Flora, beslægtet med Brede-Partiets, men som dog giver denne Skov en Del karakteristiske Arter. Af Rude Skov-Planterne er ogsaa her truffet Skavgræs, *Alm. Maanerude, *Femradet Ulvefod, Kær-Mysse, Lyng-

Snerre, Skovstjerne, Snylterod, Liggende Perikon, Liden Vintergrøn og Ensidig V.; ogsaa her staar Avnbøg (*Carpinus*) og Fuglekirsebær (*Cerasus avium*) i Skovrande og Lysninger, og Tandbladet Løn (*Acer platanoides*) selvsaar sig som i de fleste af Omraadets Skove. Druehyld (*Sambucus racemosa*) breder sig mere her end i Rude Skov, og Alpe-Ribs (*Ribes alpinum*) er her en ny Fremtoning som Bundvækst, medens Hæg (*Cerasus padus*) i Skovens Sydkant og et Par andre Steder langs Mølleaaen har nogle af sine svage Forekomster i hele Nordøstsjælland. Men vi møder i Skoven sparsomt og i enkelte Tilfælde forsvindende eller næsten forsvundne Arter som Nikkende Flitteraks (*Melica nutans*), det paa Øerne meget sjældne Græs Skov-Rørhvene (*Calamagrostis arundinacea*), der sparsomt findes ogsaa ved Ørholm og Dronninggaard, Strand-Svingel (*Festuca arundinacea*), der her og i Mølleaadalen optræder borte fra Stranden, Smalbladet Klokke (*Campanula persicifolia*), der som de efterfølgende maa regnes til Bakkefloraen, Eng-Havre (*Avena pratensis*), Bakke-Star (*Carex montana*), hvis ene svage Bestand er ødelagt af Skisporten ved Holtekollen, medens den anden med nogle faa sterile Tuer sygner hen langs en mørk Skovvej i Granskoven, Bakke-Gøgelilje (*Platanthera bifolia*), Bjerg-Perikon (*Hypericum montanum*), Mat Potentil (*Potentilla heptaphylla*), Kassubisk Vikke (*Vicia cassubica*), Skov-V. (*V. silvatica*), Skov-Fladbælg (*Lathyrus silvester*), Mark-Bynke (*Artemisia campestris*), Humlekløver (*Trifolium strepens*). Samtlige hidtil nævnte Planter har vi iagttaget i Skoven op til ret ny Tid, men maaske er to eller tre af Arterne nu forsvundet. I en Ekskursionsberetning fra 1882 (i Bot. Tids. Bd. 13) er fra et Fælledomraade, der nu dækkes af Skoven, nævnt mindst 15 sjældne Bakkeplanter, som maa være gaaet til Grunde ved Indtagning af Arealet til Skov; vi kommer tilbage hertil under Omtalen af Brede-Partiet, men vil blot her nævne Lyng-Star (**Carex ericetorum*) og Druehyacinth (**Muscari botryoides*); den sidste maa vel anses som forvildet ligesom de to Stenurter *Sedum album* og *S. rupestre*.

I Geels Skov kan (ligesom i Rude Skov) den brogede Fingerbøl (*Digitalis purpurea*) optræde selvsaaet langt fra beboede Steder. Den i Nordsjælland i det hele sjældne Skov-Forglemmigej (*Myosotis silvatica*) findes sparsomt ligesom i et Par

Den uanselige, med Aars Mellemrum som Meteorplante optrædende Fladhoved-Star, der i Danmark kun er kendt paa nogle faa Steder i Nordsjælland.

andre Skove i Omraadet, maaske blot udkommet fra Haver. Nævnes kan, at Liljekonval (*Convallaria majalis*) er hyppigere her end i de øvrige Skove. Geels Skov er fra Alders Tid kendt som Findested for den foran omtalte Bleg Frytle, der har bredt sig i en Del af Skoven imod Kongevejen; denne Plante blev fundet her omkring 1830 af B. Kamphøvener, den ældre »Galathea«-Ekspeditions energiske, men af Brystsyge nedbrudte Botaniker, der efter at have undersøgt Nicobarernes Flora rejste syg hjem over Land for at dø i sin Fødeby Køge 1846. En rødblomstret, salatagtig Kurveblomst, **Prenanthes purpurea*, er (ifl. C. H. Ostenfeld) fundet faatalligt i Geels

Skov og i det sydlige Rude Skov; den formodes forvildet fra Haver, men det er vanskeligt at forestille sig den dyrket som egentlig Prydplante. Maaske afdøde mag. art. Marcus Lorenzen, tidligere Ejer af »Stettemark« i Holte, har haft den med hjem fra en af sine mange botaniske Rejser til Alperne, saa at den fra hans Have har forvildet sig til Skovene? Kommet med Blæsten — borte med Frosten, som saa meget andet tilfældigt tilført!

Næsten sammenhængende med Geels Skov er de to mindre Skove Søllerød Kirkeskov mod Nordøst og Ravneholm Skov mod Sydøst. De er begge, ligesom den større Skov, hovedsagelig dannet af Højskov af Bøg. Søllerød Kirkeskov er stærkt bakket og ligger egentlig tværs over et kløftformet Terræn. Den rummer ikke særlig mange markante Planter. Vi møder her Omraadets eneste Bestand af den gule Læbeblomst Barsvælg (*Lamium Galeobdolon*) og ganske lidt af den til samme Familie hørende Krybende Læbeløs (*Ajuga reptans*) med blaa Kroner; begge er ret sjældne i Nordsjælland. Den lille *Kambregne og Bægerbregne er fundet i Skoven; *Bjerg-Mangeløv er angivet fra et Stengærde ved Nærumvejen; den anselige *Kongebregne, enkelte andre Bregner og et Par *Ulvefod-Arter er anført fra »Søllerød« uden at det med Sikkerhed kan ses, hvor de er fundet; det samme er Tilfældet med *Bredbladet Ensian og *Vandportulak. Egnens oprindelige Hedepræg genkendes i Angivelsen af disse fortrinsvis paa Hedebund voksende Planter, men nogle af dem kan være iagttaget i de udenfor Skovene liggende smaa hedeprægede Moser, hvis oprindelige Præg nu delvis er udvisket. Fra Kragens Mose ved Søllerød er saaledes opgivet følgende fire sjældne Arter: *Dynd-Star, *Blomstersiv, *Liden Ulvefod og Liden Blærerod (**Utricularia minor*); fra denne Mose stammer muligvis ogsaa Fundet af Rosmarinlyng (**Andromeda polifolia*) og Tørve-Viol (**Viola epipsila*). Fra Vejdamsmosen i Søllerød har N. E. Petersen angivet Fundet af den i Landet meget sjældne Fladaks (**Cyperus fuscus*), der allerede er nævnt fra Rude Skov.

Ravneholm Skov rykker ind paa Livet af Brede-Partiets nordlige Rand og maa for en Række Planteangivelsers Vedkommende slaas sammen med dette senere omtalte Parti, bl. a. af den Grund, at man ikke af mange af de ældre An-

givelser af »Ørholm«, »Nymølle« o. l. kan se, om Planterne er fundet nord eller syd for Mølleaaen. Nævnes skal dog, at Smaabladet Lind (*Tilia cordata*) forekommer vild, om end kun i nogle svage Rester langs Skrænten mod Aaen, og at Solbær (*Ribes nigrum*), der som vildtvoksende er udbredt i Mølleaaens Dyndsumpe, her optræder særlig frodigt, og at man sammen med den kan træffe lidt Vildribs (*Ribes cfr. pubescens*). Gyvel (*Sarothamnus*), der en Del Steder i Omraadet blot er plantet og breder sig en Del, ser ud til at være vildtvoksende her (og paa Høje Sandbjerg). Paa fugtig Bund langs Aadalen kan træffes prægtige Mellemformer mellem vore to Arter af Nellikerod (*Geum intermedium*), og den hvide Vandkarse (*Cardamine amara*) er almindelig i Ellesumpene. I og ved Aaen er Stor Sødgræs (*Glyceria spectabilis*) hyppig, medens den store Skærmplante Kvan (*Archangelica*) blot kan findes i faa, spredte Individer. Den paa Øerne meget sjældne Pilblad (**Sagittaria sagittifolia*), der tidligere er fundet i Aaløbet, maa vist nu søges mellem Raadvad og Strandmøllen, om den i det hele taget mere forekommer.

3. Furesøkysten med Dronninggaard. Maaske burde vi af Ærbødighed for en vis forskningshistorisk Klang i Navnet »Dronninggaard« behandle denne Lokalitet for sig, men da adskillige af de fra ældre Tid angivne Planter selv er blevet »Historie«, og dette Arbejdes Rammer tvinger os til at tage større Omraader under eet, vil vi her omtale hele Furesølandet fra Kaningaarden til Bistrup Mose, indbefattende bl. a. Dronninggaard (det nuværende Næsseslot), Malmmosen, Frederikslund Skov og Mose og den tilgrænsende Del af Bistrup Mose.

Alene af *den* Grund maa vi gaa let udenom det bekendte Næsseslot, at vi aldrig har betraadt dets Park-Omraade; kun om to derfra opgivne Planter vil vi — enige med tidligere Forfattere — udtale, at de begge maa anses for at være tilført af Mennesker, da ingen af dem hører naturligt hjemme paa Stedet. Det gælder Dansk Ingefær (*Arum maculatum*), der angives fra »Lysthusøen«, men som ikke forekommer vild i hele Nordøstsjælland, og Hvid Hestehov (*Petasites albus*), der slet ikke kendes som vildtvoksende paa Sjælland. Ogsaa Pe-

bertræ (*Daphne mezereum*) maa paa denne Plet anses som blot forvildet, hvad der ogsaa gælder den af Kylling i *Viridarium Danicum* fra Dronninggaard opgivne Bregne Hjortetunge (**Scolopendrium*), der aldrig er fundet virkeligt spontan i Danmark. Slangeurt (**Polygonum Bistorta*) skal man ned i Holstens Enge eller til Elben for at finde vild, og en hel Række flere fra Stedet opgivne Planter maa som Kulturflygtninge siges at være af ringere botanisk Interesse; af saadanne skal nævnes Nikkende Fuglemælk, Paaskelilje, Humle, Kork-Elm, Malurt, Saracenisk Brandbæger, Tusindstraale, Jacobsstige, Singrøn, Druehyld, Fingerbøl, Stjerneskærm, Marts-Viol o. fl. Men tilbage bliver, disse Ting udskilt, et lille Kontingent af sjældne Arter, mest Moseplanter, opgivet herfra, som maa omtales, selv om muligvis de fleste af Sjældenhederne i Dag er borte. Mosernes Udgrøftning og stærke Tilvækst med Pil og Birk, Tagrør og andre store Sumpgræsser samt Star har ændret Mosebilledet fra aaben, moseagtig Sump, stedvis med lidt Hængesæk, til en vaad Kratmose i voldsom Tilgroning. En Plante som Avnknippe (*Cladium mariscus*), kan endnu træffes sparsomt, hvis man forsynet med Moskitonet og Gummistøvler krydser Malmmosen, men forsvundet er følgende, hvoraf de fleste er opgivet fra »Langholmsmosen«: Grenet Star (**Carex chordorrhiza*), Fin Kæruld (**Eriophorum gracile*), Liden K. (**E. alpinum*), Gul Stenbræk (**Saxifraga Hirculus*), de to Pilearter **Salix »rubra«*, antagelig en Hybrid, og Spyd-Pil (**Salix hastata*); træffes kan endnu Rosmarin-P. (*S. rosmarinifolia*), som »de gamle« ikke omtaler.

Lad os med det samme tage en Del ældre Fundangivelser, der ikke i ny Tid er blevet bekræftet. Liden Steffensurt (**Circaea alpina*), Laadden Perikon (**Hypericum hirsutum*) og Skærmarve (**Holosteum umbellatum*) hører hertil. Den foran nævnte Rapuntsel kan mulig endnu findes, men vi har ikke søgt den. Men endnu i Dag kan mange Planter findes i og om Næssets Moser og Skovbræmmer; Slægten Star er med mindst 18 Arter og en Del Hybrider fremtrædende i Billedet her som i de andre Furesø-Moser. Alle fire danske Arter af Rørhvene (*Calamagrostis*) findes; den foran omtalte Skov-R. (*C. arundinacea*) i Skoven, den sjældne Stivtoppet R. (*C. neglecta*) i Sumpene sammen med Eng-R. (*C. canescens*), med

hvilken den danner Mellemformer, hvilket ogsaa saavel her som i Rude Skov er Tilfældet med Eng-R. og Bjerg-R. (*C. Epigeios*). Skov-Hundegræs (*Dactylis Aschersoniana*) er ikke sjælden i Egnens Skove; ved Vejkanterne findes Guldhavre (*Trisetum*) og Opret Hejre (*Bromus erectus*), i Skoven findes lidt Skov-Hejre (*B. Benekeni*), i Eng Mangeblomstret H. (*B. commutatus*). I en med fremmed Græsfrø besaaet Del af Malmmosen findes bl. a. en Del indførte Former af Svingel (*Festuca*-Arter, bl. a. *capillata, fallax* og vistnok *heterophylla*). Bleg Frytle findes sparsomt i Skoven indenfor »Luknam«, og saavel her som i Frederikslunds Skov kan en af mag. Lorenzen benævnt hvidblomstret Form af Flitteraks træffes (*Melica uniflora* var. *pallida* M. Lor.). Paa en Skrænt findes lidt Læge-Stenfrø (*Lithospermum officinale*) og Bjerg-Perikon. Ved Indkørslen til Alleen fra Holte har det sjældne Græs Bakke-Stilkaks (*Brachypodium pinnatum*) besat Hjørnebastionen.

Lad os bryde op fra Næsset og søge langs Søbredden mod Frederikslund-Skoven. Fladkravet Kodriver (*Primula elatior*) er stedvis rigeligt optrædende paa vaade, kølige Steder under Brinken; dens to gulblomstrede Slægtninge er det langt sværere at finde. I hele Omraadet har vi kun bemærket Hulkravet K. (*P. veris*) sparsomt paa Overdrev ved Bistrup Mose, og af Storblomstret K. (**P. acaulis*) har vi for mange Aar siden fundet nogle faa Individer i en Moserand ved Frederikslunds Skov, men herfra er den udryddet, hvorefter denne smukke Plante ikke længere kendes fra hele Nordøstsjælland. En lignende Skæbne er overgaaet Blaa Anemone (*Anemone Hepatica*), der maaske endnu findes i faa Eksemplarer i Skoven. Fra denne Skov kan iøvrigt nævnes: Hylster-Guldstjerne (*Gagea spathacea*), Milturt (*Chrysosplenium alternifolium*), Lund-Padderokke, Hæg, Hybrid-Nellikerod, Fruebær (*Rubus saxatilis*) og en formodet Krydsning mellem Hindbær og Korbær (*R. caesius *idaeus*). Mosen her og ved Bistrup er opfyldt af en Rigdom paa Star (*Carex*); da de kan være nok saa vanskelige at bestemme, nævnes blot, til Glæde for de mere kyndige, nogle af de mindre hyppige Arter med deres latinske Navne: *C. appropinquata, caespitosa, canescens, elongata, lasiocarpa, lepidocarpa, limosa, pallescens, pseudocyperus, riparia.* Flere Arter af Kogleaks og Sumpstraa findes, saaledes

paa Søbredden den fine Naale-Star (*Heleocharis acicularis*). Paa lavt Vand i Søen kan træffes den spinkle Traad-Vandaks (*Potamogeton filiformis*), som inddrevet til Søbredden bl. a. Vandkrans (*Zannichellia*) og Hornblad (*Ceratophyllum*) og adskilligt mere. Paa Breddens Sandbund staar den lille Krybende Ranunkel (*Ranunculus reptans*), sporadisk forekommer den bleggule Fnokurt (*Cineraria palustris*), Fladhoved-Brøndsel o. a. Flydende i Vandet i de vandfyldte Grøfter (men paa Bunden af Søen ofte fastsiddende paa Bunden) forekommer den agavelignende Krebseklo (*Stratiotes*), og forankret i Dyndbunden smaa friskgrønne Kolonier af Vandstjerne (*Callitriche*). Et enkelt Sted i Bistrup Mose stod for en Del Aar siden den gule Abeblomst (*Mimulus Langsdorffi*) som en Nyindvandrer i Egnen, maaske undsluppet fra Haver, maaske tilført med Fugle, da den flere Steder i Landet har bredt sig stærkt; Tørvegravningen synes dog at have udryddet den igen. Sine Steder domineres Engene og Sumpene af store Skærmplanter, blandt hvilke Skov-Angelik (*Angelica silvestris*),Gifttyde (*Cicuta virosa*) og Bred Mærke (*Sium latifolium*) er fremtrædende. Vand-Mynte (*Mentha aquatica*) er overalt hyppig, mest dog optrædende i en Mellemform til Ager-Mynte (*M. verticillata*). I friske Væld eller i Grøfter danner Tæppegræs (*Catabrosa*) smaa Kolonier sammen med Brøndkarse (*Nasturtium officinale* coll.). I Høstbilledet tilkommer Leverurt (*Parnassia*), Djævelsbid (*Succisa pratensis*), Øjentrøst (*Euphrasia*) og en god Del Dueurt (*Epilobium*). Fra den lidt højere Del af Mosen kan nævnes Arter som Hunde-Viol og Haaret Viol (*Viola canina, V. hirta*) og Roset-Springklap (*Cardamine hirsuta*). Det er ikke de store Sjældenheder, man møder i disse Moser, men en saare fyldig Repræsentation for Eng-, Sump- og Vandplantefloraen. Paa en enkelt Tur gennem Bistrup Mose har vi noteret over 200 Arter, saa der er noget at søge efter og samle, thi der er det gode ved denne Moseflora, at der vil være ligemeget næste Aar, hvor meget man end tager af den, bortset fra ganske faa stavnsbundne Arter.

4. Vedbæk-Trørød og Øresundskysten. Strandfloraen langs Øresund er som foran nævnt lidet udviklet, og kun et Faatal

af Strandplanter kan derfor angives fra Omraadet. Lidt Marehalm (*Elymus*) og Strand-Kvik (*Agropyrum junceum*), Strand-Svingel, Sodaurt (*Salsola kali*) kan forekomme. Klæbrig Brandbæger (*Senecio viscosus*), der slet ikke er nogen Strandplante, men i mange Egne er almindelig paa den stenede Forstrand, findes ogsaa paa denne Strækning. Den mere iøjnefaldende Strand-Mandstro, mere populært kaldet Strandtidsel (**Eryngium maritimum*), som Hornemann angiver fra Vedbæk, er dog forlængst udryddet. Fra Skrænterne syd om Strandmøllen, til Dels ogsaa fra Skrænter i Skodsborgs Nordkant, er anført en Del mindre almindelige Planter, der muligvis endnu kan findes: Bittermælk (*Picris hieracioides*), Kvast-Høgeurt (**Hieracium cymosum*), Filtbladet Kongelys (*Verbascum Thapsus*) og de tidligere omtalte Smalbladet Klokke, Bjerg-Perikon og, mærkeligt nok, Fladhoved-Brøndsel. Af den meget sjældne Strand-Pileurt (**Polygonum oxyspermum*), der her i Landet kun tre eller fire Gange er fundet ved Havkysten, men ikke i et Par Slægtled har været genfundet, skal findes Herbarieeksemplar samlet o. 1800 ved Vedbæk.

Mange af Oplysningerne om Planter i Vedbæk-Egnen stammer fra selve Prof. Joh. Lange. For Skovplanternes Vedkommende gælder Angivelserne antagelig Trørød Hegn. Ogsaa Trørød Mose er blevet undersøgt af ham. Fra Vedbæk nævnes Hunde-Kvik (*Agropyrum caninum*), Hylster-Guldstjerne, Slangeurt, Liden Pileurt, Læge-Baldrian (*Valeriana officinalis*), Bredbladet Klokke (*Campanula latifolia*), de to Læbeblomster Katteurt (**Nepeta Cataria*) og Kryddermynte (*Elsholtzia Patrini*), Pigæble (*Datura*), Skov-Vikke og Humle-Kløver. Den sidst nævnte møder man ikke sjælden i hele det skildrede Omraade.

Frydenlund med omliggende Park og Skov burde egentlig for Nordøsthjørnet af Omraadet have en tilsvarende botanisk Position som Dronninggaard imod Sydvest, men denne smukke Ejendoms Omgivelser har næppe været saa indgaaende undersøgt som Næsseslot-Ejendommens ved Furesøen. Omgivelserne rummer ejheller den Afveksling i Terræn som dennes. Ved at gennemse Literatur til dette Arbejde har vi bemærket, at to botaniske Navne omkring Begyndelsen af det

19. Aarhundrede har været knyttet til Stedet. Botanisk Gartner F. L. Holbøll var født paa Frydenlund[1]) og blev selv Slotsforvalter og Gartner paa denne Gaard, før han i 1793 blev knyttet til Universitetets botaniske Have. Professor medicinæ C. F. Schumacher, Forfatteren af »Den kjøbenhavnske Flora«, har fra 1813 i nogle faa Aar boet paa Frydenlund, men saa sig nødsaget til af særlige Grunde at genoptage en Lægegerning i København. Intet Plantefund fra Stedet bærer direkte Bud om disse Mænds botaniske Færden paa Frydenlund, men muligvis kan Meddelelser om saadanne være tilgaaet Hornemann og være optaget i hans Plantelære. Fra Frydenlund er bl. a. opført *Kongebregne, Krebseklo, Pebertræ, Smalstraale (*Stenactis annua*), den gamle Lægeplante Enbo Galdebær, »Alrune« (**Bryonia alba*), den til Nellikefamilien hørende eetaarige Sandjordsplante Skærmarve (**Holosteum umbellatum*), Vellugtende Agermaane (*Agrimonia odorata*) o. e. a. I Parkens Udkant mod Nærumbanen staar Tordenskræppe (*Petasites hybridus*), let kendelig om Sommeren paa sine meget store Blade, der erindrer en om H. C. Andersen og »Den grimme Ælling«; denne gamle Lægeplante findes ogsaa ved Holte, Øverød og flere Steder.

Af Planterne i Trørød Mose bør fremhæves flere af de ældre Fund, de fleste stammende fra Prof. Lange. Vi har ikke selv besøgt Mosen og maa derfor udelukkende støtte os til Literaturen, hvad der begrænser Artslisten til følgende fem Arter: *Gul Stenbræk, *Tørve-Viol, *Tykbladet Fladstjerne (*Stellaria crassifolia*), Mynte-Krydsningen (*Mentha verticillata*) og den i Nordsjælland meget sjældne Orchidé Langakset Traadspore (**Gymnadenia conopsea*). Fra »en Lund ved Trørød« er anført den hvidblomstrede Form af Blaa Anemone, og fra Skovkant Berberis (*Berberis vulgaris*) og Hæg. Det sjældne vellugtende Festgræs (*Hierochloë odorata*) og Fladkravet Kodriver er fundet i Nærheden af Kohaveskoven. I Trørød Hegn kan med lidt Held findes Individer af den ejendommelige Bleggul Anemone, Krydsningen mellem Hvid og Gul A. (*Anemone nemorosa ranunculoides*), og fra Mosen er en Tidsel-Hybrid (**Cirsium oleraceum palustre*) fundet sammen med de tilsvarende Hovedarter.

---

[1]) Se herom: *C. F. Wegener:* Frydenlund, p. 65 (København 1950).

I den nord for Maglemose beliggende lille Sandbjerg Dal møder vi enkelte Bakkeplanter, som ellers nu savnes i vort Omraade: Soløje (*Helianthemum nummularium*), Nikkende Kobjælde (*Pulsatilla pratensis*) og Plettet Kongepen (*Hypochoeris maculata*). I den opkultiverede Del af Maglemosen kan træffes Planter som Tandbægret Vaarsalat (*Valerianella dentata*), Glat Kongepen (*Hypochoeris glabra*), Rundskulpe (*Neslea paniculata*), Vindaks (*Agrostis spica venti*), og langs Veje o. l. adskillige indslæbte og akklimatiserede Arter som Kanadisk Bakkestjerne, Kløvplade, Graadodder, Storblomstret Hønsetarm, Vinterkarse o. a.

5. *Omraadets skovløse Indre.* Under denne lidt vage Betegnelse vil vi samle en Del Planteoptegnelser for den større Del af vort Omraade, som ikke omfattes af de øvrige mere naturligt afgrænsede Lokaliteter. Da største Delen af Arealet er opdyrket eller bebygget, vil vi lade Omtalen fordele sig paa de forskellige Byer, og i det hele gaa ret summarisk til Værks med dette Afsnit. Hensigten er den ganske naturlige at faa Lejlighed til at omtale en Del mindre hyppige Planter, som ikke med Rimelighed kan henføres til de andre Afsnit.

Nærum. Fra ældre Tid er herfra opgivet den kun fra Brede Bakker kendte Svalerod (**Cynanchum vincetoxicum*), Blaatoppet Kohvede (**Melampyrum nemorosum*) og Kassubisk Vikke; de er antagelig nu borte. Den lille Børste-Kogleaks (*Scirpus setaceus*) er ogsaa opgivet og kan formentlig findes igen. Det samme gælder den fra Gadekæret angivne Dyndurt (**Limosella*), som paa uberegnelig Maade melder sig, naar Vandstanden er lav. Ved Gadekæret vokser den ret sjældne Pileurt *Polygonum nodosum* og den randkronede Form af Nikkende Brøndsel (*Bidens cernua radiatus*); i Haver i Nærheden staar Kryddermynte (*Elsholtzia*). Ved Rundforbi-Vejen staar bl. a. Væselhale, Hejregræsset *Bromus lepidus*, Humlekløver, og omkring Sportspladsen nordvest for Byen breder Kæmpe-Bjørnekloen sig som et yderst kedeligt Ukrudt langs Skelgrøfter og Hegn. I og om Byen er iøvrigt bemærket Tordenskræppe, Fladkravet Kodriver, Storblomstret Hønsetarm (*Cerastium arvense*), snart overalt almindelig, Rød Skt. Hansurt (*Sedum purpureum*), Flipkrave (*Teesdalea*) o. a. I en

Dam ved Nærumgaard vokser Tyk Andemad (*Lemna gibba*), den sjældneste i den Familie!

Gl. Holte, Høje Sandbjerg. I det noget sandprægede Markomraade opimod Højbjerg og Høje Sandbjerg findes i Agrene bl. a. Sand-Hanekro (*Galeopsis Ladanum*), Tandbægret Vaarsalat, Gul Okseøje, Vinterkarse; langs Vejrande o. l. ses Stivbladet Svingel (*Festuca duriuscula*), Hundesalat (*Leontodon nudicaulis*) sammen med de meget lignende gulblomstrede Høst-Borst og Alm. Kongepen; Stivhaaret Borst (*Leontodon hispidus*) kan findes langs Hørsholmvejen gennem Rude Skov, hvis man vil have alle tre Arter af Slægten Borst paa en og samme Tur. En Del Sandjordsplanter kan forekomme, saaledes to smaa Museurter (*Filago minima, F. germanica*), Væselhale, de to smaa Dværgbunke-Arter (*Aira*), Stribet Kløver (*Trifolium striatum*). Nogle faa Individer af Mark-Karse eller »Salomons Lysestage« er truffet (*Lepidium campestre*), og paa en Græsbakke har en meget nærstaaende amerikansk Karseart akklimatiseret sig (*L. heterophyllum*). Findes den, bør den skaanes; den vokser ikke saa mange Steder i Landet! Sammen med Gyvel har paa Høje Sandbjerg vokset den nære Slægtning Tornblad (*Ulex*), som man nok skal lade staa i Fred, hvis ikke Frosten har taget den.

Ved en Vejkant i Gl. Holte saa vi i 1912 Humlesilke (**Cuscuta europaea*) snyltende paa Nælde. De tidligere generende Markukrudtsplanter Hørsilke (**C. Epilinum*) og Kløversilke (**C. Trifolii*), den sidste angivet fra Søllerød af N. E. Petersen, har ikke været set i Egnen i mange Aar; Hørsilken er vist ikke set i Landet siden 1916 og er ikke dukket op paa ny med Hørren i de senere Aar, hvor denne har været dyrket mange Steder ogsaa i vort Omraade. Frørensningen er nu for effektiv.

Søllerød. I det foregaaende har vi omtalt ikke saa faa Planter fra denne Bys nære Omegn, især Skov- og Hedeplanter. Ogsaa Bakkefloraen strækker en Flig opover øst om Ravneholm Skov til den tidligere lyngklædte Bakkeaas langs Nærumvejen. Paa tørre, solrige, lidt sandede Steder her omkring er antagelig fundet Gul Evighedsblomst (**Helichrysum arenarium*), Fleraarig Knavel (**Scleranthus perennis*), Vaar-Ærenpris (*Veronica verna*), Mat Potentil (**Potentilla hepta-*

phylla) og muligvis den af Hornemann fra »Søllerød« anførte Grenet Edderkopurt (**Anthericum ramosum*), der helt op imod Nutiden har staaet paa Mølleaaskrænten og derfra samlet godt kan være etiketteret Søllerød. Et Par Steder i Agre er Rundskulpe (*Neslea*) bemærket; det samme gælder Læge-Kamille (*Matricaria Chamomilla*) og Stinkende Gaaseurt (*Anthemis cotula*). Ved Søllerød Sø er bl. a. iagttaget Roset-Springklap, Liden Pileurt og en indført, sjælden Art Siv (**Juncus tenuis*). Paa Kirkegaarden stod indtil for nogle Aar siden et af Landets største Træer af Fuglekirsebær, og i Hulvejen nedenfor Kroen klædes Skraaningen af flere forvildede Stauder: *Telekia, Mulgedium* og *Aster salignus*. Paa Græspladser er i de senere Aar bemærket den stærkt gule Kurveblomst Solhat (*Rudbeckia hirta*), der sædvanligvis indføres med amerikansk Græs- eller Kløverfrø. I Agrene mod Øverød har Glat Kongepen været fundet.

Mellem Svalegabet og Egevang har i en Aarrække staaet en iøjnefaldende Koloni af Langbladet Vortemælk (*Euphorbia esula*), i Præstevangen overfor en Slags Brombær med næsten oprette Skud, der træffes flere Steder i Egnen (*Rubus suberectus*), og omkring Egevang Liden Guldstjerne (*Gagea minima*), den himmelblaa Rublad Hjulkrone (*Borago officinalis*) og sammen med Alm. Kulsukker med rødviolette Kroner dens sjældnere Form med hvidgule Kroner (*Symphytum officinale ochroleucum*). I Hegn paa samme Strækning har vi samlet den mindre vanligt plantede Skærm-Elm (*Ulmus laevis*).

Holte. Det af Skove næsten helt omgivne, med Villaer og anden Bebyggelse næsten helt opfyldte Afsnit, der indbefattes af dette Navn, der oprindelig knyttedes til Jernbanestationen af samme Navn, bærer ikke noget Sted nogen oprindelig uforstyrret Vegetation, men er overalt stærkt blandet med forvildede og indførte Arter, der mødes paa Tomter, langs Vejsider, i Haver o. l. Maaske Liggende Perikon i Raadhusets Plæne og Jordbær-Potentil (*Potentilla sterilis*) i »Stettemark«s Plæner hører til den oprindelige Flora, og det samme gælder vel Taddervikke (*Vicia tetrasperma*), Tusindgylden (*Centaurium umbellatum*) og River (*Asperugo procumbens*). Som

Ukrudt i Haver møder vi Pigæble (*Datura stramonium*), Bulmeurt (*Hyoscyamus niger*), Rank og Nedliggende Surkløver (*Oxalis stricta, O. corniculata*), en lille, ejendommelig Form af Opret Hønsetarm (*Cerastium glomeratum*), den sidste f. Eks. i Gymnasiets lille Skolehave, Hjulkrone, Læge-Kamille, Stinkende Gaaseurt, en Form af Stolt-Henriks Brandbæger med smukke Randkroner (*Senecio radiatus*), Tag-Hejre og Gold H. (*Bromus tectorum, B. sterilis*). Ved Vejkanter er bemærket den paa Øerne sjældne By-Skræppe (*Rumex domesticus*) og den meget lignende *R. Patientia,* der er en gammel Kulturplante, som antagelig ved Byggearbejder er forvildet fra en af de gamle Haver og med Fyld udbragt til nogle Steder i Rudersdal-Kvarteret. Af Korsblomster finder vi en Del gulblomstrede Arter paa lignende Steder, saaledes ret talrigt Langskulpet Guldkarse (*Rorippa silvestris*), den kolonivis voksende Østrigsk Guldkarse (*R. austriaca*), der kan findes langs Kongevejen forbi Rudersdal, den mere uanselige Kær-G. (*R. islandica*); vil man have den fjerde Art af Slægten med, Vand-Peberrod (*R. amphibia*), kan man let finde den i Furesø-Omraadet. Ogsaa af Vinterkarse kan fire Arter findes (*Barbaraea vulgaris, arcuata, intermedia* og enten *verna* eller en kritisk Form af *intermedia,* endnu ikke sikkert bestemt). Den mere skidentgule Svinesennep (*Erucastrum gallicum*) er ogsaa truffet et Par Steder. Som et pudsigt Eksempel paa, hvorledes selv meget sjældne Planter undertiden ligesom kommer til en selv, kan vi nævne, at vi for nogle Aar siden under vort Vindue fandt et Eksemplar af en indført Storkenæb (*Geranium sibiricum*), der kun et Par Gange før var set i Landet, og som antagelig er tilført med spildt Fuglefrø adskillige Aar tidligere; for to Aar siden dukkede yderligere den meget sjældne Skinnende Storkenæb (*G. lucidum*) op i Havens Stenhøj; den kan næppe være tilført udefra med Planter, men den er nogle faa Gange fundet sporadisk i Nordsjælland, medens den ellers kun kendes fra Bornholm. Men som Regel koster det nok saa megen Anstrengelse at finde frem til Sjældenhederne.

6. Jægersborg Hegn, Eremitagesletten. Dyrehaven som delvis Naturskov, udviklet under særegne Kaar som Vildtpark,

bør skildres i en botanisk Monografi med mange Billeder af Sigvart Werner. Ikke just af den Grund, at Floraen er rig, men dog særpræget, men mest paa Grund af Sammenspillet mellem Storskov, Tjørnekrat, Slette og Strand. Her vil vi blot omtale en Del Planter fra Sletten og Skoven syd om Mølleaaen uden at gøre noget videre Forsøg paa at karakterisere Landskabet.

»Eremitageslettens Tjørne« er Titlen paa et af afd. Professor C. Raunkiærs senere Arbejder, hvori denne kyndige Botaniker forsøger at opdele Formerne af Hvidtjørn (*Cratægus*) i Dyrehaven i flere Smaaarter og Former. At han ogsaa har gjort noget lignende ved de mange forskellige Former af Fuglegræs (*Stellaria media*), der er hyppige i Skovbunden, lokker os ikke her til at beskæftige os videre dermed. Vi gaar derimod lidt hen ad Vejen fra Eremitagen forbi »Svenske Sten« for at se paa de mange prægtige Træer af Navr (*Acer campestre*), der spredt vokser ned over det mod Øst skraanende Terræn. Dette Træ, der i de sydlige Dele af Landet er temmelig almindeligt, er ogsaa her vildtvoksende, som det er det i de Rester af Purr og smaa Træer, der andet Steds i Egnen kan findes, men over til det Skaane, vi ser i Baggrunden, naar dette Træ ikke, undtagen i nogle faa, lave Buske i Markhegn et Sted imod Syd.

Et andet Træ, der træffes jævnligt i Skoven, er Avnbøg (*Carpinus*). Omkring Dammene paa Sletten findes tre Arter Sødgræs (*Glyceria fluitans, plicata, declinata*), den sidst nævnte repræsenterende en af de sidste Tilvækster til Landets Flora, idet den først for et Par Aar siden er paavist her i Landet; den fjerde Art af Slægten, Høj Sødgræs (*G. spectabilis*), staar langs Mølleaaen. I Skoven mod Stampen kan man med lidt Held finde den bleglilla, duftende Strand-Nellike (*Dianthus superbus*), og paa Sletten den lille højrøde Bakke-Nellike (*D. deltoides*); ovre nord for Aaen kan en tredie Art, Kost-N. (*D. Armeria*) findes i Skovkanten. Endogsaa Gøgeurter findes der i Dyrehaven; den ret sjældne Salep-Gøgeurt (**Orchis Morio*) er angivet fra Sletten, hvorfra Bakke-Gøgelilje alt er nævnt, og i Skoven møder man Ægbladet Fliglæbe (*Listera ovata*) og Rederod (*Neottia*). Men hvor i dette Omraade har den skønne, lille Melet Kodriver (**Primula fari-*

nosa) staaet? Ifølge »Nordøstsjællands Flora« synes den at have været til, da den angives fra et »Bælte, der gaar over Dyrehaven« etc. Den ser med sine smukt røde Blomster ud, som var den forvildet ud af en Gartnerpotte, men den er vildtvoksende nok, bare meget sjælden udenfor Bornholm, hvor vi engang har set en Eng med Titusinder af blomstrende Planter farvet røde af den. Men i Dyrehaven vilde næppe nogen, uden en Botaniker, lade den i Fred, om han fandt den.

Beskyttet af forbidte Smaakrat kan forekomme de to storblomstrede Storkenæb-Arter Skov-S. (*Geranium silvaticum*) og Kær-S. (*G. palustre*), den første blaaviolet, den sidste med rødviolette, lidt større Kroner. Fra Vandhullernes Omgivelser skal nævnes Strand-Skræppe og Sump-Skræppe, Naale-Sumpstraa, Liden Vandarve (*Montia minor*), Sump-Kællingtand (*Lotus uliginosus*); mod Springforbi er den lille Bregne Slangetunge (*Ophioglossum*) iagttaget, og i Vejgrøfter mod Klampenborg den ret sjældne Skov-Springklap (*Cardamine flexuosa*). En hel Del mere findes, men lad dette nu gælde for Omraadet Syd for Mølleaaen.

Mølleaaen selv, saa lidt man ser af den, flyder i et roligt, dyndet Leje, ofte indrammet af Ellesumpe, fra Opstemningssøen ved Stampen til Udløbet i Øresund ved Strandmøllen, hvor der, ligesom ved det imellem liggende Raadvad, findes dyndede »Mølledamme«. Pilblad (*Sagittaria*) har vi endnu for nogle Aar siden iagttaget ved Aaen, Krebseklo og Hornblad ligesaa, og Vandpest (*Helodea*) huserer i Dammene; i Strandmølle-Dammen findes antagelig endnu den diminutive gule »Aakande« Søblad (*Nymphoides peltata*), der dog lettere kan iagttages i Dammene ved Hørsholm Kirke, hvor den især i de sidste Aar breder sig stærkt. Den findes, oprindelig indført, kun faa Steder i Danmark. Fire mindre hyppige Arter Vandaks er anført fra Dammene, de tre fra Raadvad (*Potamogeton zosteræfolius, pusillus, pectinatus*), den fjerde fra Strandmøllen (*P. mucronatus*). Vi har lige saa lidt eftersøgt dem, som vi i Almindelighed eftersøger tidligere fundne Planter. Vi lader os nøje med at finde det, der er! Den store Kvan (*Archangelica*), ikke at forveksle med det paatrængende Infektionsukrudt Stor Bjørneklo (*Heracleum giganteum*) staar i spredte Individer. Joh. Lange har ved

Frodig Bundflora af Iris, Vandrøllike og Bregner under Elleskov langs Mølleaaen.

Strandmøllen fundet Stor Vandarve (**Montia rivularis*) og Tykbladet Fladstjerne, ved Raadvad Høst-Vandstjerne (**Callitriche hermaphroditica*) og Langbladet Soldug (**Drosera anglica)*, medens vi har set den mindre sjældne Rundbladet Soldug (*D. rotundifolia*). Sumpen langs Mølleaaen er vanskelig at færdes i; Solbær er her almindelig, Vildribs sparsommere (*Ribes nigrum, R. pubescens*), Vild Calla findes paa Steder, hvor man ikke skal gaa, Ellestødene klædes om Foden af Bregner i almindelige Sorter, Dunet Egebregne, Vandkarse, Milturt o. l., ved Aabredden staar Langbladet Ranunkel (*Ranunculus lingua*), Vinget Perikon (*Hypericum acutum*), foruden en Del almindeligere Arter, som vi lader forblive unævnte for at skynde os tilbage til det faste Land.

Engen ved Raadvad er en god lille Plet, rig paa Planter. Her findes rigeligt af det allerede nævnte Vellugtende Festgræs (*Hierochloë*), og af Star-Arter Tue-Star (*Carex caespitosa*) og et Par ikke tidligere nævnte (*C. dioeca, fulva, pulicaris*), Fladbladet Kæruld (*Eriophorum latifolium*), Butblomstret Siv (*Juncus obtusiflorus*), Nikkende Flitteraks og en hel Del flere Græsser og græslignende Arter. Trenervet Snerre (*Ga-*

lium boreale) er hyppig, men enkelte andre skal der Taalmodighed til at finde, saaledes Engblomme (*Trollius*), Gøgeurter (*Orchis*), Hæg, den i Nordsjælland sparsomme Vand-Brandbæger (*Senecio aquaticus*). Maaske kan man finde lidt Vibefedt (*Pinguicula*) og paa højere Bund Liden Guldstjerne (*Gagea minima*), Kassubisk Vikke eller maaske Liggende Potentil (*Potentilla anglica*), som fra Dyrehavssletten til Aggershvile har sit eneste kendte Udbredelsesomraade i Nordsjælland.

Jægersborg Hegn vil vi iøvrigt lade i Fred som den forstmæssigt vel behandlede Højskov af Bøg og Gran, den i Hovedsagen er. Kun fra Skodsborg skal omtales den fra ældre Tid opgivne Bregne Strudsvinge (**Struthiopteris*), der næppe mere findes udenfor Egnens Haver. Det samme gælder formentlig den ved Lov forbudte Berberis, der ganske vist her ligger udenfor Farezonen, da Korn ikke dyrkes i Nærheden. Planter som Liden Guldstjerne, Vinget Pileurt, Smalbladet Klokke o. fl. findes endnu. Krat-Fladbælg (*Lathyrus montanus*) findes her som i flere andre af Skovene; Egebregne (*Dryopteris Linneana*) er ret hyppig, og ved en Skovvej er bemærket Bjerg-Ærenpris (*Veronica montana*). Den smukke Bøllemose i Skovens nordlige Del kunde fortjene en mere indgaaende Omtale. Den er en i Tilgroning værende hedeagtig præget lille Skovsø, hvor man kan finde Rosmarinlyng (*Andromeda*) og flere af de fra Rude Skov nævnte smaa Hedebuske. Kær-Mysse (*Calla palustris*) er hyppig; Kragefod (*Comarum palustre*), Dusk-Fredløs (*Lysimachia thyrsiflora*) og Hunde-Hvene (*Agrostis canina*) klæder sammen med Blaatop (*Molinia*) og Skedestraaet Kæruld (*Eriophorum vaginatum*) Bredderne, og i Nærheden er fundet Femradet Ulvefod og Butfinnet Mangeløv, Skovstjerne og meget andet.

7. *Brede Bakker og Mølleaaskrænterne.* Paa ingen Plet i hele vort Omraade trænger den Tanke sig stærkere paa i ens Bevidsthed end paa Brede-Skrænterne langs Mølleaaen mellem Folevad og Ørholm-Nymølle, at her har alle de store kyndige, alle de gamle kendte, nu bortgangne, Botanikere i begejstret Naturglæde samlet og søgt. Maaske undtagen een, der kunde have haft Førsteret til Stedet, O. F. Müller fra Fre-

deriksdal. Thi Brede Bakker giver sig næsten ikke til Kende i hans »Flora Fridrichsdalina«, skønt Stedet ligger mindre end 3 km fjernet fra hans Bopæl gennem en Aarrække! De solrige, tørre, lysaabne, antagelig med Egekrat og alskens Buske bevoksede Overdrev øst for Mølleaaen maa paa hans Tid have været opfyldt af botaniske Sjældenheder, hvoraf adskillige end ikke er optaget i hans Flora. Stærkere end heri kan hans Interesse for Limnologien i Almindelighed og for Zoologien i Særdeleshed ikke udtrykkes. Men saa blev der saa meget mere at finde for de senere, fra Hornemann opefter mod vore Dage; Salomon Drejer, Kamphøvener, Joh. Lange, E. Rostrup, Hans Mortensen, — Gubbernes Gubbe af Darwintype og med en Streng af Romantik i Sindet, redeligt samlende og opskrivende, ordnende eget og andres Stof til nyttig Flora. Efter hans Tid er mange fulgt efter, helt op i Nuet, men nu frabedes Navne. Vi har allesammen været der! En respektløs Tanke falder mig ind: Hvorfor blev en af de første ikke et Par Dage paa Stedet og fandt det altsammen? Omraadet er ikke større, end at man i et saadant Tidsrum kunde have fundet og opnoteret alt eller næsten alt af botanisk Interesse, maaske fordelt paa et Par Besøg i Sommerens Løb? Hvorfor skulde Fundene af saa mange markante Planter fordeles paa mange forskellige Forskere og paa mere end 100 Aar? Havde vi selv faaet den Chance som ung, for 150 Aar siden, havde vi købt et Hus og var blevet der. Nu er vi ikke engang interesseret i at leje et Værelse for et Par Dage!

Mølleaaen snor sig langsomt under Brede-Bakkens Rand, kunde vi med en Variation af et kendt Forbillede udtrykke det. I sin dyndede Flodseng af nogle ubestemmelige Meters Vandbredde (hvor den ikke er kanaliseret) følger den Vestkanten af det lave Bakkeparti, udvidet til Fabriksdamme ved Folevad, Brede, Ørholm og Nymølle, bræmmet paa Østsiden af en Skrænt, der de fleste Steder er bevokset med Skovrester og Krat, der endnu rummer lidt af den oprindelige Flora. Nærumbanen gaar langs Foden af denne Skrænt eller i Nærheden deraf, indtil den øst for Nymølle føres over Aadalen. Af de Skovrester, der findes, aner man, at Egen har været fremherskende, selv om Bøgen har taget dens Plads et Par Steder, ikke at tale om den lille Plantning af Gran, der nu markerer

Toppen af den egentlige »Brede-Bakke«. Alt dette er mindre væsentligt, da det hele Omraade nu er saa stærkt tilbygget eller under Udbygning som Villakvarter, ikke mindst af Hensyn til Dalens mange anselige Fabriksvirksomheder, at Plantevæksten dog i det store og hele er dømt til Forgængelse. Men, never mind, det giver Stjerner til Mælkevejen, for at blive i vor Lignelse fra før!

Vi forbereder nu vore Læsere paa nogle enstonige Lister af Plantenavne fra dette Omraade, men vil undskyldende indlede med, at Johs. V. Jensen om saadanne Lister engang har sagt, at de for den botanisk kyndige maa svare til, hvad Noder er for Musikelskeren. Hermed følger da Partituret for Opus 7, Brede-Bakker:

Lad os først nævne en Del af de sjældneste Arter, som enten er længst forsvundet eller os bekendt ikke i ny Tid genfundet: Bregnerne *Slangetunge, *Maanerude og *Bægerbregne; Græsserne Fingeraks (**Digitaria ischaëmum*) og Glat Rottehale (**Phleum phleoides*), Halvgræsserne Avnknippe (**Cladium*) og Fingerakset Star (**Carex digitata*); det sidste kan maaske endnu findes. Af Blomsterplanter nævnes den hvide Liljeplante Grenet Edderkopurt, som har været stedvis hyppig (**Anthericum ramosum*); den blot fra eet Sted i Danmark i Dag kendte Naalebæger (**Thesium ebracteatum*); Gøgeurten Hvid Traadspore (**Gymnadenia albida*), der ved Brede og Hjortekær har haft sine eneste Forekomster paa Sjælland, men er ødelagt ved Bakkernes Forstyrrelse; den spinkle lyseblaa Aabenbægret Klokke (**Campanula patula*), fundet her og ved Frederiksdal, men ellers kun faa Steder i hele Landet; Seksradet Stenurt (**Sedum sexangulare*), meget sjælden som spontan, men undertiden forvildet paa Kirkediger o. l., og endelig de tre Bælgplanter Skov-Kløver (**Trifolium alpestre*), der vel har en Del Voksepladser paa Sjælland, men ellers savnes i Danmark, Bjerg-Kløver (**T. montanum*), der kun har Forekomst paa Sjælland og snart næsten mangler paa Bornholm, og som den tredie den paa Grundlag af Hornemanns Herb. anførte Lyng-Vikke (**Vicia Orobus*), en yndig, blegblaa Vikkeart, der dog maa opfattes som noget usikker i sin Angivelse herfra, da denne udprægede vestlige Art ellers kun kendes fra jydske Hedebakker.

De nævnte Planter udgør Brede-Egnens forsvundne Elite, men der findes ikke saa faa flere forsvundne eller forsvindende Arter. Vi nævner Soløje (**Helianthemum*), Skælrod (**Lathraea squamaria*), Skærmarve (**Holosteum*), Fleraarig Knavel (**Scleranthus perennis*), *Kost-Nellike, *Strand-Nellike, *Mat Potentil, *Skov-Storkenæb, den iøjnefaldende Blodrød Storkenæb (**Geranium sanguineum*), Fingerbladet Lærkespore (**Corydalis pumila*), Firkantet Kohvede (**Melampyrum cristatum*), den smukt violet-gule Blaatoppet K. (*M. nemorosum*), af hvilken sidste endnu en lille Gruppe findes; Gul Evighedsblomst (**Gnaphalium arenarium*), Knoldet Mjødurt (*Filipendula hexapetala*), Bittermælk (*Picris hieracioides*), Stinkende Krageklo (**Ononis hircina*), Sort Fladbælg og Vaar-Fladbælg (**Lathyrus niger, *L. vernus*). Fra Aadalen og dens Kanter kan tilføjes Bændel-Vandaks (**Potamageton compressus*), Liden og Stor Vandarve (**Montia minor, *M. lamprosperma*); Ramsløg (**Allium ursinum*) er angivet fra en Skovskrænt.

Ved Beplantning af den under Geels Skov omtalte »Ørholm Fælled« er følgende Plantearter forsvundet fra Brede-Egnen: Due-Skabiose (**Scabiosa columbaria*), Plettet Kongepen (**Hypochaeris maculata*), Nikkende Kobjælde (**Pulsatilla pratensis*), Lav Scorsonér (**Scorzonera humilis*), Bakke-Jordbær (**Fragaria viridis*), Korthoved-Tidsel (** Cirsium acaule*) og Kattefod (**Antennaria*). De tre første er foran nævnt fra Sandbjerg Dal; de to sidste kendes fra Dyrehavssletten. Endvidere fandtes paa Overdrevet en halv Snes med Brede Bakker fælles Arter, som ikke her nævnes paa ny.

Paa meget faa Undtagelser nær har vi ikke genset de foran nævnte Planter i Brede-Omraadet. En og anden kan naturligvis være overset og holde sig sparsomt et eller andet bortgemt Sted, da vi som nævnt ikke har gennemsøgt Stedet, men de fleste maa gives en Stjerne som forsvundet; vi undlader dog dette ved enkelte Arter, som vi anser det for mest sandsynligt at genfinde endnu. Men vi vil nu nævne en Serie, som vi har genfundet, og som sikkert næsten alle kan findes endnu: Skavgræs, Grøn Skærmaks, Skov-Rørhvene, Hunde-Hvene, Nikkende Flitteraks, Bakke-Stilkaks, Bakke-Star, Lyng-Star, Tue-Star, Druehyld, Smalbladet Klokke, Vaar-Ærenpris, den allerede

nævnte Blaatoppet Kohvede, Kvan, Engblomme, Kær-Storkenæb, Bjerg-Perikon, Fruebær, Humlekløver, Skov-Fladbælg, Kassubisk Vikke, Tadder-V., Tandbægret Vaarsalat, Fuglekirsebær, Opret og Storblomstret Hønsetarm; desuden nogle ikke tidligere nævnte som Stivhaaret Hønsetarm (*Cerastium brachypetalum*), Nikkende Limurt (*Silene nutans*), Tjærenellike (*Viscaria*), Druemunke (*Actaea spicata*), Stivhaaret Gaasemad (*Arabis hirsuta*), Lund-Fladstjerne (*Stellaria nemorum*) og som et Par af de sjældneste Svalerod (*Cynanchum Vincetoxicum*) og Kantet Konval (*Polygonatum officinale*).

Tilbage at omtale har vi endnu en Gruppe: Arter, der ikke i »Nordøstsjællands Flora« er udtrykkelig angivet fra Lokaliteten, men i Floraen kan være anført kollektivt (»ikke sjælden« o. l.), og saadanne, som paa det Tidspunkt var kendt fra Stedet, hvad der i første Række gælder en Del indførte Planter. Efterfølgende brogede Udsnit af den recente Flora har vi selv iagttaget i Omraadet: Væselhale, Stivbladet Svingel, Strand-Svingel, Eng-Havre, Dunet Havre, Guldhavre, næsten alle danske Arter af Hejre (*Bromus*) deriblandt Stakløs, Opret, Mangeblomstret og Eng-Hejre (*B. inermis, erectus, commutatus, racemosus*) og den om Blød Hejre mindende *B. lepidus*, Vindaks og adskilligt flere Græsser. Af Blomsterplanter kan anføres: Tordenskræppe, Rød Skt. Hansurt, Moskus-Katost (*Malva moschata*), Trenervet Snerre (*Galium boreale*), Liden Snerre, indslæbt (*G. pumilum*), Vaar-Vikke (*Vicia lathyroides*), Voldtimian (*Calamintha Acinos*), Haaret Viol (*Viola hirta*), Læbeblomsterne Kransbørste (*Clinopodium*), Vild Merian (*Origanum vulgare*), og Hjertespand (*Leonurus*), den sidste dog kendt fra tidligere. I Kratkanten langs Aaen findes lidt Smaabladet Lind (*Tilia cordata*) og »Park«-Elm, et misvisende Navn for denne Danmarks eneste virkelig vildtvoksende Elmeart (*Ulmus carpinifolia*); Rød Kornel (*Cornus sanguinea*) er ogsaa opnoteret. Paa Aaens Vestside, nedenfor Frilandsmuseet, er bemærket ganske lidt af de sjældne Haaret Kartebolle (*Dipsacus pilosus*) og Forskelligbladet Tidsel (*Cirsium helenioides*), indenfor Museumshegnet bl. a. Randhaaret Vinterkarse (*Barbaraea intermedia*), Filtbladet Kongelys (*Verbascum Thapsus*) og, forvildet i et Krat, Høj Skjolddrager (*Scutellaria altissima*).

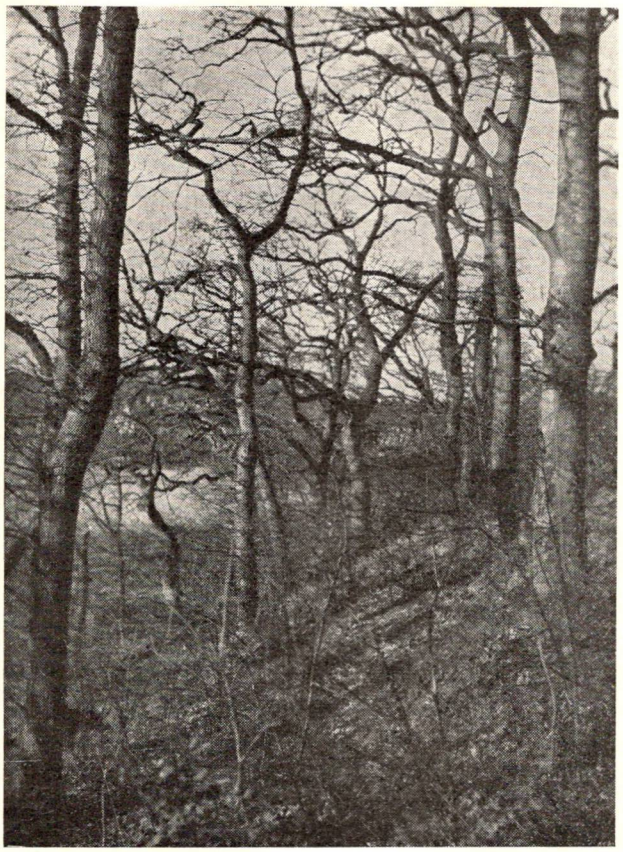

Mølleaaskrænten ved Brede paa Østsiden af Aaen. Her vokser endnu mange af de paa S. 49—50 omtalte Plantearter.

Ved Lundtofte-Vejen øst for Brede Fabrik staar en højvokset Ranunkel (*Ranunculus Steveni*), der minder om Bidende Ranunkel, men er indført og sjælden, nogle faa Stængler af Knoldkommen (*Bunium Bulbocastanum*), en Form af Vild Løg med helt flade Blade (*Allium oleraceum* var. *complanatum*), en om Stivbladet Svingel mindende Form af Rød Svingel (*Festuca rubra* v. *planifolia*), Pyrenæisk Storkenæb, Hejregræsser o. m. m. altsammen antagelig tilført med fransk Græsfrø. I Engen bag Fabrikken staar Kær-Storkenæb, Engblomme og en Rigdom paa Star; ude i Sumpen kan man finde en forvildet, meterhøj Haveplante med ret smaa, blegblaa,

asterslignende Blomster, *Boltonia,* som vi kun af den Grund nævner, at vi ikke ellers har set den forvildet. Paa en hvilende Mark ved Ørholm har vi fundet en lav, smukt rødblomstret Kløver, der staar Alsikekløveren nær (*Trifolium elegans*), og ovre ved Bredevejen vest for Brede Fabrik staar en af Landets faa Grupper af den tidligt blomstrende, grøngule Kors-Snerre (*Galium Cruciata*). Men vi er med disse indførte Planter allerede hoppet ind i det følgende Afsnit, Infektionsfloraen, saa vi maa bryde af her for at faa Lejlighed til at begynde paa det.

8. *Infektionsfloraen.* Under Behandlingen af Vækstgrupperne har vi ret udførligt omtalt Udsæd af fremmed, importeret Græsfrø som et betydende Indslæbningsagentur for et af Floraens Infektionselementer. Sine Steder er dette Element ikke blot fysiognomisk dominerende, men ogsaa artsmæssigt fremtrædende, men vi vil ikke her komme nærmere ind paa en Analyse af denne Floras Arter.

Lad os nævne et andet Agentur, et højst virksomt, men stilfærdigt virkende, som vi har studeret i vor egen Have! Vi tænker paa Ukrudtsfrø, tilført med Hønsefoder og Fuglefrø, der spildes eller bortføres til Affaldspladser eller udkastes paa en Mark, hvor Frøet faar Lejlighed til at spire frem. For o. 12—15 Aar siden havde vi i et Par Somre Undulater i Bur, staaende i Haven i godt Vejr. Spildfrø fra det blandede Fuglefrø, de blev fodret med, faldt naturligvis i rigelig Mængde udenbords, uden at man skænkede det nogen Opmærksomhed. Paa denne upaaagtede, uforsætlige Maade er der tilført Haven saa meget Ukrudtsfrø, at vi siden da har kunnet opnotere over 100 — et Hundrede — Arter af indførte Planter, som ikke tilhører vor Flora, men hvoraf naturligvis de allerfleste er fundet mange Gange her i Landet, da de ogsaa andet Steds tilføres paa samme Maade og optræder paa Fyldpladser, ved Pakhuse, Dampmøller, Havnepladser o. l., hvor sligt Affaldsfrø henkastes eller spildes. Kun nogle faa af disse mange Planter holder sig og bliver konstante, mange findes kun i enkelte Individer, og de fleste taaler ikke vort Klima.

Der gives ogsaa andre mere specielle Indslæbningsmaader, men vi skal ikke gaa nærmere ind herpaa. Ej heller vil vi

trætte med Opremsningen af en Del Arter, der oftest kun kan gengives med latinske Navne, da de ikke har faaet Borgerret i Landet. Men vi henleder Opmærksomheden paa den Mulighed, der er for at faa fat paa en saadan fremmed Plante, hvis man bestemmer sine Fund efter Bøger; det er ikke altid givet, at en fundet Plante er optaget i Floraen. Mange af de konstant forekommende indførte Ukrudtsarter saa vel som mange af de jævnligt som forvildet optrædende Haveplanter er som Regel indordnet i Floraen og nævnt sammen med de hjemmehørende, »spontane« Arter, og Resten kan man lade ligge eller gaa til Fagmanden med.

At det kan være ganske interessant at beskæftige sig med disse irregulære Borgere af Planteriget, skal vi til Slut belyse ved et Par Eksempler af vor egen Erfaring. Ved en Vejkant i Øverød fandt vi omkring 1937 en formodet Form af Gul Sennep (*Sinapis alba*), som vi antog for et to- eller fleraarigt Individ af den almindelige eetaarige Kulturplante. Vækstformen var dog væsentlig forskellig fra sidstnævnte. I et større Arbejde af den finske Botaniker, Prof. H. Lindberg fil., *Itinera Mediterranea,* som var udkommet faa Aar tidligere, stødte vi paa en Afbildning af en af ham som ny for Videnskaben beskrevet Art Sennep, *Sinapis Mairei,* som han havde samlet i Marokko »*in lapidosis aridissimis juxta mare*«[1]. Denne Plante lignede saa paafaldende den af os fundne Øverød-Plante, at vi sendte den til Gøteborg under det ny Navn, men for en Sikkerheds Skyld blev Planten derfra sendt til Autor selv i Helsingfors, der godkendte Bestemmelsen. Antagelig maa Forklaringen søges deri, at Marokko-Planten repræsenterer Vildformen af Gul Sennep, og at Kulturformen hos os, naar den forvildet faar Lov at udfolde sig for sig selv, nærmer sig Vildformen i Habitus og Karakterer, bl. a. ved at blive toaarig, faa grenet Vækst, mindre Blomster og skæve, tofrøede Skulper. Vi har mødt *Sinapis Mairei* flere Gange siden, mener vi da!

Et andet Eksempel. I en bortgemt Skovsump i Rude Skov fandt vi under Krigen en hvidblomstret Dueurt (*Epilobium*),

---

[1]) »paa stenfyldte Skrænter nær Havet«. H. Lindbergs Bog handler om »Middelhavsrejser«.

som vi mange Aar tidligere havde set, men antaget for en hvidblomstret Form af en af vore almindelige rødviolette Arter. Af anden Grund var vi imidlertid i Lag med denne ret vanskelige Slægt og prøvede nu at bestemme den. Det viste sig hurtigt ikke at være nogen af vore danske Arter. Efter en lille Maaneds Arbejde med Bestemmelsen, hvorunder vi maatte have den latinske Monografi med dens næsten 300 Arter af *Epilobium* gennempløjet, og efter Studier i amerikansk Literatur bestemte vi Arten til at hedde *Epilobium americanum* Hausskn., en Art, hvis Billede vi fandt under et helt andet Navn i den største amerikanske Afhandling om Slægten, men hvis korte, og passende, Beskrivelse fandtes i en nyere Flora for Rocky Mountains og tilstødende Sletter. Efter Krigen sendte vi Planten til National Museum i Chicago, som godkendte Bestemmelsen. Denne Plante var ikke tidligere fundet i Europa og var ydermere sjælden og knyttet til de nordlige, midterste Stater i U. S. A. Hvorledes kunde dette forklares? Forklaringen paa dette intrikate Spørgsmaal blev med næsten fuld Sikkerhed fundet. Inspirationen kom fra et enkelt Individ af et amerikansk Græs, Sø-Ris (*Zizania aquatica*), som stod i en helt anden Sump i Skoven, stammende fra udlagt Vildtfoder et Aar eller to i Forvejen. Baade Sø-Risen og Dueurten vokser i Egnen om Saskatchevan River, og denne Omstændighed bandt Traadene sammen. Men havde *Zizania* tidligere været anvendt som Vildtfoder i Rude Skov-Sumpene? Ved en Jæger-Vens Hjælp fandt vi i »Dansk Jagttidende« fra 1880'erne Løsningen paa Opgaven. Der fandtes her en hel *Zizania*-Polemik, hvori ogsaa Videnskaben tog Del; Planten havde været prøvedyrket flere Steder i Europa for at kunne tjene som Vildt- og Fiskefoder, men slog overalt fejl. Foregangsmand i dette var herhjemme daværende Godsejer W. Dinesen, Rungstedlund, den senere Forfatter til Boganis' Jagtbreve, som havde importeret Frø af Sø-Risen i Sækkevis og havde uddelt den til mange Jagtrevierer og selv udsaaet den i og ved mange Damme i sin Hjemegn. Paa denne Maade og paa denne Tid maa den amerikanske Dueurt antages, uden at noget eksakt Bevis naturligvis kan føres, at være tilført Skovsumpen i Rude Skov, hvor den holder sig og findes Aartier efter, at Sø-Risen, hvormed den tilfældigt indførtes, var

Amerikansk Drueurt (Epilobium americanum) voksende talrigt i en fugtig Lysning i Rude Skov.

gaaet til Grunde. Det kunde være ganske tillokkende engang at se den lille hvide Dueurt staa i *Zizania*-Sumpene ved Ris-Søen i Wisconsin, hvor Blishønsene aad sig saa fede i Græssets spildte Frø, at de ikke kunde flyve, medens Indianerne i Barkbaade aftærskede Risen ind over Baadkanten for at bruge den til Vinterføde! Naa, klink-klunk, det var den Gang, da Boganis levede, men vi er i Søllerød-Egnen, eller *var*, for nu er vi færdig med den!

Holte, Marts 1951.

Efter Forfatterens Død er denne Afhandling udgivet af Professor *Carl Adolf Jørgensen*, Lyngby, der tillige har tilrettelagt Billedstoffet efter den afdøde Forfatters Anvisninger.

Hans Ellekilde.

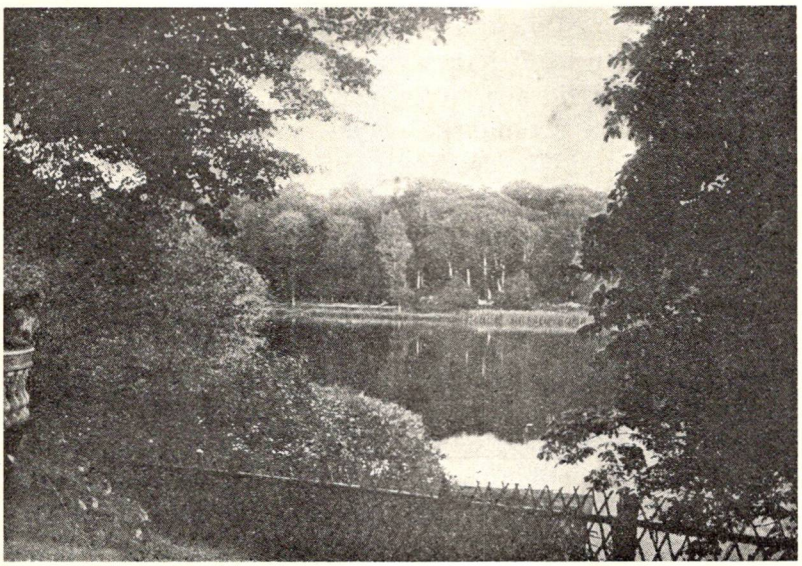

Søllerød Sø set fra Nord
mod Præstevænge og Kirkebakke.
(Holte Juleblad 1928).

NÆRUM, GUDEN NJORDS HJEM

Af Arkivar *Hans Ellekilde.*

For 800 Aar siden hed *Nærum* ikke Nærum som i vore Dage, det hed *Njartherum,* og Navnet kendes i denne Form i et Dokument fra 1186. Dette Njartherum maa betyde *Guden Njords Hjem,* ganske som de tilsvarende syd- og vestnorske Nærum- eller Nærem-Navne, hvor f. Eks. Nærum i Østfold 1320 hed *af Nerdheimum,* mens Nærem i Sylte Sogn, Romsdal o. 1435, hed *af Nerdheime* (sml. Nordens Gudeverden I, S. 522). Ogsaa den folkelige Udtale af vort danske Nærum som *Nær(e)me* tyder afgjort paa, at Nærum er et ældgammelt -heim-Navn og ikke saaledes som Virum et -rum-Navn, hvad jeg tidligere har troet (sml. Nordens Gudeverden I, S. 522 og Søllerødbogen 1942, S. 40). Virum, i 1186 *Vigherom,* betyder nemlig det af Bonden Vige ryddede Rum eller Omraade.

Den olddanske og oldnordiske Stednavneendelse *-heim* betyder ikke Bolig, men derimod Hjemstavn. Trondhjem, som

Nordmændene nu vil kalde Trondheim, betyder derfor fra først af Trøndernes Hjemstavn, mens Hovedstaden i dette Omraade oprindelig hed *Nidaros,* d. v. s. Nidelvens Munding. Ved Aar 800, da det danske og de norske Nærum'er hed *i Njardarheimum,* i Njords Hjemstavn, hed Trondheim paa tilsvarende Maade *i Throndaheimum,* d. v. s. i Trøndelag, Trøndernes Hjemstavn. Denne fællesnordiske -heim-Navneendelse har vi ofte bevaret i den nordiske Mytedigtning. Det hedder saaledes om Guden Njord i Gudedigtet Vafthrudnesmaal V. 39: »i *Vanaheimi* (d. v. s. Vanernes Hjem) skabte ham de vise Magter«. Og om hans Søn Frøj hedder det i Gudedigtet Grimnesmaal V. 5: »*Alfheim* (d. v. s. Alfehjem) gav Guderne i Tidernes Morgen Frøj som Tandgave.«

Naar nu vore olddanske Forfædre har givet et bestemt Landomraade, nok nogenlunde svarende til vore nuværende Søllerød og Vedbæk Sogne, Benævnelsen *à Njartharheimum,* saa maa de ubetinget have troet, at her skulde *Njord,* den Gud, som Mølleaafolket fremfor andre olddanske Guder tilbad og dyrkede, have sit hellige Hjem, hvor de paa et fremtrædende Sted indenfor hans Hjemstavn, en høj Bakke lige syd for den ældgamle hellige Sø, havde bygget hans Tempel. Her samlede Beboerne af Njords hellige Hjem, dengang væsentlig bosat i Moderbyen Nærum og Udflytterbyen Holte lige nord for Nærum, sig paa Aarets fire Højdepunkter: ved Sommerens Indtræden o. 1. Maj, ved Midsommer o. 1. August, ved Vinterens Indtræden o. 1. November og ved Midvinter eller Jul o. 1. Februar, og fejrede deres Yndlingsgud Njord med Fællesspisninger og Drikkelag med højtidsfulde Skaaler til Njords Ære.

Denne hedenske Gudsdyrkelse af Guderne i Almindelighed, Njords og hans Søn Frøjs Dyrkelse i Særdeleshed, kender vi fra den islandske Høvding *Snorre Sturlesøns* troværdige Beretning om de hedenske Offerfester, de saakaldte Blot, i hans *Heimskringla,* de norske Kongers Sagaer fra o. Aar 1230 i Trøndelag paa Kong Haakon den Godes Tid o. Aar 950.

Det var ældgammel nedarvet Skik, naar der skulde være Blot, at alle Bønderne skulde indfinde sig dær, hvor Hovet (d. v. s. det hedenske Tempel) var, og de skulde føre de Forraad derhen, som de skulde anvende, mens Offergildet stod paa. Til dette Gilde skulde alle Mænd

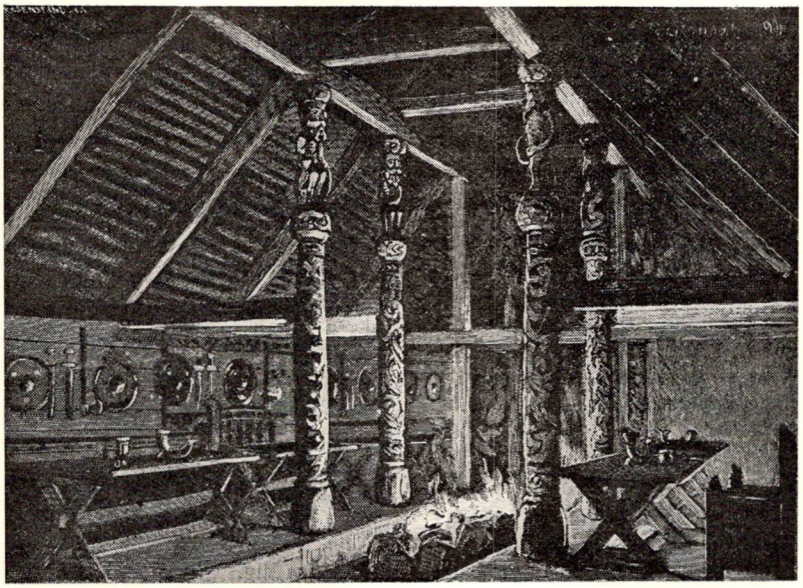

Oldnordisk Hal, Rekonstruktion.
(A. Olrik: Nordisk Aandsliv 1907, S. 16).

føre Øl. Der blev ogsaa slagtet alle Slags mindre Dyr og ligesaa Heste, men alt Blodet fra disse forskellige Offerdyr, det saakaldte *Hlaut*, skulde samles i Hlaut-Boller. Med Hlaut-Tene, lavet som de katolske Vievandskoste, skulde man overgyde *Stallen*, d. v. s. Gudebilledernes Standplads, med Blod, og ogsaa Hovets Vægge udvendig og indvendig, og man skulde ligeledes stænke Blod paa Deltagerne i Offergildet. Men Kødet skulde man koge til Gammen for Mænd. Der skulde være Baal midt paa Gulvet i Hovet, og Kedeler over disse Baal, og man skulde føre de bredfyldte Horn (kaldet *Full)* om Ilden. Men den, som forestod Gildet og var dets Høvding, han skulde først signe Drikkehornet og al Blotmaden, og han skulde vie det første Horn, det saakaldte *Odins Full* til Odin — det skulde man drikke til Sejr og Vælde for sin Konge, men siden skulde man drikke *Njords Full* og *Frøjs Full* til »Aar og Fred«. Mange Folk plejede derefter at drikke det saakaldte »*Bragarfull*«, Stordaadshornet, sikkert til Ære for Thor. Folk drak ogsaa deres afdøde Frænders Horn, de som var blevet højlagte, og det blev kaldet »*Minde*«.

Det er min afgjorte Overbevisning, at ganske paa samme Maade har den hedenske Julegudstjeneste formet sig i Nordsjælland o. 800, naar Njardarheimars Bønder fra Nærum og Gl. Holte ved Midvintertid o. 1. Februar, ved Midvinterny, det senere saakaldte Nytaarsny, samledes paa deres højhelligste

Samlingssted i Njordstemplet paa Bakken lige syd for den ældgamle hellige Sø Miungen, netop dær, hvor for næsten tusind Aar siden den første Trækirke blev rejst i Njordstemplets Sted, dengang Gorm den Gamles Søn Harald Blaatand, den første kristne danske Konge, gjorde Danerne kristne. Godt 200 Aar senere i Valdemar den Stores eller Knud den Sjettes Tid blev den nuværende Stenkirke bygget paa selvsamme ældgamle hellige Sted af Kridtkalksten fra Stevns.

Den lige nævnte oldnorske Offerskildring med tilhørende Ritual fra Gaarden Hlade ved Nidaros, Haakon Jarls Hjem, viser tydeligt, hvad de hedenske Nordmænd i Throndaheimum ønskede af deres Storguder: Odin og Thor, Frøj og Njord. Af Krigerguden Odin ønskede de Sejr og Vælde for deres Konge; af Bondeguderne Njord og hans Søn Frøj ønskede de »Aar og Fred«, det vil med andre Ord sige: rig Høst og ydre og indre Landefred. Af Stordaadsguden, Jættedræberen Thor, har de ganske givet ønsket Bistand, naar de efter Offergildets højstemte Rus skulde virkeliggøre i Dagligdagen den Stordaad, de ved Drikning af det fjerde Horn, Stordaadshornet Bragarfull, gennem helligt Løfte havde forpligtet sig til at gennemføre, om de ikke i Eftertiden vilde miste deres Ære og Glans.

At disse oldnorske Storguder, Odin og Thor, Frøj og Njord, virkelig har været kendt og dyrket i det historiske Danmark fra Gøtaelven til Ejderen, viser vore Stednavne med overbevisende Sikkerhed. Odin har saaledes været dyrket ved en hellig Sø i Skaane, *Odensjön,* den betagende lille Sø, der er Midtpunktet i Onsjø Herred. Han har paa Samsø været dyrket paa et helligt Bjerg, *Odinsbjerg,* det nuværende Sognenavn Onsbjerg paa Samsø. Fyns hellige Midtpunkt var *Odins Vi,* d. v. s. Odins Helligdom, det nuværende Odense.

At Thor blev dyrket i en hellig Lund, vidner Sognenavnet *Thorslunde* mellem København og Roskilde, at en hellig Ager var viet til ham, vidner Sognenavnet *Thorsager* nær Kaløvig om. Om Frøjs hellige Arvegods vidner Landsbynavnene *Frøslev* i Stevns, Sønderjylland og paa Mors. Hans Søster Frøja blev dyrket i en hellig Lund, *Frølund,* Midtpunktet for det udstrakte Hammerum Herred, og paa Vestfyns højeste Bjerg *Frøbjerg,* d. v. s. Frøjas Bjærg. Om Njords Dyrkelse i en

Helliglund vidner det skaanske Landsbynavn *Närlunda* og selvfølgelig vort nordsjællandske Njartherum, Njords Hjemstavn. Naar nu hedenske nordsjællandske Bønder fra Egnen omkring Mølleaaens nedre Løb har ønsket at opkalde deres Hjembygd efter Frugtbarhedsguden Njord, kan det selvfølgelig ikke betyde andet, end at disse vore olddanske Landsmænd og Sognefæller i ganske udpræget Grad har ønsket Aar og Fred, d. v. s. rig Høst og Fred til at nyde dens Frugter, af de guddommelige Magter.

Hos danske Middelalderforfattere, som f. Eks. Sakse og Svend Aggesøn, vil vi desværre forgæves søge Oplysninger om Guden Njord. Hvis vi derfor ønsker at vide noget nærmere om de Trosforestillinger og Mytefortællinger, som vore hedenske Sognefæller i Njardarheimum har knyttet til deres Storgud Njord, maa vi raadspørge Snorre Sturlesøn og hans saakaldte yngre Edda, ligesom ogsaa hans Kilder, den Ældre Eddas Gudedigte og de norsk-islandske Skjaldes Kvad, især fra den hedenske Tid, men i Virkeligheden ogsaa fra den tidlige kristne Tid.

Om Njord fortæller Snorre i sin Mytelære, den saakaldte *Gylfaginning:*

Den tredie Gud er han, som bliver kaldt Njord. Han bor paa det Sted i Himlen, som kaldes Noatun. Han raader for Vindens Gang, og han stiller Hav og Ild. Ham skal man paakalde om Held paa Søfærd og paa Jagt. Njord er saa rig, at han kan give de Mennesker, som anraaber ham derom, fuldt op af Rigdom paa Jordegods og Løsøre. Njord har to Børn, Sønnen *Frøj* og Datteren *Frøja*. De er begge fagre af Udseende og fulde af Magt. Frøj er blandt de ypperste af Guderne. Han raader for Regn og Solskin og dermed for Aarets Grøde. Det er godt at anraabe Frøj om Aar og Fred, han raader ogsaa for Folks Husdyrlykke. Hans Søster Frøja holder meget af Elskovsviser, og hende er det godt at paakalde om Held i Kærlighed.

Snorre regner med, at der er to forskellige Gudeætter indenfor den oldnordiske Gudeverden, nemlig *Aser* og *Vaner*. Til Aserne hører Odin og Thor, Balder og hans Moder Frigg, Tyr og Heimdal o. s. v. Til Vanerne hører Njord og hans Børn Frøj og Frøja. Der var fra først af Krigstilstand mellem Aser og Vaner. Krigen endte med en Fredsslutning, hvor de stridende Parter gav hinanden Gidsler. Vanerne i Vanaheim gav

Njord som Gidsel til Aserne og modtog til Gengæld som Gidsel fra Aserne den Guddom, som hed *Høner*. Han blev til Forlig mellem Aser og Vaner, siger Snorre.

Endvidere fortæller Snorre i sin Mytelære, at Njord har en Hustru af Jætteæt, nemlig Gudinden *Skade,* Datter af Jætten *Thjaze* i *Thrymheim*. De to Ægtefæller kan ikke blive enige om, hvor de skal bo, for Skade vil helst bo oppe i Fjældene i Thrymheim, som Faderen Thjaze havde ejet, før han blev dræbt af Guderne. Njord derimod vil helst bo nær Havet i Noatun, det vil vistnok sige Skibenes Havn. Saa blev de forligt om, at de skiftevis skulde opholde sig ni Nætter i Thrymhem, og derefter ni Nætter i Noatun. Men da Njord kom tilbage til Noatun fra Fjældet, kvad han:

Lede er mig Fjældene,
var jeg end ej længe dær,
alene ni Nætter.
Ulvenes Tuden
var mig ond at høre.
imod Svanernes Sang.

Da saa Skade kom tilbage fra Noatun, kvad hun:

Sove jeg kunde ej
ved Havets Bred
for Fugleskrig;
den vækker mig
ude fra det vide Hav,
Maagen, hver eneste Morgen.

Lige efter fortæller Snorre, at Skade for op paa Fjældet og boede i Thrymheim. Hun løber meget paa Ski og skyder Dyr med sin Bue.

I sin Skjaldskabslære fortæller Snorre, hvorledes det dog var gaaet til, at disse saa uensartede Guddomme var blevet Ægtefæller. Forhistorien var, at Guderne til Hævn for Gudinden Iduns Ran havde dræbt Jætten Thjaze, og at den mandhaftige Skade derefter var draget til Asgaard for at hævne sin Fader, iført Hjælm og Brynje og med alle Slags Kampvaaben. Aserne bød hende Forlig og en usædvanlig Mandebod, og desuden at hun maatte vælge en af Aserne til Husbond. Skade maatte dog nøjes med at træffe sit Valg ved at se paa Fød-

derne alene, og ikke mere. Da saa hun en Gud med overmaade smukke Fødder. »Ham vælger jeg,« udbrød Skade, »kun lidt er grimt paa Balder!« Men disse smukke Fødder tilhørte ikke den unge Gud Balder, Skade havde ønsket at faa til Ægte, men derimod den aldrende Gud Njord.

Njord og Skades uheldige Ægteskab er kendt af den islandske Skjald *Thord Sjaarekssøn* fra den tidlige kristne Tid o. 1040, naar han siger om Skade, at »den kloge Gudebrud ikke brød sig om at leve sammen med Vanen,« d. v. s. Guden Njord. Men dette Ægteskab synes ikke at være kendt af de vestnordiske Skjalde fra den hedenske Tid eller af den Ældre Eddas Gudedigtere. Hos disse Digtere nævnes Frøj og Frøja som Børn af Njord, men derimod ikke af Gudinden Skade. I Skirnismaal nævnes Frøj tre Gange som Søn af Njord, i Thrymskviden nævnes Frøja som Datter af Njord af Noatun. Hvor Skade nævnes i Gudedigtene, nævnes hun altid i Forbindelse med sin Fader Thjaze i Thrymheim, men slet ikke med Njord. I Digtet om de tolv Gudeboliger, optaget i det gamle Grimnesmaal, nævnes Skade og Njord hver for sig, hver med sin Gudebolig Thrymheim og Noatun. Det hedder her om Gudinden Skade:

Thrymheim hedder den sjette,
hvor Thjaze boede,
den mægtige Jætte;
men nu bebor Skade,
den skære Gudebrud,
sin Faders gamle Tofter.

Særlig paafaldende er Forholdet i *Loketrætten,* et Gudedigt fra Kamptiden med Kristendommen, hvor Loke overdænger Guder og Gudinder med den mest bidende Haan, før han tilsidst maa luske bort i Angst for Thors vældige Hammer. Man skulde under disse Omstændigheder tro, at Njords og Skades sørgmuntre Ægteskab lige netop maatte være Vand paa Lokes Mølle og yderst velegnet Stof for ham til haanske Spottegloser over baade Skade og Njord. Men Loke ymter end ikke det allermindste om et Ægteskab mellem Skade og Njord. De gennemhegles tværtimod *hver for sig:* Skade haanes som Datter af Jætten Thjaze, mens Njord haanes i Forbindelse med sine Børn, Frøja og Frøj.

I Ordstriden med Skade praler Loke saaledes af, at han var den første og ypperste af Aserne ved Drabet af hendes Fader Thjaze, og han lader siden Skade, der spruder af Hævnlyst, høre, at »hun var blidere i Mælet, den Gang hun indbød ham til sit Leje.« »Det maa ikke helt glemmes, naar vi skal blotte al vor Brøde!« vedbliver Loke spydigt.

Lokes Ordstrid med Njord har til Baggrund, at Loke havde ladet hans Datter Frøja høre, at »hver og en af Aser og Alfer, der var til Stede ved Ægirs Gæstebud, havde været hendes Elsker.« Toppunktet af Lokes Haan var, at de andre Guder havde grebet Frøja i Armene paa hendes Broder Frøj, »da monne du Frøja fjærte.« Frøja tier skamfuld, men Fader Njord griber ind. »Det er kun en naturlig Sag,« hævder Njord, »at voksne Kvinder tager sig Mænd, være det saa deres Husbond eller maaske deres Elsker; værre er det, at der er kommet en As herind, som er tvekønnet, og som har født Børn!« »Ti du bare stille, Njord!« svarer Loke, »du blev sendt vestfra som Gidsel til Guderne; Hymes Døtre havde dig til Tissetrug, og de miede dig i din Mund.« Til den sidste Haan, at Jættekvinderne, med Orlov sagt, havde brugt hans Mund som Natpotte, tier Njord helt stille som en tavs Indrømmelse af, at der var noget om Lokes Snak. Virkelighedsgrundlaget for denne Haan maa være de rivende norske Bjærgelve, der vælter sig ned fra Fjældene i Helligdomsvandet, den til Njord viede hellige Sø. Til Lokes første Dadel, at Njord som Gidsel, altsaa som hærtagen Træl, burde tie stille i frie Mænds Nærvær, har Njord derimod noget at sige, nemlig dette, at er han end personlig Asernes Gidsel, saa har han dog avlet en Søn, altsaa Guden Frøj, der maa regnes blandt de ypperste Aser. Njord siger nemlig:

Er mig den Lise,
blev end langt herfra
jeg sendt som Guders Gidsel:
Jeg avled den Søn,
som ej Uven har,
og tykkes han Asers Tinde.

Njords Svar giver Loke Anledning til at afsløre Njords største Skændsel, at denne hersens Frøj, som Fatter er saa stolt af, i Virkeligheden er avlet i Blodskam:

Hold nu inde Njord
og hids dig ned,
jeg tør ikke længer tie:
med Søster din
slig Søn du fik,
dog værre end ventet ej.

Njord er nu, ligesom sin Datter Frøja kort i Forvejen, bragt til fuldstændig Tavshed. Den ridderlige Tyr iler ham til Undsætning. Tyr tier ganske til Lokes Beskyldning mod Njord, at Frøj skulde være avlet i Blodskam, men understreger i Stedet Frøjs herlige Egenskaber:

Frøj er bedst
af de boldes Flok
indenfor Asers Gaard:
Mø han ej krænker,
ej Mands Viv,
han løser af Lænker alle.

Lokes Beskyldning, at Frøj, og selvfølgelig ogsaa Frøja, er Børn af Njord i Samliv med hans unavngivne Søster, kendes ikke i de øvrige Gudedigte eller Skjaldekvad, men denne Myteforestilling nævnes af Snorre i Ynglingesagaen, Indledningen til hans norske Kongesagaer. Han siger nemlig her: »Dengang Njord endnu opholdt sig hos Vanerne, havde han haft Samliv med sin Søster, fordi det var Lov hos Vanerne. Njords og hans Søsters Børn var Frøj og Frøja. Hos Aserne var det derimod forbudt saa nære Frænder at leve sammen i Ægteskab.«

Snorre kan meget vel kende denne Myteforestilling fra Loketrætten og have fundet den troværdig. Men er Forestillingen i Virkeligheden sandfærdig, eller er det ikke snarere en af Loketrættens Digter ud af Luften grebet løgnagtig Beskyldning? Tværtimod. Det maa være en ældgammel og nedarvet Myteforestilling, fortræffelig passende til Guden Njords ældgamle Forhistorie helt tilbage til Kristi Fødsels Tid, som vi snart skal aabenbare for Læserne. Men denne Forestilling blegner i Tidens Løb og visner bort, saa den til sidst kun kendes af ganske faa, blandt dem den ypperlige Mytekender, som blev Loketrættens Digter. Hos Hovedmængden af Nordboere i Kristningstiden var Myteforestillingen om Njords Sø-

ster glemt. De to ensomme Guddomme Njord uden Hustru og Skade uden Husbond fandt da sammen, og Skade kan da ganske fejlagtig opfattes som Moder til Frøj og Frøja. Det er saaledes Tilfældet med den ukendte Samler af Codex Regius o. 1250, et Haandskrift indeholdende Flertallet af den Ældre Eddas Gude- og Heltedigte. Denne meget fortjenstfulde Samler lægger første Strofe af Skirnismaal i Munden paa Skade. Det maa selvfølgelig ud fra Digterens egen Tankegang være Njord, der paalægger Skirner, Frøjs Tjener og Ungdomsven, at udbede sig en Samtale med vor Søn og udspørge ham, mod hvem det er, den ellers saa kloge Gud nærer en saa ubændig Vrede. Skirner skaffer oplyst hos Frøj, at denne ingenlunde er forbitret paa nogen, men han lider af ulykkelig Elskov til den skønne Jættedatter Gerd: »Ingen Aser og Alfer vil have, at vi to søger sammen!« Skirnismaal handler om, hvorledes Skirner bærer sig ad med at overvinde Gerds indgroede Modvillie mod Frøj, men i Forbigaaende faar Digteren Lejlighed til at skildre Njord som den sønnekærlige, let frygtsomme og hensynsfulde Fader, der menneskeklogt faar Skirner til at trænge ind til Ungdomsvennens Løndom, hans ulykkelige Kærlighed til Gerd, hun hvis Arme lyser over Hav og Sø.

Men vi gaar videre til andre af Eddaens Gudedigte for at se, hvorledes disse opfatter Guden Njord.

I Eddadigtet om de tolv Gudeboliger skildres som før sagt ikke blot Skades Gudebolig, Thrymheim, men ogsaa Njords Gudebolig Noatun:

Noatun er den ellevte,
men Njord dær har
sig bygget Sale.
Mændenes Drot,
den menløse,
raader for den højttømrede Hørg.

En *Hørg* er fra først af en hellig og indviet Stendynge, der overhældes med Blod ved Offerfesterne, Frøja bliver saaledes tilbedt ved en saadan Hørg af sin trofaste norske Dyrker Ottar Innsteinssøn. Men Hørg bliver i Tidens Løb Benævnelse paa den højtrejste Tømmerbygning, der rejser sig over Offerstendyngen som et gudeviet Tempel. Vi ved fra et yngre Ind-

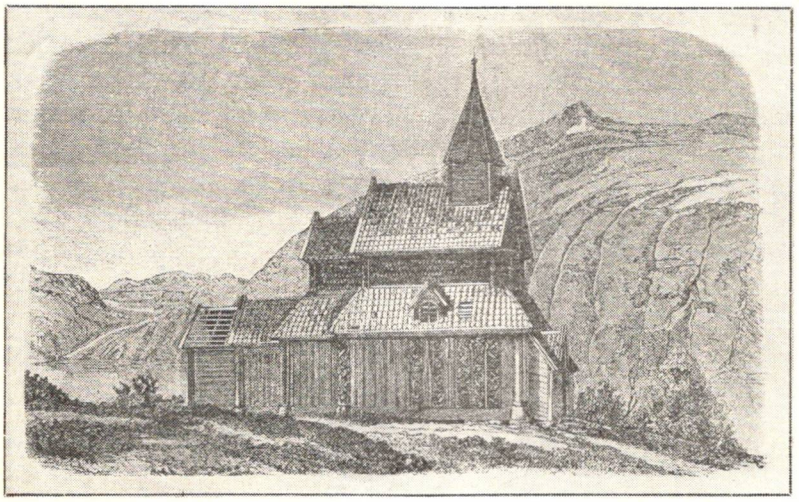

En »højttømret« norsk Stavkirke.
Urnæs Kirke ved Sognefjord o. 1100.
(A. Olrik: Nordisk Aandsliv 1907, S. 63).

skud i Vafthrudnesmaal, at Njord raader over et Utal af den Slags Hørge og Hove, d. v. s. Templer.

De tolv Gudeboligers Digter, der sandsynligvis er norsk af Æt, tænker sig Gudernes Verden som en idealiseret norsk Bygd med dens ofte langt fra hinanden liggende Storgaarde. Een af disse Storgaarde er gerne det hellige Samlingspunkt for Bygdens Stormænd ved de store Fester paa Aarets Højdepunkter. For Digterens Fantasi synes Noatun at indtage denne Rolle, saa at sige at være den højhelligste af alle Gudegaarde. Den er ligefrem Gudernes egen Hørg, deres hellige Bygdetempel, sagtens tømret af den ganske skyldfri Njord i den underfulde norske højttømrede Stavkirkeform. Muligvis opfatter Digteren Njord, hvis Uskyld han understreger, ligefrem som Gudernes Offergode, som den, der skænker dem Aar og Fred.

Njords Gudebolig Noatun kendes af *Thrymskvidens* Digter, der udtrykkelig nævner Frøja som Njords Datter af Noatun. Jætten Thrym er revnefærdig af Stolthed over, at han skal være Njords Dattermand. Det er ikke Njord, men Heimdal, der giver Guder og Gudinder det Raad at udklæde Thor som

Frøja og føre ham som Brud til Thrym, for at han kunde faa sin Hammer igen. Det siges i den Anledning om Heimdal, at han var raadsnild som ellers Vanerne. Det udtrykkes saaledes i Thrymskviden: »Han vidste vel frem, som andre Vaner.«

Om Vanernes Visdom taler den sagtens fra Nordnorge stammende Digter af Gudedigtet *Vafthrudnesmaal,* handlende om Odin, der søger Visdom hos Oldjætten Vafthrudner. Et af Odins Spørgsmaal handler om Njord, hvorledes han, der dog ikke fra først af var nogen As, blev optaget blandt Aserne. Paa dette Spørgsmaal svarer Vafthrudner:

I Vanaheim
skabte ham vise Magter
og gav ham Guderne til Gidsel.
I Tiders Ende
vil han tilbage komme,
hjem blandt de vise Vaner.

Njords Fader er ukendt, men Digteren opfatter ham ikke som *avlet* af en Gudefader som Odin, men som *skabt* af de vise Magter, sagtens efter Digterens Mening de samme Skaberguder, som havde skabt de første Mennesker. I Modsætning til Odin og Thor, der skal gaa til Grunde i Ragnarok, skal Njord overleve Ragnarok og vende hjem til de vise Vaner.

Vi har et Gudedigt tilbage, det mærkeligste, ja det underfuldeste af dem alle, *Vølvens Spaadom.* Her hører Njord ligesom Odin, Thor og Frøj til de besmittede Guder, der skal gaa under i Ragnaroks Kamp og Brand. Høner skal vende tilbage fra Vanerne og indtage Njords Plads som den store Offerguddom i den fremtidige Verden. Balder skal genopstaa af Døde, og han skal sammen med sin uskyldige Drabsmand Høder bebo Odins gamle Kamptofter. I øvrigt skal det unge Gudekuld, de tre Skaberguder Odin, Høner og Lodurs skyldfri Sønner, bebo den himmelske Verden, det »vide Vindhjem«.

Njord nævnes ikke udtrykkelig i Skildringen af Gudernes Syndefald, maaske fordi vigtige Strofer i Tidens Løb er gaaet tabt. Som det allerførste Drab i Verden nævner Vølvespaadommens Digter Mordet paa *Gullveig.* De gennemborede hende med Spyd og brændte hende i Odins Hal, de brændte tre Gange den tre Gange fødte. Digteren maa have tænkt sig, at de hidtil ganske skyldfri Guder blev besnæret af den onde

Troldkvinde *Heidr* og lod sig overliste til det afskyelige gentagne Mord paa Gullveig. Efter sit Navn at dømme, der betyder Gulddrik, maa Gullveig tilhøre Vanerne. Gullveig kan meget vel være det ellers ukendte Navn paa den rigdomsgivende Vaneguddom Njords Hustru og Søster, selv om det ikke udtrykkeligt nævnes af Digteren. En Strofe, hvor Vanerne kræver Oprejsning for Gullveigs Mord, maa være gaaet tabt, men den derpaa følgende Strofe er lykkeligvis bevaret. Den handler om, at de højhellige Guder samles paa Tinge og raadslaar om, hvorvidt Aserne skal udrede Bod eller beholde den selv. Odin afgør Sagen ved at slynge sit Spyd mod Vanernes Flok. Det blev den første Krig i Verden, men i denne Krig sejrede Retfærdigheden. De kampdygtige Vaner gennembrød Asernes Borgvold, og de beholdt Marken i den standende Strid. Saa mangler der igen een eller to Strofer i Digtet, om at Vanerne optages i Asernes Samfund, og i Fællesskab ønsker de Asgaards Borgvolde genrejst. Njords Datter Frøja loves til en Bygmester af Jætteæt, hvis han i en bestemt Tid kan genrejse Asgaard. Han udfører sit Arbejde før den givne Frists Udløb. Men da træder Guderne deres egne hellige Eder, Løfter og Aftaler under Fødderne og lader Jættebygmesteren dræbe af Thor. Digteren maa regne Njord for medskyldig i dette Troskabsbrud, der bevarer hans Datter fra at komme i Jættevold, ligesom ogsaa Frøj og Frøja, for ingen af disse Guddomme, saa lidt som Odin og Thor, overlever Ragnarok. Den er selve Tilværelsens Straf for den grufulde Brøde, det hæslige Syndefald, hvormed Storguderne selv, Odin og Thor, Frøj og Njord har forgiftet Digterens Samtid, Vikingetidens troløse, svigefulde Verden, hvis Symbol er Balders Bagholdsdrab, foraarsaget af den onde Loke.

Hermed har vi afsluttet vor Gennemgang af den Ældre Eddas Gudedigte, og vi gaar nu over til de norsk-islandske Skjaldekvad fra den hedenske Tid, hvis Digtere er os bekendt, især fra de islandske Sagaer. Disse hedenske Skjaldekvad bringer ikke meget Nyt om Vanerne i Almindelighed og Njord i Særdeleshed, men de bekræfter det nære Forhold mellem Njord og hans Børn Frøj og ogsaa Frøja. Disse hedenske Kvad understreger ligeledes den fremtrædende Stil-

ling, Njord indtog indenfor den samlede nordiske Gudekreds af kraftfyldte Aser og vise Vaner.

I *Arinbjørnskviden* hylder den store islandske Skjald *Egil Skallegrimssøn* sin hovedrige, trofaste Ven Arinbjørn for hans umaadelige Gavmildhed og takker for de overdaadige Vennegaver, hvormed Arinbjørn har frydet hans Hjerte. Egil ved godt nok, hvorfra denne ufattelige Rigdom stammer, han siger nemlig med et Smil: »men Frøj og Njord har jo ogsaa overgydt Arinbamse med en Fylde af Rigdom.« Den rige Arinbjørn har ganske givet dyrket Njord og hans Søn Frøj, der giver Aar og Fred, Rigdom og Velvære, som sine personlige Hovedguder, mens hans halvfattige Digter- og Krigerven Egil har foretrukket Odin som sin Yndlingsgud, hvad fremfor noget hans gribende Mindedigt »Sønnetabet« vidner om. Men den Gang det gjaldt for Egil at skaffe sig sin Ret overfor Voldsherskeren Kong Erik Blodøkse, saa nøjedes han slet ikke med at paakalde Odin alene, nej, han paakaldte den samlede hedenske Gudemagt som Helhed, og fremfor nogen de fire nordiske Hovedguder: Odin, Frøj og Njord, samt Thor, af Egil kaldt for »Land-As«. Det hedder derfor i Egils berømte Strofe rettet mod Kong Erik Blodøkse, hvor han anraaber de hedenske Guddomsmagter om at drive den forhadte Konge i Landflygtighed: »Saa skulle Guderne gælde ham Ranet af mit Gods: de lovbundne unddrage ham deres værnende Hænder, Gramme være de styrende Magter og Odin. Frøj og Njord, lad Folkeknægteren fly fra hans Jorder. Være Land-As led ved den Folkefjende, som skænder Helligdommene.«

Islænderen Egil har levet under den hedenske *Ulfjotslov*. I denne optræder ikke Odin og Thor, men Frøj og Njord og den saakaldte »almægtige As« som Retsordenens Beskytter og som Værner af Edens Hellighed og Ukrænkelighed.

I denne Ulfjotslov, som egentlig stammede fra Vestnorge, idet Ulfjot havde lært Loven hos sin Morbroder Thorleif den Spage paa Hordeland, var der ogsaa følgende Bestemmelse:

I hvert Hovedhov skulde der ligge en Edsring af Guld paa Alteret, og den skulde Hovgoden bære paa Armen ved hvert Tingmøde, og alle, der havde Retssager at foretage paa Tingmødet, skulde sammen med mindst to Vidner aflægge højtidelig Ed paa denne Edsring. Han skulde sige, at han aflægger Ed paa Ringen, den lovmæssige Ed. Saa hjælpe mig

Frøj og Njord og den almægtige As, som jeg vil anlægge denne Sag, som jeg ved sandest og rettest og mest i Overensstemmelse med alle Landets Love, mens jeg er paa dette Ting.« Først derefter kunde han fremføre sit Sagsanlæg mod sin Modstander, der paa sin Side skulde aflægge ganske samme Ring-Ed for sit Forsvar.

Den *almægtige As,* ja, Sprogbrugen er kristen, men der er endnu ikke Tale om en Sammenblanding af Hedenskab (Frøj og Njord) og Kristendom (den almægtige Gud). Ved den almægtige Gud maa der være tænkt paa en gammel hedensk Domstolsgud, der spillede en ret ringe Rolle i Hverdagslivet, hvor Odin og Thor førte det store Ord, men som blev paakaldt, naar det for Alvor gjaldt. Det var Guden Ullr. Vi ved med Sikkerhed fra Eddakvadet Atlekvide, at de højtideligste Eder blev aflagt paa Guden Ulls Ring.

Vi gaar nu fra Egil over til en Skjald fra selve Kristningstiden *Hallfred Vanraadeskjald.* Han antog Kristendommen, betaget af Kong Olav Tryggvesøns stærke Personlighed, men ikke glat væk, nej, paa ganske bestemte Betingelser, deriblandt den, at Kong Olav selv skulde være hans Gudfader. Da Hallfred gjorde saa mange Knuder, kaldte Kong Olav ham Vanraadeskjald, d. v. s. den vanskelige Digter. Hallfred havde meget ondt ved at slippe sin hedenske Ungdomstro, ja, det var en Hjærtesorg for ham at rive de hedenske Guder ud af sit Sind, trods sin Afsværgelse af dem: han siger nemlig i en af sine Strofer: »Den Skik er der nu hos Norgeskongen, at Blotene ere forbudte. Alle Folk vrager nu Odins Æt, og ogsaa jeg selv nødes bort fra Njords Ætlinge for at tilbede Krist.« Mens Egil var Odinsdyrker, har Hallfred først og fremmest været Frøjsdyrker. Frøj nævnes nemlig allerførst i hans gribende Afsværgelsesstrofe, og efter ham nævnes Odin, »hvis Magt i øvrigt huede Skjalden vel.« Det hedder nemlig: »Frøj være mig gram og Frøja og den stærke Thor. Jeg holder mig fjærnt fra Njords Odel. Utyskerne tage sig naadigt af Grimnir (digterisk Navn for Odin). Krist alene og Gud vil jeg bede om al deres Yndest. Jeg er ked af Sønnens Vrede, han, som af Faderen har berømmelig Magt over Jorden.« Med andre Ord: Krist skal for Fremtiden erstatte Frøj som den nye Hovedguddom for den omvendte Hallfred. Gud Fader staar ligesom Njord i hans Barndom i anden Række for Skjalden.

De store Aarstidsfester med deres Blot til Njord og Frøj for at opnaa Aar og Fred maa have hørt til Hallfreds dyreste Barndomsminder.

Hos de islandske Skjalde anvendtes endnu i næsten 400 Aar efter Kristendommens Indførelse paa Islands Njords Navn i deres Kriger- og Vaabenomskrivninger. Denne Side af Njords Udviklingshistorie skal jeg dog her lade helt ligge og kun anføre Snorres Oplysninger herom i hans Skjaldskabslære.

De unge Digterlærlinge kan i Stedet for selve Navnet Njord i deres Digte bruge Omskrivninger som »*Vaneguden*«, »*Vaneætlingen*« eller »*Vanen*«, som .»*Frøjs* eller *Frøjas Fader*« og ogsaa »*Godsgiverguden*«. Flere af disse Kenninger kender vi aldeles ikke fra de til vore Dage bevarede islandske Skjaldekvad, men har Snorre paa dette særlige Punkt haft en langt større Viden end os, saa har vi, hans Eftermænd som nordiske Myteforskere, til Gengæld en Viden om de nordiske Guders Udviklingshistorie i Almindelighed, og Njords i Særdeleshed, som Snorre ikke har og heller ikke kunde have nogen Anelse om. Det vilde have forbavset Snorre meget at erfare, at den gode Gud Njord 1100 Aar før hane egen Tid o. 1225 havde været en kvindelig Guddom, *Nerthus*, men det er ikke desmindre Tilfældet.

Om denne Gudinde *Nerthus* fortæller den romerske Historiker *Tacitus* i sit berømte Værk *Germania* fra Tiden o. Aar 100 efter Kristi Fødsel. Han skildrer her Romernes interessante nordiske Naboer Germanerne paa en i Hovedsagen troværdig og tillidsvækkende Maade. Dette Værk, der ogsaa findes i en udmærket dansk Oversættelse ved *H. H. Lefolii*, 1902, fortæller bl. a. om syv germanske Stammer, som bor mellem Østersø og Vesterhav, vistnok ogsaa i Jylland og paa de danske Øer, at de tilbeder i Fællesskab den lige nævnte Gudinde Nerthus, ukendt hos sydligere Germaner, som Tacitus fortæller os udførligt om. Om denne Gudinde meddeler altsaa Tacitus K. 40 (Lefolii S. 157):

Dernæst har *Reudignerne, Avionerne, Anglierne, Varinerne, Eudoserne, Suardonerne* og *Nuitonerne* Floder eller Skove til Værn. Og hos disse Folk enkeltvis er der ikke noget at mærke sig, med Undtagelse af, at de i Fællesskab dyrker *Nerthus*, det vil sige: den moderlige Jord,

og mener, at hun blander sig i Menneskets Færden og kører omkring til Folkene. Paa en Ø i Oceanet findes der en ubesmittet Lund (d. v. s. en Lund ingen tør betræde), og i denne er der en indviet Vogn, der dækkes med et Tæppe. Præsten er den eneste, der har Lov til at berøre den. Han mærker, naar Gudinden er til Stede i dette hemmelige Gemme; og mens hun kører afsted paa sin Vogn, som trækkes af Hunøksne (d. v. s. hellige Køer), ledsager han hende under dyb Ærefrygt. Da er det glade Dage; og der holdes Fest paa de Steder, hun viser den Ære at komme til og tage Ophold paa; man gaar ikke til nogen Krig og tager ikke Vaaben i Haand; alt Jærn er gemt hen under Laas og Lukke. Fred og Ro er det eneste, man da sætter sin Hu til; saa længe indtil Gudinden har faaet nok af at færdes mellem Menneskenes Børn, og Præsten derfor bringer hende tilbage til det hellige Sted. Derefter bliver Vognen og Tæpperne og, hvis man har Sind til at tro det, selve Guddommen tvættet i en skjult liggende Sø. Trælle gør Tjeneste derved, dem Søen øjeblikkelig sluger. Derfra hidrører den lønlige Rædsel og den fromme Uvidenhed om, hvad det er, som ingen faar at se, uden han er Døden viss.

Har nu denne nordgermanske Gudinde Nerthus, der bringer Fred, og sagtens ogsaa Aar, til sine Dyrkere, noget at gøre med den oldnordiske Gud Njord, der bringer Aar og Fred? De to Navne Nerthus og Njord ligner jo slet ikke hinanden i Ordform. Og dog er Nerthus og Njord (oldnordisk Njǫrdr) ubetinget eet og samme Ord i ældre og yngre Udviklingsform. Det er en af den nordiske Sprogforsknings store Sejre at have paavist, man kan næsten sige med matematisk Sikkerhed, at det oldnordiske Gudenavn Njordr, i urnordisk Tid, o. Aar 500, dengang de berømte Guldhorn fra Gallehus blev til, maa have heddet NerthuR, som ved den saakaldte u-Brydning er blevet til Njordr. Forskellen mellem Tacitus' Nerthus og den urnordiske Form NerthuR forklares af Sprogforskerne ved en regelret sproghistorisk Udvikling fra ustemt S gennem stemt S, d. v. s. Z, til Tungespids-R, som vi har det i Indskriften paa det korte Guldhorn, hvor Nutidsordet Gæst hedder GastiR, sproghistorisk identisk med latinsk *hostis*, der fra Grundbetydningen Fremmed i Rom har faaet Betydningen Fjende, men hos os altsaa Betydningen Gæst. Men der er ikke blot en sikker sproghistorisk Sammenhæng mellem Nerthus hos Tacitus, Nerthuz eller NerthuR paa Guldhornstiden og Njordr hos Egil Skallagrimssøn, der er ogsaa en tilsvarende religionshistorisk Sammenhæng.

Præsten ved Gudinden Nerthus Side, der fører hendes Vogn, naar hun, sagtens ved Vaarens Frembrud, viser sig for sine hengivne Dyrkere og skaber Festglæde og Fredstrang i deres Sind, denne Præst kan muligvis repræsentere den mandlige Nerthus, hendes Broder, hendes Brudgom, hendes Husbond. I Tidens Løb bliver denne mandlige Nerthus mere og mere fremtrædende i dette Gudesøskendepar, og den kvindelige Nerthus er blevet blegere og blegere, til hun til sidst dør næsten helt bort og kun mindes af de særlig mytekyndige, til hvilke Loketrættens Digter fremfor nogen hører. At denne hendøende kvindelige Njord skulde være identisk med Vølvespaadommens Gullveig, er foreløbig kun min Gisning og ingenlunde nogen uomstødelig mytehistorisk Kendsgerning. Derimod er det et Faktum, at Skade og den kvindelige Njord ikke har noget med hinanden at gøre. Saa ukendt er Skades og Njords sørgmuntre Giftermaal for en hedensk Skjald som Eyvind Skaldaspillir, at han gør Skade som Odins Hustru til Stammoder for den vældige Hedning Haakon Jarl paa Hlade i Trøndelagen.

Mens dette Gudesøskendepar, den mandlige og den kvindelige Njord, stod i lige Glans for deres Dyrkere i det nuværende Nordtyskland og Skandinavien, blev de ganske naturligt af deres Dyrkere kaldt for *Frøj* og *Frøja,* d. v. s. Herren og Fruen. Det er en religionshistorisk Kendsgerning, at hedenske Folk ofte skyr at nævne deres Storguders egentlige Navne og derfor kalder dem med Dækkenavne, eller ogsaa med rent digteriske Navne. Frøj og Frøja er saadanne Dækkenavne for den mandlige og den kvindelige Njord, ligesom Heimdallr fra først af turde være et Dækkenavn for Himmelguden Tyr. I Tidens Løb bliver disse sekundære Dækkenavne ofte selvstændige Guddomme i Slægtskab med de primære Guddomme, som de oprindeligt har været identiske med. Frøj og Frøja bliver da selvstændige Guddomme overfor den mandlige og kvindelige Njord. De bliver opfattet som det *unge* Gudesøskendepar overfor den mandlige og kvindelige Nerthus eller Njord, og de bliver opfattet som Børn af det ældre Gudesøskendepar, idet det unge Gudepar efter Lokes Antydning i Loketrætten at dømme har levet i Søskendeægteskab ligesom det ældre Gudepar. Denne erotiske Forbindelse bestaar, indtil

Myteudviklingen ogsaa her, ligesom for Njords Vedkommende, gaar videre, og de to Søskende hver for sig indgaar andre Forbindelser. Frøj bejler til Jættepigen Gerd, den knibske Skønhed, og tiltvinger sig hendes Elskov ved sin Tjener og Ungdomsven Skirners Bistand. Frøja bliver gift med Od, og deres Datter hedder Hnoss, d. v. s. Smykke eller Klenodie. Men Od forlod Frøja og drog bort de lange Veje. Frøja græder af Længsel efter ham, og hendes Taarer er det røde Guld. Siden lever hun som ung livsfrodig Kvinde i Asernes Gaard, og baade Jættebygmesteren og Thrym, der hver især kræver Frøja til Brud, kommer i Ulykke for denne Attraas Skyld, idet de begge bliver dræbt af Thor med Hammeren Mjølner.

Den yngre Guddom Frøj stiller efterhaanden i den yngre nordiske Myteudvikling den ældre og mere oprindelige Guddom Njord noget i Skygge. Det er ikke Njord, som er de svenske Ynglingekongers Stamfader i oldsvensk Konge- og Folketro, det er derimod Sønnen Frøj. Det er ikke Njord, ledsaget af en Præstinde, der kører rundt til sine Dyrkere i Svenskernes Bygder o. Aar 995, saadan som vi skulde vente, det er hans Søn Frøj. Endelig er det slet ikke Njord, der er opstillet Side om Side med Thor og Odin i Svenskernes Hovedtempel i Uppsala o. Aar 1075, nej, det er, som Adam af Bremen udtrykkelig fortæller efter troværdig Hjemmelsmand, hans Søn Frøj. Uppsalatemplets Frøj er udstyret med et uhyre Mandslem, som den store svenske Frugtbarhedsgud, der giver, som Adam siger, sine Dyrkere »Fred og Velvære« det vil paa Nordisk sige »Aar og Fred«.

Men vi vender tilbage til den nordtyske Gudinde Nerthus paa Kristi Fødsels Tid. Nerthus' store Helligdom findes paa en Ø i Storhavet, og den bestaar af en Sø, omgivet af en hellig Lund, som ingen Mennesker tør betræde under Fare for at miste deres Liv, undtagen Nerthus-Præsten alene. De Trælle, der ledsager hendes Kørsel, og som efter Hjemkomsten til Nerthuslunden tvætter hendes Vogn i den hellige Sø, druknes i denne Sø, sikkert som et Offer til Gudinden Nerthus. Oldtidsforskerne har grublet meget over, hvilken Ø i Storhavet, der maatte regnes for at være den rette Nerthus-Ø. Denne Ø maa være temmelig stor, for at der kan blive Tale om, at Gudinden kan *køre* de ret store Afstande i Vogn til sine Dyr-

kere. Dermed gaar Helgoland i Vesterhavet ud af Drøftelsen: den er altfor lille til, at Gudinden skulde være nødt til at *køre* rundt til sine Dyrkere i en særlig indrettet hellig Vogn. I Østersøen ligger der tre noget større og frugtbare Øer, Als, Femern og Rygen. Men disse Øer ligger saa nær Fastlandet, at de ikke i egentlig Forstand kan siges at ligge ude i Oceanet, d. v. s. Storhavet. Disse tre Øer mangler ogsaa Hellignavne saaledes som Nærum paa Sjælland, der kan bevare Mindet om ældgammel Nerthus-Njorddyrkelse. Saa maa vi drage de danske Øer ind i vore Overvejelser. De syddanske Øer Lolland, Falster, Møn og Bornholm mangler ganske Nerthus-Njord-Navne ligesom Als, Femern og Rygen. Saa er der Fyn og Sjælland tilbage.

De er begge frugtbare Øer af fuldtud tilstrækkelig Størrelse til at kunne optræde som Nerthus-Øer, og de har begge Nerthus-Njord-Navne bevaret i deres Stednavnestof. De fynske Njords-Helligdomme, Sognebyerne Sønder Næraa og Nørre Næraa, er, som deres middelalderlige Navne tydelig viser, ikke Njords-Aaer, men derimod *Njords-Høje,* enten det saa er ældgamle Gravhøje ,der i Tidens Løb bliver opfattet som Guden Njords Høje ,eller det skulde være naturlige Bakker. Hvad der mangler ved baade Sønder og Nørre Næraa, er *Søer,* der kan opfattes som ældgamle Nerthussøer.

Vor egen Hjemø Sjælland har kun een Nerthus-Njord-Helligdom bevaret i sit Stednavnestof, nemlig vort eget nordsjællandske Nærum, men her har vi jo Søer indenfor »Njords Hjem« i rigt Maal. En stor Sø som Furesøen kunde meget vel for næsten 2000 Aar siden, omgivet af Skove, som den dengang var, være opfattet som Nerthus hellige Sø. Furesøen har dog efter min Antagelse den Fejl, at den er vel stor. Man faar ved at læse Tacitus Germania den Opfattelse, at den hellige Sø, der er Midtpunktet i Gudinden Nerthus hellige Omraade, maa have været betydelig mindre end Furesøen. Vi maa tænke paa en Sø af Omfang som den til Odin viede hellige Sø, Odensjön i Skaane, Midtpunktet i Onsjö Herred. Denne Odins Sø i Midtskaane er omgivet af temmelig høje og stejle Bakker, men den er næppe i Omfang meget større end Søllerød Sø, der jo ogsaa er omgivet af ret høje Bakker. Paa Bakken syd for denne Sø er i Middelalderen den kristne Helligdom,

Søllerød Kirke, blevet opført. Helligsøen har i Oldtiden været noget større, end den er nu, og har rimeligvis fyldt hele Sænkningen i Kirkeskov. Søen har i Oldtiden for 2000 Aar siden været helt omgivet af Skove. De senere Bondebyer *Silveruth*, nu Søllerød, paa Sydsiden, og *Øperuth*, nu Øverød, paa Nordsiden, er Udflytterbyer fra Nærum, anlagte af unge Bondesønner fra Nærum, *Silve*, d. v. s. den paa Sølv rige, og *Øpe*, Raaberen, den som er i Stand til at lede andre ved sine Raab, ved Aar 900—1000. Efter min Opfattelse er den berømte maleriske Hulvej ned til Søllerød Sø netop selve den hellige Vej, hvor Nerthus Vogn for 2000 Aar siden blev kørt ned for at blive tvættet i den hellige Sø.

Denne Opfattelse, at det er Sjælland, som er Tacitus Nerthus-Ø, er ikke blot en Opfattelse næret af en stedkendt Sjællandselsker, det er en Opfattelse, som blandt andet næres af den berømte tyske Myteforsker og Sprogforsker *Rudolf Much*. Much hævder efter mit Skøn med fuldstændig Ret, at Stammenavnet *Aviones* hos Tacitus, sproghistorisk opfattet, maa betyde Øboerne, efter al Sandsynlighed et ældgammelt Navn paa Beboerne af de danske Øer, mens Anglierne muligvis har boet i Angel, og Varnerne omkring det nuværende Warnemünde. De syv Folk har rimeligvis været Kystfolk rundt omkring den vestlige Del af Østersøen, men ikke Indlandsfolk borte fra Havet, da deres fælles Helligdom laa paa Øen i Storhavet, som lige antydet snarest Sjælland, let tilgængelig for Østersøens Kystfolk paa deres Skibe.

Desværre blev de tyske Østersøegne paa et senere Tidspunkt erobret af slaviske Folk, vi behøver blot at nævne Danskernes Dødsfjender i den tidlige Middelalder Venderne, og disse Folk udryddede de oprindelige germanske Stednavne og indførte deres egne slaviske Navne i Stedet. Det turde være Grunden til, at vi ikke længer kender Nerthus-Njord-Stednavne fra Landskaber som Pommern, Meklenborg og Holsten med Femern. Derimod kender vi Nerthus-Njord-Stednavne fra alle Nordens Egne, ikke mindst fra Sverige, mens disse Navne ikke kendes fra de vest- og sydtyske Egne, hvor Tyskerne har boet uafbrudt siden Tacitus' Tid. Her træffer vi derimod Gudestednavne paa Ziu-, paa Wodan- og Donar-, svarende til de nordiske Gudestednavne paa Tir- Odin- og Thor-, en An-

tydning af, at Aserne, hvortil Tyr, Odin og Thor hører, er fællesgermanske, mens Vanerne, hvortil Njord og hans Børn Frøj og Frøja hører, er særnordiske, eller rettere, som vi kan skønne af Tacitus, nordisk-østersøtyske, men ikke vest- og sydtyske.

Er vi nu overbevist om, at Gudinden Nerthus, den senere mandlige Guddom Njord, har været dyrket i mange af Nordens Egne paa Tacitus' Tid i Helliglund og ved Helligsø, saa kunde det være interessant at skaffe sig lidt Underretning om, hvor længe før Tacitus' Tid, Aar 100 efter Kristi Fødsel, en Frugtbarhedsgudinde Nerthus kan have været kendt i Broncealderens Danmark.

Raadspørger vi her vor førende danske Oldsagsforsker, *Johannes Brøndsted,* hævder han i Danmarks Oldtid II, S. 208, at vi i de kendte Kvindefigurer fra Faardal ved Viborg og fra Fangel ved Odense skulde have Statuetter af danske Frugtbarhedsgudinder fra Broncealderens Dage. »Begge disse Kvindefigurer er fint pyntet, Fangel-Kvinden med Halsring og mægtige Ørenringe, Faardal-Kvinden med Hals- og Haandledsring. Det er fristende her at se den hvilende tronende Gudinde med Haand paa Brystet: Frugtbarhedsgestus.« — Brøndsted slutter sig ganske til G. Rosenbergs Opfattelse af Faardalkvinden, som denne i en Afhandling i Danske Studier 1929 »Et Gudebillede fra Broncealderen« udførligt har beskrevet:

»Haanden paa den venstre bøjede Arm omfatter og kryster det højre Bryst. Meningen med denne Gestus maa være, at Haanden trykker Brystet, saa Modermælken flyder, og dermed kan intet andet være udtrykt sindbilledligt end — Frugtbarhed.« Rosenberg siger senere: »Medens Gudinden med den ene Haand trykker Brystet, styrer hun med den anden Dyret med Hestehovedet. Det maa vel betyde, at hun er tænkt bevægende sig fremad, trukket af Dyret. Sandsynligvis har da baade Kvindefigur og Dyr været opstillet paa et Understel med Hjul, ligesom Solskive og Hest i det berømte Trundholm-Fund, forbundne med en Tømme, har været opstillet paa et Vognstel. Men i Faardalfundet er der ikke bevaret kendelige Dele af Understellet ... Vi har da Billedet af en Gudinde trukket af en ormlignende Hest, og denne Gruppe er fundet sammen med dekorative Opstillinger af Dyr, eventuelt Kvæg.«

Rosenberg sammenstiller derefter denne Faardalkvinde med Tacitus' Skildring af Nerthus, og han hævder, at det er det første og hidtil ældste Billede af en personlig Guddom fra Danmark. Rosenberg mener, at Faardal-Figuren ikke kan være af fremmed Oprindelse, som f. Eks. de berømte Gundestrup-Kar, men at den maa være fremstillet i Norden, og han mener, at der er en mærkelig Overensstemmelse i Enkeltheder vedrørende Dragt, Smykker og Haarsæt med den berømte Kvindegrav fra Egtved-Egekisten. Rosenberg mener ogsaa, at

Faardalgudinden med sin Slangehest.
(J. Brøndsted: Danmarks Oldtid II, S. 225).

Formgivningen i Figuren desuden har noget ejendommelig primitivt og plumpt, som ikke kendes andetsteds. Nogen fra først af hjemlig Gudinde mener Rosenberg dog slet ikke, der er Tale om. Han mener, at Faardalgudinden er en sydlandsk Gudinde, den store Moder, der er laant til Norden.

Hvis Rosenbergs Tanke var rigtig, maatte vi sikkert kende Nerthus-Skikkelsen bedst i de Egne af Tyskland, der laa Romerriget og den sydlandske Kultur nærmest, men hvor Nerthus saa aabenbart mangler. Jeg er derfor tværtimod Rosenberg tilbøjelig til at tro paa Nerthusskikkelsens hjemlige Oprindelse. Navnet Nerthus maa efter min Formening betyde »den kraftfyldte«. I Eddadigtet Fjølsvinnsmaal omtales et Vaaben Lævateinn, gemt i et Skrin lavet af trolddomskraftigt Jærn og lukket med ni *Njardlaase*. Dette Ord kan efter Samhængen næppe betyde andet end overnaturligt kraftige Laase,

altsaa Kraftlaase. Samstemmende hermed kaldes Thors kendte Styrkebælte Megingjord, d. v. s. Kraftgjorden i Eilif Gudrunarsøns Thorsdrapa V. 7 for Njardgjord, d. v. s. at Njard ogsaa hos Eilif betyder Styrke eller Kraft. Nerthus bliver da efter min Opfattelse den personliggjorte kvindelige Kraft, der for Broncealderens Beboere af det senere danske Omraade forklarer, at Jorden faar Grødekraft igen efter den frostbundne Vinter, at Blomsterne atter kan spire frem paa den nøgne Jord, og at Løvet paa ny ved Vaarens Frembrud kan springe ud paa de graa og vinterdøde Træer.

Denne Opfattelse af Vaarbrudskraften som *kvindelig* Guddomskraft personliggjort i Gudinden Nerthus, staar i Modsætning til de berømte svensk-norske *Helleristningers* udtalte Opfattelse af Guddomskraften som *mandlig,* idet Gudeskikkelserne er betegnet netop som Guder og ikke som blotte Mennesker ved deres overnaturligt store Mandslem eller ogsaa ved deres paafaldende store Hænder. Af den Slags mandlige Guddomme vrimler det i Helleristningerne fra Broncealderen, mens det endnu ikke, mig bekendt, er lykkedes at finde nogen Helleristningsfigur med udpræget Gudindekarakter, altsaa f. Eksempel med overnaturligt store Bryster, Opfattelsen af Vaarbrudskraften som kvindelig Guddomskraft turde da repræsentere en ny Religion, der fra sit formentlige Udspring, Øen i Storhavet, efter vor Opfattelse altsaa Sjælland, breder sig ud til den daværende førslaviske tyske Østersøkyst og til de andre nordiske Lande, mens den derimod ikke formaar at trænge igennem til Vest- og Sydtyskland. Fangel- og Faardalkvinden skulde da være Vidnesbyrd om, at Nerthusreligionen i Midten af Broncealderen o. 800 før Kristus har bredt sig fra Sjælland til Fyn og Jylland.

Rosenberg giver ingen egentlig Forklaring paa den Slangehest, der trækker Faardalkvinden. Men denne Slangehest kunde muligvis forklares ud fra den Kendsgerning, at Slangen i den oldnordiske Skjaldedigtning symboliserer Sommeren som den Tid, hvor de nordiske Slanger viser sig, mens Vinteren i Skjaldenes Billedsprog omvendt kaldes for Slangernes Død. Har denne Iagttagelse fra Vikingetidens Slutning overhovedet nogen Gyldighed for et saa langt tidligere Tidspunkt som Broncealderens Midte, skulde det altsaa ganske naturligt

Pløjeguden med sine Øksne.
Helleristning fra Litsleby, Bohuslen.
(Nordens Gudeverden II, S. 1180).

betyde, at Faardalkvinden forestiller Sommergudinden, eller med andre Ord den Vaaren fremkaldende Gudinde, der bliver trukket af Sommerslangen.

I Jylland finder vi denne Nerthusreligions fornemste Oldminde, de berømte *Dejbjergvogne,* fra yngre keltisk Tid, altsaa Tiden fra 200 til selve Kristi Fødselstid. »Det er umuligt,« siger Brøndsted (III, 101), og jeg samstemmer ganske med ham, »ikke at tænke paa den kørende Gudinde overfor et Fænomen som Dejbjergfundet med dets to prægtigt udstyrede Vogne i Forbindelse med det Træk af Kvindelighed, der ligger i, at kun Lerkar og Vævebrikker, ingen Vaaben eller andre Mandssager, var nedlagt i Mosen sammen med Vognene ...« Dejbjergfundet ikke blot peger fremefter mod den hos Tacitus omtalte Nerthusgudinde, men ogsaa bagud mod Broncealderens kørende Faardalgudinde. Fremtidige Fund, siger Brøndsted, vil maaske bekræfte Formodningen om, at disse to kvindelige Guddomme (altsaa Faardal-Guddommen og Nerthus-Guddommen) har været en og samme Gudinde.

De to Broncealderreligioner i vort eget Land, *Mandskrafts-*

religionen med Guderne som overnaturligt avlekraftige Mænd og *Kvindekraftsreligionen* med en enkelt Gudinde med overnaturlig Føde- og Frembringekraft kunde med stor Lethed indgaa en Forbindelse, hvor Vaarbrudskraften var opfattet som baade *mandlig og kvindelig,* nemlig som Resultat af et helligt Ægteskab mellem Himmelgud og Jordgudinde, eller, hvad der sikkert maa have været Nerthusdyrkernes Opfattelse af Jordgud og Jordgudinde, den mandlige og den kvindelige

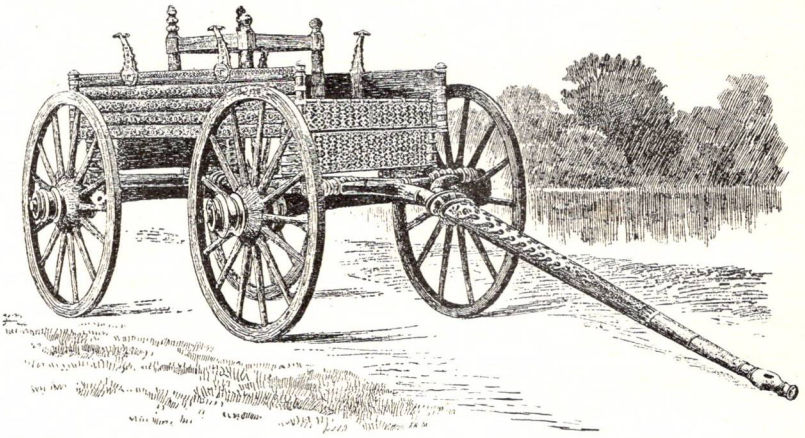

Dejbjergvognen, Rekonstruktion.
(Holte Juleblad 1930).

Nerthus som et højhelligt og livsfremmende Gudesøskendepar. Et Mindesmærke fra denne Religion er efter min Opfattelse det her gengivne Urnelaag af Sandsten fra et os saa nærliggende Sted som Maltegaardens Mark i Gentofte, beskrevet af H. C. Broholm i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed, 1933, S. 175 (sml. Brøndsted II, S. 276).

Det er efter Broholms Beskrivelse en næsten cirkelrund Stenskive, 11—12 cm i Tværmaal, 1,3 cm tyk. Omtrent i Centrum er der fra begge Sider boret et rundt Hul, 1 cm i Tværmaal. Paa den ene Side er der fremstillet en Scene af erotisk Art. Til venstre en Mand med Fallos, strækkende Armene ud mod en Kvinde, der ligeledes rækker begge Arme frem. Bag Kvinden staar et Træ. Omkring hele Billedet slynger der sig en Krans, som ser ud som en Bladkrans, men som efter Bro-

holms Mening maa tydes som Gengivelse af en af de vredne Ringe fra Slutningen af Broncealderens saakaldte niende Periode. En nærmere Forklaring giver Broholm ikke af Optrinet, men det forekommer mig rimeligt at forklare Billedet som et Majbrudepar. Kvinden personliggør det nøgne, bladløse Træ, det som skal fyldes med Liv og springe ud med grønne Blade ved Sommerens Indtræden. Bevises kan det vel

Den mandlige og kvindelige Nerthus (?).
Urnelaag fra Maltegaarden, Gentofte.
(J. Brøndsted: Danmarks Oldtid II, S. 276).

ikke, men det forekommer mig sandsynligt, at Kunstneren har tænkt at fremstille Nerthusparret, den mandlige og den kvindelige Nerthus, hvis Samliv betinger Vaarens Frembrud, muliggør den Sommer, som vi i den lange Vintertid har ventet saa længe.

I Forbigaaende sagt vil jeg gøre opmærksom paa, at vi har en Frugtbarhedsgud, maaske ligefrem en mandlig Nerthus med et stort Mandslem, i den berømte *Broddenbjergfigur,* opstillet i en hellig Stendynge i Asmild Sogn ved Viborg. Men der er blot det uheldige ved denne Figur, at dens Alder des-

værre slet ikke kan oldsagsmæssigt bestemmes. Den kan ligesaa godt være blevet til midt i Broncealderens Helleristningstid som i den keltiske eller romerske Jernalder (afbildet Nordens Gudeverden I, S. 496).

Følger vi nu Nerthusreligionen ned gennem Jernalderen, maa vi af Slutresultatet, at den mandlige Guddom indenfor Vaargudeparret bliver den sejrende, vente i yngre Jernalder at finde mandlige, men efterhaanden ikke kvindelige Nerthus-Njordfigurer. Det synes i Virkeligheden ogsaa at være Til-

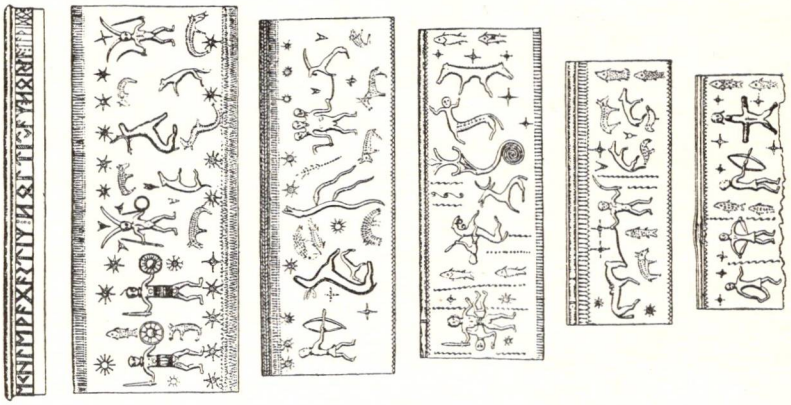

Det korte Guldhorn fra Gallehus.
Efter J. R. Paullis Tegning 1734.
(J. Brøndsted: Danmarks Oldtid III, S. 305).

fældet. Vi finder ikke nogen Kvindeguddom paa det berømte korte Guldhorn fra Gallehus ved Møgeltønder, vi finder kun mandlige Guddomme. I sin navnkundige, men selvfølgelig ogsaa omstridte Tolkning af det korte Guldhorn (Danske Studier 1918) vil Axel Olrik finde en Odin, en Thor og ikke mindre end to Frøj'er paa det korte Guldhorn. Det er i al Fald den ene Frøj for meget. Axel Olrik har mærkelig nok helt glemt, at hvis vi overhovedet har nordiske Guder paa det korte Guldhorn, hvad mange bestrider, men jeg finder meget sandsynligt, burde vi her kunne finde en Nerthus-Njord-Guddom. Det er ganske rigtigt, som Axel Olrik har lagt Mærke til, at der i første og fjerde Ring paa det korte Guldhorn findes to i Type ganske nærbeslægtede Gudeskikkelser. Det vil efter

Njordfigur (?) fra Siden og forfra.
Træfigur fra Rude Eskildstrup.
(J. Brøndsted: Danmarks Oldtid III, S. 294).

mit Skøn være rimeligt at opfatte de to Gudeskikkelser som Gudefader og Gudesøn, idet Nerthus-Njord bør findes i øverste Ring med sin Segl og Stav sidestillet med Odin, mens Frøj optræder i fjerde, næstnederste Ring sammen med sin Hest.

Er denne Opfattelse af det korte Guldhorns Hovedfigurer rigtig, vilde det altsaa sige, at vi har de samme nordiske Hovedguder Odin og Thor, Frøj og Njord som hos Egil Skallagrimssøn i hans S. 70 omtalte Besværgelsesstrofe rettet mod hans Dødsfjende Erik Blodøkse, godt 400 Aar senere.

Nogenlunde samtidig med Guldhornene er en mærkelig Træfigur, forestillende en ældre skægget Mand, som er blevet

fundet i en Mose ved Rude Eskildstrup, Sorø Amt (Brøndsted, Jærnalder, S. 294). Figuren bærer om Halsen et riflet Smykke, bestaaende af tre Ringe, øjensynligt af samme Art som tre samtidige svenske Guldhalskraver med tre, fem eller syv Guldringe. Efter Brøndsteds og naturligvis ogsaa min Mening staar vi her overfor en af Tidens nordiske Guder: Træfiguren, som for neden har en Tap til Indsætning i et Fodstykke, er da enten selve Gudebilledet, eller hvad der vel er rimeligere, en formindsket Afbildning deraf. Brøndsted mener (S. 306), at dette Træbillede, som forestiller en tænksom og klog, noget lun Gubbe, snarest skulde opfattes som et Odinsbillede: man vilde ved Tilbageslutning fra Vikingetidsreligionen være tilbøjelig til at tænke paa Odin, siger han. Ved samme Tilbageslutning falder det nu mig naturligt at tænke mig, at Figuren fra sin Kunstners Side er tænkt at forestille ikke Odin eller Thor, men derimod Guden Njord, den fremvise Vaneguddom.

Billeder af hellige Personligheder skabes i alle Tider, baade under Hedenskab og Kristendom, paa Grundlag af Samtids Virkelighed. Vi kan i vor Tid tænke paa de berømte svenske »Dalmålningar« med Apostle og Profeter og selve den Herre Krist malet ganske naivt i Skikkelse af Lensmænd og Bønder fra Dalarne. Ud fra dette Synspunkt vil det være naturligt at ræsonnere, at vil en sjællandsk Jernalderkunstner afbilde sin Yndlingsgud Njord, kommer han ganske uvilkaarligt til at afbilde selve Guden Njords Præst, der har forestaaet de store Aarsfester til Guden Njords Ære med det Formaal at tilvejebringe Aar og Fred.

En saadan Præst, paa Olddansk en *Thul*, nævnes paa en østsjællandsk Runesten, *Snoldelevstenen,* opbevaret i Nationalmusæet, fra o. 800—825. Stenen betegner sig som »Gunnvalds Sten, Hroalds Søn, Thul paa Salhøje (thular á Salhaugum).

Den nærmere Forstaaelse af Betegnelsen *Thul* maa vi som sædvanlig hente i den vestnordiske Digtning. Her synes et bestemt Eddadigt, *Loddfafnismaal,* at kunne opfattes som en ung Lærling Loddfafners Undervisning i Verdensklogskab af en gammel ærværdig Thul. Digtet begynder nemlig med at erklære, at det er den rette Tid til at tale fra en Thule-Stol,

og det ender med, eller rettere det maa fra først af have endt med, en Advarsel til den unge Lærling Loddfafner, at han aldrig skal le ad en graaharet Thul, for ofte er det godt, hvad Gamle kvæde. Den gamle norske Thul opfatter sin Klogskabslære, som Odins egne Ord, fremsagt paa Thulestolen ved Urds Brønd, som han i sin Ungdom ivrigt har lyttet til og tilegnet sig »ved Odins Hal, ja i selve Odins Hal«.

Virkelighedsgrundlaget for denne digteriske Forestilling, at

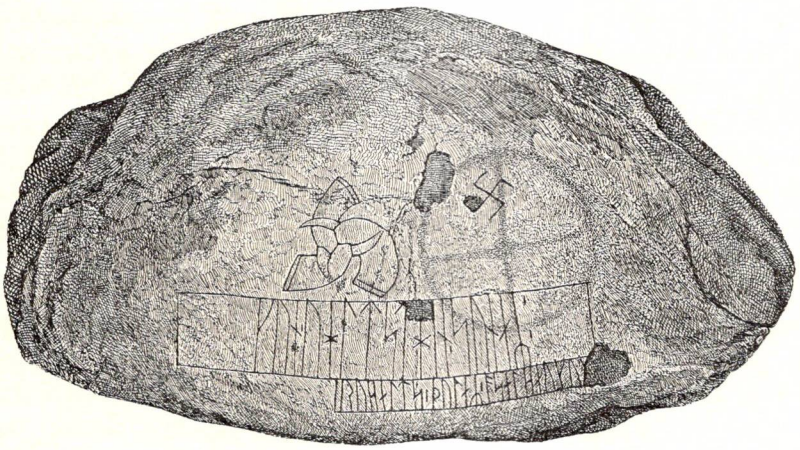

Thulen paa Salhøjes Runesten,
den saakaldte Snoldelev-Runesten.
(Wimmer: De danske Runemindesmærker II, S. 341).

Thulen har lært sin Visdom af Odin selv paa Thulestolen ved Urds Brønd, maa være den, at Thulen, Visdomslæreren, har anbragt sin Lærestol, Thulestolen, ude ved den ældgamle Naturhelligdom, f. Eks. ved Bygdens hellige Kilde eller Brønd, og at han her under aaben Himmel som selve Gudemagtens Stedfortræder underviser den udvalgte Lærling og Efterfølger i sin nedarvede Visdom. Den østsjællandske Thul Gunnvald, Søn af Hroald, har da sandsynligvis haft sin Thulestol staaende oppe paa Toppen af en af de ældgamle hellige Gravhøje, Salhøjene. Denne østsjællandske Thul har da »siddet paa Høj«, saadan som de norske Smaakonger før Harald Haarfagers Tid gjorde, højthædrede som deres Folks Ledere, Raadgivere og Dommere. De »Sal-Høje«, hvor Thulen Gunnvald

sidder paa Høj, har faaet deres Navn af den *Sal,* det hellige Tempel, som var blevet rejst tæt ved Bygdens ældgamle Naturhelligdom under aaben Himmel, de hellige Gravhøje. I denne Sal har Gunnvald forestaaet Offergilderne paa Aarets fire Højdepunkter, og med sin Bygdemenighed drukket Odins bredfyldte Horn til Sejr og Vælde for vor Konge og Njords Horn og Frøjs Horn til Aar og Fred. At dette ikke er den rene Fantasi, men reel Samtidsvirkelighed, kan vi med Sikkerhed skønne af, at Gunnvalds Værdighedstegn, de tre sammenslyngede Horn, er indridset paa hans Runesten. Her er ligeledes indridset et Hagekors, et helligt Tegn, der betegner ham som Gudernes Tjener. Den Sten, der er valgt til at bære Gunnvalds og hans Fader Hroalds Minde ned igennem Tiderne, er ikke heller tilfældig valgt. Den bærer fra ældgammel Tid et indridset Solhjul med en skaalformet Fordybning i Korsmidten, et Oldminde om tidligere Soldyrkelse paa de hellige Høje under aaben Himmel.

Men vil vi nu kunne regne med, at vi omkring Aar 800 paa tilsvarende Maade maa have haft en »Thular á Njardarheimum«, saadan som vi vitterlig har haft en »Thular á Salhaugum«, den nuværende lille Landsby Sallev i Snoldelev Sogn?

Ja, det vil jeg ganske bestemt regne med, at vi kan. Vi kender ganske vist ikke Nærumthulens egentlige Navn, men jeg bilder mig ind, at vi vil kunne regne hans Tilnavn ud. Dette Tilnavn er *Øpi,* d. v. s. Raaberen, et herligt Øgenavn til den Thul, som underviser Bygdens udvalgte Ungdom i Menneskeklogskab, og som jo meget vel kan have ledet sine Nærum-Bymænd med gjaldende Røst.

Denne Øpi, denne Raaber, tænker jeg mig har haft sin Thule-Stol staaende paa det ældgamle hellige Sted, paa Bakken lige syd for den hellige Sø, der hvor Søllerød Kirke siden blev bygget. Jeg antager, at der i Øpis Tid har været bygget en Sal, et hedensk Tempel til de store Offerfester til Ære for Nærum-Bygdens Yndlingsgud Njord, til Aar og til Fred. Den strenge Hellighed, der paa Kristi Fødsels Tid havde ruget over Søen, at ingen Mennesker uden Nerthus-Præsten alene turde fordriste sig til at betræde Helliglunden eller nærme sig Helligsøen ad den hellige Hulvej uden Frygt for at miste

sit Liv, var slappet ganske betydeligt i Jærnalderens Tid, og Mennesker af almindelig Art kunde nu meget vel nærme sig Helligstedet, deltage i Offerfesterne og søge Raad af Thulen.

Ja, den hellige Rædsel for Helliglund og Helligsø var i Tidens Løb blevet saa afspændt, at man turde tænke paa at rydde selve den hellige Lund nord for Søen, og det endda under selve Offerpræstens, vor raabende Thuls Ledelse. Den nye Landsby, som bestaar den Dag i Dag, fik nemlig Navn efter Øpi. Byen kom til at hedde Øpa-ruth, d. v. s. Øpis Rydning. I Roskildebispens Jordebog o. Aar 1370 kaldes Byen for *Øbæruth,* og heraf har i Tidens Løb udviklet sig Landsbynavnet Øverød.

Det heldige Resultat af Rydningen nord for Søen gav Tillid til, at det kunde nytte noget at anlægge en Landsby tæt ved Njordstemplet syd for den hellige Sø. Man var dog ikke slet saa dristig ved at rydde Søen fri for Skov syd for Søen, som man var det nord for Søen. Man nøjedes faktisk med et »Skovhug« ind mod selve Helligdommen, men lod i øvrigt Skovene langs Søens Sydside i Fred. Skovene er bevaret til vor egen Tid, Præstevænget og Geelsskov vest for Kirken, Kirkeskov øst for Kirken. Ogsaa her kender vi Navnet paa den Nærum-Bonde, som stod i Spidsen for den store Rydning, som grundlagde den nye Landsby og gav den Navn. Han hed *Silvi,* d. v. s. den sølvrige, et rigtigt Njardarheimar-Navn givet af en god Bonde til sin lille Søn, at han maatte blive rig paa Sølv som selve Guden Njord. Den nye Landsby syd for Helligsøen fik Navnet *Silvaruth,* d. v. s. Silves Rydning. I 1370 i Roskildebispens Jordebog hedder Landsbyen og Kirkebyen *Silweruth,* og deraf har i Tidens Løb udviklet sig det for os Beboere her saa kære Sognenavn Søllerød.

I Roskildebispens Jordebog 1370 nævnes vor tredie nordsjællandske -rød-By, Trørød i Formen *Try-ruth.* Navnet maa betyde »de tre Rydninger« og er altsaa Vidnesbyrd om, at Landsbyen ikke er anlagt af een Bonde som Øpes og Silves Rydninger, men af hele tre Bønder, muligvis fra Gammel Holte. Ingen af disse tre Bønder har været betydelig nok til at give den nye Landsby i den stærke Skov mellem Holte og Withebec (d. v. s. Skovbæk), det nuværende Vedbæk, sit eget Navn, og derfor har Trørød maattet nøjes med Kompromis-

navnet Thryruth, de tre Rydninger. Disse Rydningers Alder er ukendt, men jeg formoder, at de er noget yngre end Øpes og Silves Vikingetids-Rydninger, sandsynligvis fra den første kristne Tid.

Langt ældre er derimod efter min Formening Rydningen af Gammel Holtes Bymarker, lige nord for og i Ryggen af Nærum. Navnet *Holte* synes nemlig at forekomme paa det korte Guldhorn, idet Guldhornssmeden HlewagastiR bliver kaldt *HoltingaR,* Manden fra Holte. Der er dog ingen Grund til at antage, at denne »Lægæst« stammer fra vort Holte, da der findes danske Landsbyer med Navnet Holte langt nærmere Gallehus, hvor de to Guldhorn blev fundet, end vort Holte. Holte er sikkert den ældste af Nærums Rydningsbyer og kan meget vel være anlagt paa Guldhornenes Tid o. Aar 500 eller før. Ved Aar 800 har Landsbyen heddet *á Holtum,* d. v. s. i Lundene eller Smaaskovene, nord for Nærum og dens Bymarker.

Ser vi nu tilbage, er det vor Opfattelse, at der i Broncealderen paa de frugtbare danske Øer har begyndt at udvikle sig en ny Religion, *Nerthusreligionen,* Dyrkelsen af den guddommelige kvindelige Kraft, koncentreret i Lunden omkring den hellige Sø.Ved Broncealderens Slutning indgaas der et Kompromis mellem Broncealderens fremherskende Mandskraftsreligion og denne nye Kvindekraftsreligion, og der opstaar en Tro paa et Gudesøskendepar, den kvindelige og den mandlige Nerthus. Fra denne Religions Glanstid stammer Dyrkelsen af Nerthusparret under Navnene Frøj og Frøja, hvilke i Tidens Løb udvikler sig til selvstændige Guddomme, der efterhaanden trænger de ældre og oprindelige Nerthusguddomme i Baggrunden. Indenfor dette ældre Par træder i Tidens Løb den kvindelige Part tilbage, men udslettes ikke helt, hvad »Loketrætten« vidner om. Den mandlige Nerthus' Sejr er vundet allerede omkring Aar 500, hvis vor Tolkning af det korte Guldhorns Gudebilleder er rigtig, her findes Njord og Frøj, men ingen kvindelig Nerthus eller Frøja. Den mandlige Nerthus bliver i Vikingetiden til Njord, og denne Guddom og hans Søn Frøj paakaldes ved de store Offerfester om Aar og Fred, Kærnen i den nordiske Bondereligion, knyttet til de to Guddomme, rundt om i Norden i Almindelighed,

i Nærum, Njords Hjem, i Særdeleshed. Vi skal nu tilsidst prøve at danne os en Forestlling om Indførelsen af den nye sydlandske Religion, *Kristendommen,* i Njords Hjem.

Det er velkendt, at Ansgar — han bærer morsomt nok et ægte hedensk Navn, Asens, d. v. s. Odins Spyd — kom til Danmark allerede 826. Hans Forkyndelse af Kristendommen fik først virkelig Slagkraft godt 20 Aar senere, da han som Udsending fra Kejser Ludvig den Tyske sluttede personligt Venskab med den store danske Hedningekonge Haarek den Ældre (faldet 854). Det er ikke helt udelukket, at Ansgar fik denne Konge overbevist om Kristendommens Sandhed, men Haarek vilde ikke aabenlyst gaa over til Kristendommen og lade sig døbe, han kunde nemlig ikke slippe sin hedenske Kongemagt og dens strenge religiøse Forpligtelse, at »blote« paa de tidligere Kongers vante Vis og saaledes fuldbyrde de ældgamle Love om »Aar og Fred«, for ellers vilde hans hedenske Undersaatter gøre Oprør og drive ham af Lande. Hvad Haarek den Ældre derimod kunde, var underhaanden at støtte Ansgars religiøse Forkyndelse i Rigets sydlige Del, i den store Handelsstad Slesvig ved Slien og Danevirke. Kong Haarek den Ældre gav, for at han »kunde fortjene Naade hos Kristus«, Ansgar Tilladelse til at bygge en Kirke i Slesvig, den første danske Kirke o. Aar 850. Ansgar bekostede denne Kirke, mens Kongen bekostede Præsteboligen.

Af Hensyn til de omboende Hedninger ude paa Landet var det dog forbudt Ansgar at anvende Kirkeklokke ved den nye Kirke. Da Ansgar drog til Sverige for at fremme Forkyndelsen dær, gav Kong Haarek ham en Anbefalingsskrivelse med til Svenskerkongen Kong Olof, at Dankongen aldrig havde truffet Ansgars Lige i Livsførelse og Paalidelighed, og han tilraadede Kong Olof at indrømme Ansgar en lignende Forkyndelsesfrihed i Sverige, som nu bestod i Danmark.

Da Ansgar igen vilde vende tilbage fra Sverige, var Kong Haarek nylig faldet i Krig i Aaret 854, og med ham de fleste af Ansgars danske Velyndere. Hans Efterfølger, Søstersønnen *Haarek den Yngre,* lod til at begynde med Kirken i Slesvig lukke og Præsten fordrive, fordi Guderne var fortørnede over den nye Guds Dyrkelse i Danmark. Men inden Ansgar til-

traadte en Rejse til Danmark i denne Anledning, var Kong Haarek den Yngre kommet paa bedre Tanker. Han sendte Bud til Sverige om at faa Ansgar tilbage, da han ikke mindre end sin Forgænger ønskede at »gøre sig fortjent til Kristi Naade og Hr. Biskoppens Venskab«. Kong Haarek den Yngre tillod ikke blot den Klokkeringning ved Slesvig Kirke, hans Forgænger havde forbudt, men gav ogsaa Ansgar Lov til at bygge en Kirke i Ribe og skænkede ham Grunden til den. Aaret før Ansgars Død i 863 sendte Kong Haarek den Yngre i sin Overbevisning om Kristendommen som noget for Landet nyttigt, Gaver til Pave Nicolaus, der saa i sin Takkeskrivelse forgæves søgte at overtale Kongen til at gøre Alvor af det med Kristendommen. Haarek den Yngre var bundet af samme Aarsag som sin Forgænger til at handle imod sin personlige Overbevisning.

Med disse to store Konger Haareks Støtte havde Kristendommen faaet de to faste Fodfæster i Danmark, nemlig Slesvig og Ribe, hvorfra den kunde brede sig videre og videre i det historiske Danmark i det følgende hundrede Aar. I første Række Sønderjylland og Nørrejylland, men selvfølgelig ogsaa ad Handelens Veje til de danske Øer og Skaane.

Den sidste danske Hedningekonge var *Gorm den Gamle*. Ved sin Kongsgaard i Jælling opførte han en stor Gravhøj med Dobbeltkammer for sin lige afdøde Hustru, Thyre Danebod. Han rejste ligeledes den lille Jælling-Sten med følgende Runeindskrift: »Gorm Konge gjorde disse Kumbler (d. v. s. Mindesmærker, altsaa Høj og Runeindskrift) over Thyre sin Kone, Danmarks Bod.« Derimod er Gorms og Thyres Søn, Harald Blaatand, den første kristne Konge. Han rejser den sydlige, langt større, men tomme Mindehøj for sine Forældre, og han rejste den store Jællingsten med den berømte Indskrift: »Harald Konge bød gøre disse Kumbler (altsaa Mindehøj og Runesten) efter Gorm sin Fader, og efter Thyre sin Moder, den Harald, som vandt sig allen Danmark og Norge og gjorde Danerne kristne.«

Kong Harald sammenligner sig i sin Selvbevidsthed, ikke blot med sin Fader Kong Gorm, idet han bygger en dobbelt saa stor Mindehøj som Gorms egen Gravhøj nord for Jælling Kirke, men han sammenligner sig ogsaa med en ældre dansk

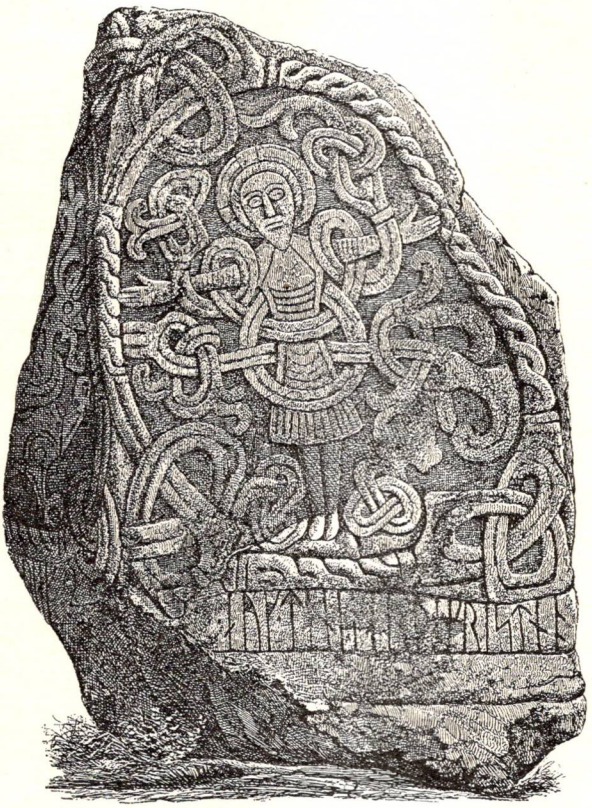

Det ældste nordiske Kristusbillede
med Indskriften: »og gjorde Danerne kristne«.
(Holte Juleblad 1930).

Konge af samme Navn, nemlig Harald Hildetand, den første Konge som havde samlet det fulde Danmark, det historiske Danmark fra Gøtaelven til Ejderen. Harald Nr. 2 prøver paa at hævde, at han er en endnu større Konge end sin Forgænger og Navne, fordi han har ikke blot generobret det fulde Danmark, men tillige Norge, og fordi han har gjort Danskerne fra Hedninger til Kristne.

Rejsningen af Mindehøjen i Jælling og den store Jællingsten maa være sket, mens Kong Harald endnu stod paa sin Magts fulde Højde, d. v. s. før Aar 973, da Kejser Otto den II brød igennem ved Dannevirke, plyndrede højt oppe i Nørre-

jylland, tilrev sig hele Sliegnen, byggede en Borg dær og lod lægge en Besætning deri. Ogsaa Norge gik tabt, idet Haakon Jarl, der ved Dannevirke havde kæmpet som Kong Haralds Mand, løsrev Norge fra det danske Overherredømme.

Ordene »gjorde Danerne kristne« maa betyde, at Harald gjorde Kristendommen til dansk Statsreligion, saadan som Hedenskabet havde været det, ikke blot i de to Haarekers, men ogsaa i hans Fader Gorms Tid. Det maa betyde, at der nu rundt om i alle Danmarks Egne blev bygget Kirker og ansat Præster, selv om Kristendommen næppe var antaget endnu af hver eneste Mand af Folket, og at der stadig i afsides Egne maatte være uomvendte Hedninger tilbage.

Det maatte være den sejrende Kristendoms Maal at erobre de hedenske Helligsteder og gøre dem til kristne Kirker. Mange Steder i det historiske Danmark lykkedes dette Erobringstogt saa godt, at den kristne Kirke blev lagt paa og overtog det hedenske Helligsteds ærkehedenske Navn. Det var saaledes Tilfældet i Østsjælland, hvor Kirken blev lagt i Torslunde, Tors hellige Lund. I Kundby Sogn syd for Holbæk blev Kirken lagt i Kundby, men ikke i Torslunde, og her har vi da formentlig en Egn, hvor Hedenskabet holdt sig ud over Harald Blaatands Tid.

Vort eget Sogn Søllerød har formentlig hørt til de tidligt af Kristendommen erobrede Egne, hvor Kirken blev anlagt paa selve det ældgamle hedenske Helligsted, den høje Bakke syd for Søllerød Sø. Kirken fik derfor Navn efter den lille nye Udflytterlandsby Silveruth (lig Søllerød), ikke efter den store ældgamle Moderby »i Njartharheimum«. Derfor har vi nu næsten 1000 Aar senere ikke et Nærum-, men derimod et Søllerød Sogn. Den første Kirke var sandsynligvis en Trækirke ligesom i andre af Landets Egne, og den kom rimeligvis til at gøre Tjeneste som Kirkerum i over 200 Aar. Først i Slutningen af det 12. Aarhundrede blev den nuværende Søllerød Kirke opført af Kridtsten fra Stevns. Den var Sognekirke for hele det store Sogn fra Furesøen til Øresund i næsten 700 Aar. Først i Slutningen af det 19de Aarhundrede blev der bygget Hjælpekirker, først i Vedbæk og derefter i Nærum og i Nyholte.

I min store Bog Nordens Gudeverden II har jeg fremhævet,

at den hedenske Bondereligion, Aar- og Fred-Religionen, holdt sig levende i kristen Tid. Det var blot ikke længer den gamle ærværdige Bondegud Njord og hans unge raske Søn Frøj, der gav Bønderne i Njartharum Aar og Fred, det var derimod Kristus og hans hellige Moder. I den vestnorske Gulatingslov blev det derfor paabudt Bønderne at brygge Øl og mindst tre i Tal holde Høstgilde sammen som en Tak til Kristus og Jomfru Maria til Aar og Fred. Paa den samme Maade skulde der brygges Øl og holdes Gilde i den hellige Nat, altsaa i Julenat, til Aar og til Fred. Denne vestnorske Gulatingslov blev indledt med disse Ord: »Det er Udspringet til vor Lov, at vi skulle bøje os mod Øst og bede til ham den hellige Krist, at han vil give os Aar og Fred, at vi maa holde vort Land bebygget, og at vi maa være vor Konge huld. Være han vor Ven, men vi hans Venner, men Gud være Ven med os alle.«

Disse Ord genfindes slet ikke i Eriks eller Valdemars sjællandske Middelalderlov, men de vilde alligevel være som talt ud af en gammel Nærumbondes Hjærte. Han føler ganske selvfølgeligt Gud Fader, Kristus og Jomfru Maria i den katolske Tid som Værner af hans Arbejde som Bonde i Sæd og Høst, ganske som hans Forfædre i Njartharheimum havde følt, at deres hedenske Storguder Njord og Frøj gav fromme nordsjællandske Bønder den ganske livsnødvendige »Aar og Fred«.

Olddanske Drikkehorn.
Motiv fra Salhøje-Runestenen.

INDHOLDSFORTEGNELSE

Side

Meddelelse til Selskabets Medlemmer 3

Svend Andersen: Sjældne Planter i Søllerødegnen — før og nu 5

Hans Ellekilde: Nærum, Guden Njords Hjem 57

Side

Martial Webèr: Oberst J. F. Henry de Drevon 36
A. Avnholt: Japetus Steenstrup, Holtegård og Vidnesdam 41
Hans Ellekilde: Digterpræsten Casper Johannes Boye 51
Erling Hoffmeyer: Bidrag til Søllerød biblioteksvæsens ældre historie 85
Erling Hoffmeyer: Søllerød før og nu 101

1947.

A. Avnholt: Fra mit arbejde som arkæolog og museumsmand 9
Hans Ellekilde: Den gamle General 50
Eva Drachmann: Smaa Erindringer fra »Carlsminde« 101
Erling Hoffmeyer: Søllerød før og nu 109
Hans Ellekilde: Førende Virksomheder i Søllerød og Vedbæk Sogne 115

1948.

Hans Ellekilde: Søllerøds Sognepræster i luthersk Tid 9
A. Avnholt: Langs Øresundskysten fra istid til nutid 73
Eva Drachmann: Minder fra Dronninggaard 109
Erling Hoffmeyer: Søllerød kommune i gamle dage, billeder fra bibliothekets lokalsamling 117
Hans Ellekilde: Holte Juleblad 1922—36 123

1949.

A. Avnholt: Trafiken langs Øresundskysten 9
Reidar Storaas: E. Grieg i Søllerød 1868 40
Hans Ellekilde: Familien Nimb i Holte og København 45
Sv. Aa. Thomassen: Søllerød sogneråds formænd 1842—1949 91

1950.

Carl S. Billenstein: Et Tilbageblik 9
H. P. Andersen: Arbejderbevægelsen i Søllerød Sogn 41
T. Bundgaard Lassen: I. C. Drewsen paa Strandmøllen 59

1951.

Hans Ellekilde: Christian Colbjørnsen og Nærum 9

1952.

Svend Andersen: Sjældne Planter i Søllerødegnen — før og nu 5
Hans Ellekilde: Nærum, Guden Njords Hjem 57

Aargang 1942—47 udgør første Række og sælges *samlet* med tilhørende Sted- og Personregister 1942—47 for 15 Kr. Enkelte Aargange af første Række 3 Kr., af anden Række 4 Kr. ved Henvendelse til Selskabets Sekretær, Overbibliotekar Erling Hoffmeyer, Nærum (Tlf. Nærum 486). Det aarlige Medlemsbidrag er mindst 4 Kr.

Hans Ellekilde,
Formand.